

Arbetshistoria

2016:2 [158]

**HYREGÄSTRÖRELSEN: FRÅN KAMP-
TILL INTRESSEORGANISATION**

Stig Berggren, ambulansförare vid den 11:e internationella brigaden under det spanska inbördeskriget. Läs mer om hans arkiv på sidan 57.

6

Ledare

- 4 MALIN NILSSON: Bredd och djup
- 6 KAJ LANDBERG: Amerikas svenska revolutionärer: Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet 1904–1928
- 13 När »Texas» reste till Svensk-Amerika: Bilder från Einar Ljungbergs resa i USA 1916.
- 18 HANNES ROLF: »Från kamp- till intresseorganisation» – centralisering och homogenisering inom Hyresgästernas Riksförbund fram till 1942
- 26 EVA-KARIN JOSEFSON: Om hon verkligen är mannen underlägsen: Proletärförfattare och kvinnoosyn i början av nittonhundralet

Omläsningen

- 33 HANS LARSSON: Marx + Foucault =

På gång

- 38 MALIN NILSSON: Arbetarhistoria på Textil-museet i Borås

38

Nytt forskningsprojekt

- 41 FIA SUNDEVAL: »Fattigvården och valedeln: rösträttens ekonomiska skiktning efter 1921»

Bibliografi

- 42 Bibliotekets nyförvärv år 2015

Dokumentet

- 55 LARS GOGMAN: Vandrare, stanna – minns dem med stolthet
- 60 MEDVERKANDE i detta nummer
- 60 BILDKÄLLOR i detta nummer
- 61 AKS årsbok 2016: *Frimurarna och Kommunen*. Med en text ur boken av JAN MYRDAL
- OMSLAGSBILD: Hyresgästernas första fana i Göteborg.

Hyresgästernas andra kongress, Stockholm 1925.

LEDARE

Bredd och djup

I *Arbetshistoria* vill vi bjuda er på läsning från vår forskningshorisont. Ibland gör vi internationella utblickar, ibland presenterar vi nya rön från forskare med svenska perspektiv. Men gemensamt är att artiklarna är stadigt grundade i den bas som utgör Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek, ARAB: Arkiv, Bibliotek och Forskningsfrämjande verksamhet. Det nummer du håller i handen speglar verkligen hela institutionens verksamhet.

Vi stoltserar gärna med våra samlingar. De återfinns här, förutom i forskningsartiklarna, även i litografiska tryck från Pariskommunen och inte minst i den bildskatt som vår bildarkivarie Lars Gogman presenterar till artiklarna.

Vår bibliotekarie Hans Larssons litteraturreflek-

tion över Marx och Foucault, tillsammans med den långa listan på nyförvärv till biblioteket vittnar om ett levande och aktuellt fackbibliotek. En kunskapsresurs att utnyttja för såväl forskningssamhället som arbetarrörelsens organisationer.

Från forskningsfronten har vi Eva-Karin Josefsons essä om kvinnosynen hos proletärförfattare, vilken visar på tydliga begränsningar i förmågan att se kvinnor som jämlika hos manliga vänsterintellektuella i både Sverige och Frankrike, såväl vid 1800-talets slut som under mellankrigstiden. Hannes Rolfs studie av Hyresgästföreningen bygger på källmaterial som finns bevarade i samlingarna på ARAB och visar på en viktig del av svensk folkrörelsehistoria, där ideologiska skiljelinjer gav upphov till såväl skiftande strategier som organi-

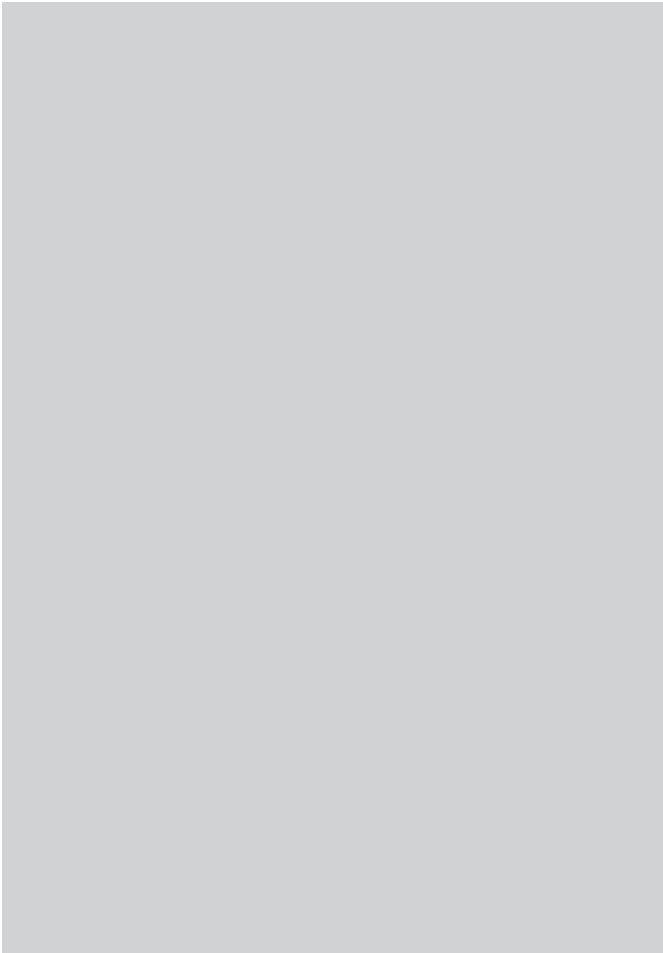

Bild från Einar »Texas» Ljungbergs resa i Svensk-Amerika 1916.

seringsmodeller. Kaj Landbergs forskning tar oss med till sekelskiftets USA och turerna kring Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet. Artikeln skildrar, förutom på de kopplingar den svenska socialistiska rörelsen hade till den i USA, också hur svårt det kan vara att hålla ihop en rörelse.

Det här är det första nummer av *Arbetarhistoria* som jag är inblandad i. Det är en väldigt rolig tidskrift att arbeta med, av just anledningen att den är så bred men för den delen inte saknar djup. Inom samma nummer ryms högkvalitativa akademiska texter, litteraturanlys och information om samlingarna på en levande och ständigt aktuell institution.

Malin Nilsson

ARBETARHISTORIA NR 158 ÅRGÅNG 40

Utges av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek med fyra nummer per år.

Redaktion: Silke Neunsinger (ansvarig utgivare), Lars Gogman, Hans Larsson, Malin Nilsson, Nina Sjöberg, Jonas Söderqvist, Leif Zetterberg (grafisk form).

Adress: Arbetarhistoria, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Elektronvägen 2, 141 49 Huddinge

E-post: arbetarhistoria@arbark.se

Hemsida: www.arbetarhistoria.se

Prenumeration 2016: 280 kr inom Sverige, 360 kr inom Europa och 390 kr i resten av världen. Prenumerationsavgift sätts in på plusgiro 55 75 94-9. Lösnummer 90 kr, dubbelnummer 150 kr plus porto). Priser inkl. moms (6%).

Tryck: Trydells, Laholm 2016.

ISSN: 0281-7446.

Manuskript skickas till redaktionen som e-post. Författaren har copyright, men tidskriftens innehåll får ej kopieras utan redaktionens medgivande. För insänt, ej beställt, material ansvaras ej. Arbetarhistoria indexeras i Artikelsök.

Om inget annat anges ingår använda illustrationer i ARAB:s samlingar. I vissa fall, då ARAB inte har rättigheterna till i tidskriften använda fotografier eller teckningar, har redaktionen inte lyckats hitta adresser till fotografer eller deras efterlevande som ska ha betalt enligt taxa. I sådana fall ber vi berörd rättighetsinnehavare kontakta redaktionen.

Amerikas svenska revolutionärer: Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet 1904–1928

Under de första decennierna av 1900-talet fanns en aktiv skandinavisk, men företrädevis svensk-amerikansk socialistisk rörelse i USA. I den här texten beskriver Kaj Landberg rörelsens utveckling, aktiviteter, och relation till organisationen Socialist Labour Party, SLP. Landberg diskuterar vidare rörelsens interna stridigheter och slutgiltiga upphörande. Förutom att vara en intressant och läsvärd redogörelse av en organisations uppgång och fall, bidrar texten med viktig kunskap om en tidigare utforskad del av arbetarrörelsens historia, både i USA och i Sverige.

Av Kaj Landberg

Att det har existerat en svensk-amerikansk arbetarrörelse tycks för de flesta vara okänt, detta trots den stora uppmärksamhet som ofta ges Gävle-sonen Joe Hill. Men faktum är att det under 1900-talets första årtionden hölls möten och kongresser, författades pamfletter och broschyrer, och agiterades på det svenska språket runt om kring hela USA. Tidningar med namn som *Arbetaren*, *Svenska Socialisten* och *Nya världen* nådde veckovis ut till tusentals prenumeranter, svenska socialister blev valda till politiska församlingar och svenska aktivister organiserade helsvenska fackföreningar. I en stad som Chicago, där den svenska befolkningen utgjorde en betydande faktor, kunde man finna avdelningar av Arbetarnas Bildningsförbund, ABF, de arbetarrörelseanknutna nykterhetslogerna Verdandi och IOGT. Det gick även att besöka ett Folkets hus och August Palm genomförde två agitationssesor bland svenskbygderna i Amerika, 1901 och 1906.

Anledningen till uppkomsten av en svensk arbetarrörelse på andra sidan Atlanten ligger i USA:s historia som invandrarnation, och de specifika förhållanden som rådde för den socialistiska rörelsen

där. Socialismen kom till USA med de massiva invandringsvågorna som strömmade till landet från Europa under 1800-talet. Då befolkningen var så pass olikartad, talade en mängd olika språk och förde med sig varierande traditioner från sina hemländer så organiserades en rad olika språkförbund, vilka i sin tur sedan samordnades i ett nationellt parti. Bland dessa språkförbund fanns även Sverige representerat.

Den här artikeln handlar om ett sådant svensk-amerikanskt språkförbund som var verksamt vid denna tid, nämligen Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet, SSAF, vilket existerade 1904–1928 och var associerat till Socialist Labor Party, SLP. Nedan följer en kort historik över förbundets uppkomst, utveckling och avveckling, dess verksamhet samt dess förhållande till Sverige, USA och den tid de verkade i.

Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundets huvudsakliga verksamhet och mål

Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet grundades 1904. I stadgarnas första paragraf slås det fast att:

Förbundets ändamål skall vara att samman-sluta alla politiska klubbar, förbund och föreningar i hvilka något av de skandinaviska språken talas och hvilka erkänna Socialist Labor Party som arbetareklassens enda politiska parti.¹

Trots talet om skandinaviska i stadgeformuleringen liksom i förbundsnamnet, så var SSAF en organisation bestående nästan uteslutande av svenskar samt ett mindre antal svensktalande finnar.² Även den till synes tydliga formuleringen om det ore-

Skandinaviska socialistiska arbetareförbundets avdelning i Brooklyn, New York 1910.

serverade stödet till Socialist Labour Party var något missvisande. Organisationen var vid sitt grundande en helt självständig politisk organisation, och förhållandet till SLP skulle visa sig vara en ständig källa till diskussioner och konflikter under större delen av förbundets historia.

SLP var det första lyckade försöket att etablera ett nationellt täckande socialistiskt parti i USA. SLP var vid grundandet 1876 en utpräglad invandrarorganisation med 90 procent av medlemmarna födda utomlands där framförallt tyskar dominerade.³ Redan i inledningsskedet fanns det en skara skandinaviska anhängare som skapade egna avdelningar och gav ut tidningen *Den nye tid*, som trycktes i Chicago under 1877.⁴ Under 1880-talet blev de

skandinaviska klubbarna mer samordnade och SSAF:s direkta föregångare med det snarlika namnet Skandinaviska Socialistiska Förbundet bildades någon gång under dessa år. Om detta förbund vet vi väldigt lite då inget känt arkivmaterial finns bevarat. Klart är dock att avdelningar fanns i Boston och New York samt att man från och med julen 1894 började ge ut tidningen *Skandinavisk-Amerikanska Arbetaren*, vilken utgavs veckovis. I tidningen fanns inledningsvis artiklar på såväl danska och norska som på svenska, tills man knappt två år senare separerade språken och istället gav ut två tidningar, den dansk-norska *Arbejderen* respektive svenskspråkiga *Arbetaren*.⁵

Några år senare började det bli turbulent inom

Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundets avdelning i Jamestown 1910.

USA:s socialistiska rörelse då konflikter inom SLP mynnade ut i en partisprängning runt sekelskiftet 1900. Utbrytarna, dit bland annat danskarna och norrmännen kring *Arbejderen* hörde, bildade Socialist Party of America, SP, ett parti som visserligen rymde ganska stora interna skillnader men som kan sägas ha dragit åt det reformistiska hållet. Återstoden av SLP – där majoriteten av svenskarna stannade kvar – utvecklades till ett mer renodlat ortodoxt-marxistiskt revolutionärt parti. Splittningen handlade också om specifikt amerikanska förhållanden, närmare bestämt om synen på de ofta väldigt konservativa och skrämmässiga fackföreningarna, där de reformistiskt lagda förordade

en linje om att försöka förändra organisationerna inifrån, medan radikalerna som stannade kvar i SLP tvärtom krävde total bojkott av dessa för att istället bygga egna klassmedvetna arbetstagarorganisationer.

Utbredning och anslutning

Två år efter grundandet, 1906, samlade Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet 283 medlemmar fördelade på 13 avdelningar. Exakta medlemsantal och antal avdelningar går inte att finna för alla år under förbundets första decennium, men tendensen var stigande fram till 1911 då man nådde upp till runt 800 medlemmar och 30 lokalavdel-

ningar.⁶ Utbredningen av SSAF:s avdelningar följde logiskt utbredningen av svenskar i USA, med en koncentration vid Nordöstkusten – New York, Boston och New England – samt Chicago och mellnästern.⁷

Att föra in emigrerade svenskar i socialismen, och då särskilt Socialist Labour Partys fälla, var huvuduppgiften för organisationen. Detta var dock svårt då det till skillnad från i hemlandet fanns två partier och snart dessutom ännu ett socialistiskt alternativ i Industrial Workers of the World, IWW. IWW, som grundades 1905, var en radikal fackförening som av de båda socialistpartierna inledningsvis sågs som ett positivt alternativ till den dominerande, och bland radikaler ofta avskydda, facksammanslutningen American Federation of Labor, AFL. IWW skulle dock snart gå sin egen väg och bli en syndikalistisk organisation som var kritisk till parlamentarisk politik överlag. För de svenska socialister som emigrerade till det nya landet måste situationen med flera konkurrerande socialistorganisationer tätt sig olyckligt, liksom det antagligen var svårt att ta ställning till vilket man borde ansluta sig till. August Palm, som besökte landet på inbjudan av SSAF:s föregångare, var en av de som beklagade det hela. I sin bok *Ögonblicksbilder från en tripp till Amerika från 1901*, som skildrar denna resa, skriver han att han med sorg upptäckt att gamla bekanta från hemlandet nu »på det hänsynslösaste sätt bekämpade hvarandra»⁸ till följd av meningsskiljaktigheterna i samband med partisprängningen.

SSAF arbetade aktivt för att rekrytera nyanlända socialister. Organisationen skulle utgöra en trygg miljö för integration och skolning till Socialist Labor Partys principer, samt, inte minst viktigt, hålla dem borta från de irrläror som Socialist Party och IWW representerade. Detta tycks i alla fall ha varit ledningens önskan. Man kan under förbundets tidiga år nämligen skönja en konflikt mellan de som ville ha en mer fristående organisation och de som tvärtom ville ansluta sig direkt till SLP, något som blev möjligt för språkförbundet efter ett kongressbeslut strax efter SSAF:s grundande. För de som snabbt integrerades i det amerikanska samhället, lärde sig språket och tog till sig SLP:s principer, fanns det inget egenvärde i en fristående agitationsklubb. För andra tycks istället en egen oberoende svensk organisation med högre i tak för olika åsikter ha varit mer lockande. Ledningen in-

nehade länge en vacklande ställning i frågan, man var tydlig med att man var anhängare av SLP och inget annat, samtidigt var man antagligen orolig över ett eventuellt medlemstapp vid en partianslutning, varför man valde att stanna utanför och verka som en fristående organisation ända fram till 1915.

Allt eftersom 1900-talets första decennium fortskred ökade dock medlemstalen hos och inflytandet från utbrytarna i Socialist Party. Samtidigt krympte SLP till en obetydlig organisation som av sina motståndare ofta kallades för sekt. Det såg vid detta sekels början ut som om socialismen var på samma frammarsch i USA som den var i Europa. Socialist Party växte stadigt och utmanade tvåpartisystemet då de under sin höjdpunkt hade hundratal valda delegater till delstatsförsamlingar, stadsfullmäktige och till och med mandat i kongressen. I presidentvalet 1912 fick deras kandidat Eugene Debs sex procent av rösterna.⁹ Sett till bakgrund av detta är det anmärkningsvärt att svenskarna fram till åtminstone 1911 i högre utsträckning valde att ansluta sig till SSAF, då denna organisation var anhängare till det avsevärt mindre SLP. Även om ett par lokala svenskspråkiga klubbar av Socialist Party hade funnits i några år så dröjde det till början av 1910-talet innan dessa samordnades till ett nationellt förbund, Skandinaviska Socialistförbundet, SSF, och även efter att dessa gick om SSAF i medlemstal så var gapet betydligt mindre än det mellan de båda partierna överlag.¹⁰ Att SSAF länge dominerade och därefter fortsatte ha en relativt stark ställning gentemot SSF berodde antagligen inte på att de emigrerade svenska socialisterna skulle varit extra radikala. Snarare tycks anledningen varit att SSAF genom att tidigt etablera en stabil organisation därmed ofta blev det enda alternativet för en nyanländ socialist. Det fanns helt enkelt inte utrymme för två konkurrerande svenskspråkiga socialistorganisationer på en och samma plats.¹¹

Engagemang för svenska frågor och övrig verksamhet

I Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet låg fokus framförallt på den amerikanska situationen. Agitation för SLP stod högst på dagordningen, men även vad som skedde i hemlandet var av intresse för förbundet. Förbundsorganet *Arbetaren* hade ett ständigt spaltutrymme avsett för händelser i Sverige, och inte minst storstrejken 1909 ska-

pade engagemang bland medlemskåren. Förbundet var framgångsrikt i att genomföra en landsomfattande insamlingskampanj till strejkkassan, liksom i att agitera bland svenskbygderna och etablera flera nya lokalavdelningar.¹² Effekten av storstrejken skulle också få andra, indirekta, konsekvenser för förbundet och för den svensk-amerikanska arbetarrörelsen i stort. Nederlaget i strejken innebar nämligen att en emigrationsvåg till Amerika av avskedade och svartlistade arbetare följde.¹³ I takt med att LO på två år halverade sitt medlemstal fylldes istället den svensk-amerikanska arbetarrörelsen av nya radikaler och ökade sina medlemstal. För SSAF:s del innebar detta att man 1911 nådde sin hittills högsta medlemssiffra med runt 800, en topp som skulle visa sig kortvarig då man sjönk tillbaks till 656 på kongressen 1914. Tillbakagången efter toppnoteringen 1911 berodde med största sannolikhet på det ovan nämnda grundandet av det konkurrerande Skandinaviska Socialistförbundet, SSF, vilka snabbt ökade i medlemstal vid denna tid. På kongressen 1914 togs även beslutet om att fullt ut gå in i Socialist Labor Party, utgörande dess »Scandinavian language federation».¹⁴ Även om tillströmningen av socialister efter den misslyckade storstrejken på det stora hela gick förbi SSAF till förmån för deras konkurrenter, så var förbundet istället en stark faktor inom det krympande SLP. På SLP:s kongress 1916 då SSAF för första gången medverkade som fullvärdigt partiorgan, var man den överlägset största bland de sex språkförbunden, dubbelt så stor som den näst största, den ungerska. Av partiets mellan 2000 och 2500 medlemmar återfanns hela 602 i SSAF.¹⁵

Utöver agitation och spridning av veckotidningen *Arbetaren* så gavs en årlig jultidning betitlad *Landkänning* ut. *Landkänning* fokuserade på lättare material som poesi och noter till sånger och var en årlig succé som bidrog till att täcka upp *Arbetarens* underskott. Ekonomiska bekymmer var något som tidningen, liksom organisationen i stort ständigt brottades med. Även sociala sammankomster var en viktig del i SSAF:s verksamhet. En mängd bevarade flygblad vittnar om att de olika lo-

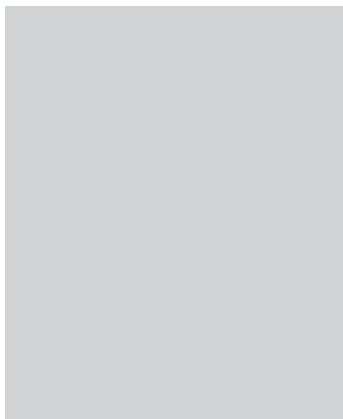
kalavdelningarna bland annat ordnade danser och konsertaftnar där sång och musikframföranden varvades med politiska tal och föredrag. Avdelningen i New York anordnade »Aftonunderhållningar med omväxlande program Andra & fjärde söndagen hvarje månad» och i ett flygblad från Boston får vi veta att det under thanksgivinghelgen 1918 anordnades en »Stor Bazar» i Horticultural Hall. På programmet stod förutom sång, dans och musik bland annat »Brottning av framstående atleter», »Pyramidbildning av Sv. Gym. Klubben Posse» samt »Förevisning av Världens Största Kalkon.»¹⁶

Olive M. Johnson och kvinnorna inom förbundet

I källorna återfinns få kvinnor engagerade i SSAF. Under 1919 var endast elva procent av medlemmarna kvinnor, vilket 1924 hade sjunkit till åtta procent. Siffror för könssammansättningen inom förbundet finns bara för dessa två årtal. Trots det låga antalet fanns i Socialist Labor Partys allra högsta ledning under flera decennier en kvinna med svensk bakgrund, nämligen

Olive Malmberg Johnson från Lund. Olive M. Johnson, född 1872, utvandrade tillsammans med sina föräldrar under det tidiga 1890-talet och blev 1895 medlem i SLP. Från och med kongressen 1904 tillhörde hon partiets absoluta topp. Hon valdes då dels till den kommitté som utarbetade partiets plattform och dels till ledamot i partistyrelsen, där hon satt i flera år. Johnson var tillsammans med Daniel De Leon – under lång tid partiets odiskutable förgrundsgestalt – SLP:s representant på Andra internationalens kongress i Köpenhamn 1910. Hon övertog även den åtråvärda posten som chefredaktör för partiorganet *The Weekly People* 1918, ett uppdrag som hon utan opposition senare återvaldes till på partiets kongresser under de följande 20 åren innan hon gick i pension. Utöver sina ledare och artiklar i *The Weekly People*, skrev hon även en rad böcker och pamfletter för partiets räkning.¹⁷

Olive M Johnson är ett tydligt exempel på de välintegrerade emigranter som snabbt lärde sig språket och snabbt började identifiera sig som amerikaner. Johnson var huvudsakligen engagerad

Olive M. Johnson.

i partiet, genom dess engelskspråkiga lokalavdelningar, och var rent av motståndare till att låta språkförbund bli partiorgan, då detta diskuterades på SLP:s kongress 1904. Hennes engagemang i SSAF sträckte sig till att hon under en kort period hoppade in som *Arbetarens* biträdande redaktör samt att hon höll en del av sina tal på svenska i samband med valrörelserna, då hon reste runt landet och agiterade. Utöver Olive M. Johnson är den enda kvinna som ens nämns med namn i SSAF:s protokoll en Mrs Christina N. Carlson som ska ha rest runt och sålt tidningsprenumerationer och broschyrer i den östra delen av landet år 1919, och under kongressen 1924 får vi veta att avdelning Brooklyns kvinnliga medlemmar stått för middagsserveringen.¹⁸

Början till slutet för Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet

Efter Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundets inträde i Socialist Labour Party 1915 blev de följande åren dramatiska. Första världskriget hade brutit ut i Europa och i USA rådde det beredskap, stigande patriotiska stämningar och röster för krigsdeltagande på ententens sida. Ett tag verkade det som om dessa omständigheter skulle leda till större socialistisk enighet. Socialist Party hade fördömt sina reformistiska systerpartier i Europa för deras stöd till nationens krigsinsats, och från gräsrotter i båda partier höjdes röster för enighet. 1916 började representanter för de båda partierna diskutera en sammanslagning, något som misslyckades efter att förhandlingarna bröt samman i januari 1917. Den misslyckade sammanslagningen ledde till stor pessimism bland vissa element hos SLP som inte såg någon mening med att ställa upp egna kandidater till lokalvalen senare på hösten, och avhopp och uteslutningar började snart följa. USA:s deltagande i kriget från och med april innebar också att censur- och spionlagstiftning användes för att försöka slå ner den socialistiska rörelsen i landet. Sist men inte minst innebar även bolsjevikernas makttillträde i Ryssland att rörelsen, liksom i resten av världen, snart splittrades i hur man skulle förhålla sig till detta.

Krigsmotståndet ledde inledningsvis till ett numerärt uppsving för SSAF och 1918 nåddes förbundets högsta medlemssiffra, 862 stycken fördelade på 41 avdelningar, samtidigt som *Arbetaren* runt samma tid nådde rekordupplagan 5 000 exemplar

i veckan.¹⁹ Men enigheten inom förbundet vacklade. *Arbetaren* och dess mångåriga redaktör Anders H. Lyzell ledde en falang som motsatte sig partilinjen, vilken efter den misslyckade partisammanslagningen tedde sig allt mer dogmatisk, toppstyrd och världsfrånvärd. Tidningen, menade kritikerna, förde en från partidisciplinen avvikande linje då den sympatiserade med avhoppare och inte var tillräckligt kritisk mot SP och Industrial Workers of the World. På kongressen i november 1919 blev det dramatiskt. Förbundssekreteraren Thor Borg och den partitrogna falangen, dit även Olive M. Johnson hörde, gjorde sitt yttersta för att avlägsna Lyzell och rätta förbundet efter partipiskan. Det hela misslyckades dock och Anders Lyzell återvaldes till redaktörsposten, de partitrogna förlorade även andra viktiga principbeslut. SSAF:s interna demokrati var dock beskuren då man nu mera var partiorgan, och fick strax därefter bakläxa från partiet som underkände redaktörsvalet.

Resultatet av dessa konflikter blev att förbundet sommaren 1920 delades mitt itu. Ingen av de nu två förbunden lyckades dock med att återfå sin tidigare styrka. Lyzells falang, efter att ha blivit vräkta från lokalerna i New York City, flyttade till Brooklyn där de gav ut tidningen *Folket*. Samma falang, vilka alltså inledningsvis försökte sig på en självständig linje, gick sedan samman med de forna rivalerna i Skandinaviska Socialistförbundet och bildade Förenade Skandinaviska Socialistförbundet, FSSF. Dessa gick i sin tur upp i den gryende kommunistiska rörelsen 1922. För de partitrogna som följde Thor Borg väntade en situation där man aldrig återuppnådde ens 300 medlemmar, och under de återstående åren följde en ökenvandring med sjunkande medlemstal och svikande prenumerationssiffror för *Arbetaren* innan förbundet upplöstes 1928. Då det återstod mindre än 100 betalande medlemmar.²⁰

Under de följande tio åren skulle återstoden av den svensk-amerikanska arbetarrörelsen dö ut även den. Då huvuddelen av den svenska emigrationen till USA kan sägas ha avslutats runt år 1930 försvann behovet av en svenskspråkig röst då befolkningen integrerades, samtidigt som socialismen i USA skulle visa sig bli ett omöjligt politiskt alternativ efter 1910-talet, då tvåpartisystemet åter cementerades.

Idag, hundra år efter den amerikanska socialismens gyllene decennium, har Bernie Sanders pre-

sidentvalskampanj återfört socialismen på den politiska dagordningen. Sanders har som oberoende senator från Vermont länge varit kongressens enda uttalade socialist och 2015 gick han in i det demokratiska partiet för att försöka bli dess presidentkandidat.

Det oväntat starka stödet och stora engage-

manget för Sanders innebär troligen att det rör sig om den största socialistiska presidentvalskampanjen sedan Eugene Debs dagar, en person som Sanders också nämnt som politisk förebild. Dock verkar Sanders inom demokraterna och därmed tvåpartisystemets ram, och frågan är var socialismen i USA befinner sig efter kampanjens slut.

Abstract

This article investigates Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet, The Scandinavian Socialist Workers Federation, SSAF, which was a Scandinavian-American organization associated to the Socialist Labor Party, SLP. SSAF existed between 1904 and 1928, their first years as independent, and from 1915 onwards as a fully integrated part of the SLP. In the 1910s they counted over 800 members. The federation, which consisted almost entirely of Swedish immigrants functioned mainly as a propaganda league for the SLP. They published a weekly paper in Swedish, *Arbetaren*, which reached a circulation of 5 000 copies at its peak in 1917. The SSAF played an influential role within the SLP, being one of the party's biggest language federations. Following internal turmoil the SSAF split into two factions in 1920. The splinter group quickly joined the communist movement while the faction faithful to the party failed to regain even 300 members and shut down in 1928.

Referenser: Amerikas svenska revolutionärer: Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet 1904–1928

1 Stadgar 1904, s. 1, SSAF arkiv, ARAB.

2 Kaj Landberg, *Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet 1904–1928*, Malmö 2015, s. 30f.

3 Per Nordahl, *Weaving the ethnic*

fabric: social networks among swedish-american radicals in Chicago

1890–1940, Stockholm 1994, s. 42.

4 Nordahl 1994, s. 42, 49. Rapport från Skand. Socialistiska Arbetareförbundets delegation till S.L.P. 15:e nationalkonvention i New York City den 5–10 Maj, 1920, Inkommande rapporter, Skandinaviska Socialistiska Arbetareförbundet arkiv, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, ARAB.

5 Nordahl 1994, s. 50.

6 Landberg 2015, s. 77. Kongressprotokoll med bilagor, 1914, s. 4, SSAF arkiv, ARAB.

7 Nordahl 1994, s. 53.

8 Nordahl 1994, s. 52.

9 Blomqvist, Håkan, *Den röda tråden*, Stockholm 1989, s. 90. Nordahl 1994, s. 28–29

10 Kongressprotokoll med bilagor, 1914, SSAF arkiv, ARAB.

11 Det ska också påpekas att partiets National secretary som mellan 1914 och 1969 styrde partiet, var en skandinav även det, nämligen danskfödde Arnold Petersen. Han hade dock inget direkt samröre med det närmast helsvenska SSAF. »Socialist Labor Party National Convention 1916», s. 29–38. http://slp.org/pdf/slphist/nc_1916.pdf. Hämtat 17 augusti 2015.

12 Cirkulär och Div. Tryck, SSAF arkiv, ARAB.

13 Frank Girard & Ben Perry, *The Socialist labor Party 1876–1991: a short history*, Philadelphia 1991, s. 58.

14 Kongressprotokoll med bila-

gor 1919, s. 3–4. 1924, s. 2, 4, SSAF arkiv, ARAB.

15 Nordahl 1994, s. 53; Landberg 2015, s. 73 f.

16 Cirkulär och Div. Tryck, SSAF arkiv, ARAB.

17 Frank Girard & Ben Perry, *The Socialist labor Party 1876–1991: a short history*, Philadelphia 1991, s. 58.

18 Kongressprotokoll med bilagor 1919, s. 3–4. 1924, s. 2, 4, SSAF arkiv, ARAB.

19 Nordahl 1994, s. 55. Kongressprotokoll och bilagor 1919, s. 3, 13, SSAF arkiv, ARAB.

20 »Socialist Labor Party National Convention 1928», s. 48–54. <https://archive.org/de-tails/SeventeenthNationalConvention.SocialistLaborParty>. Hämtat 17 augusti 2015. Nordahl 1994, s. 55f.

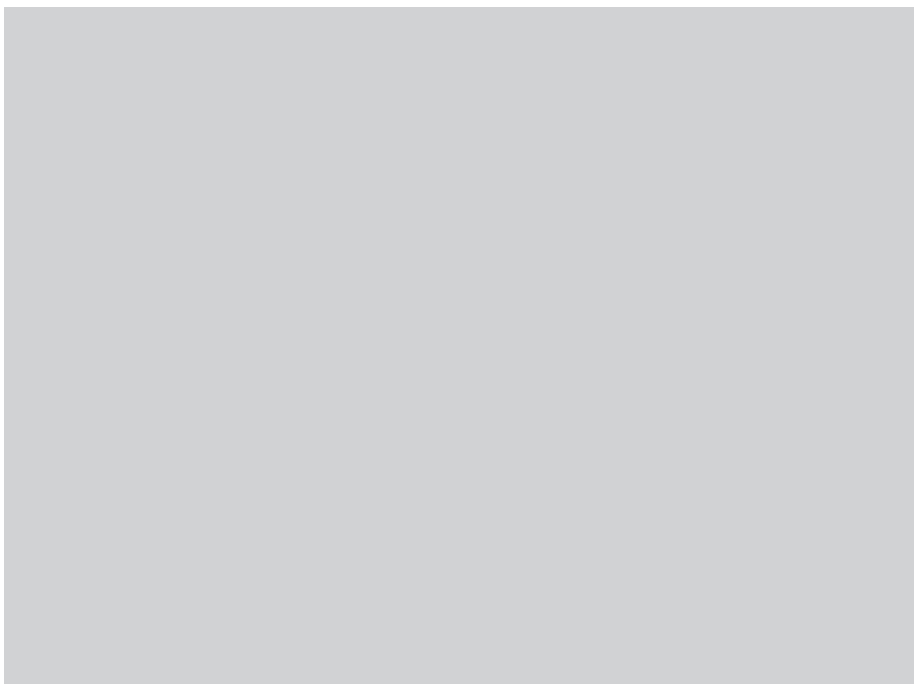
Artikeln är baserad på Kaj Landbergs masteruppsats, framlagd vid Malmö högskola våren 2015 och finns fritt tillgänglig på: <https://dspace.mah.se/handle/2043/19275>

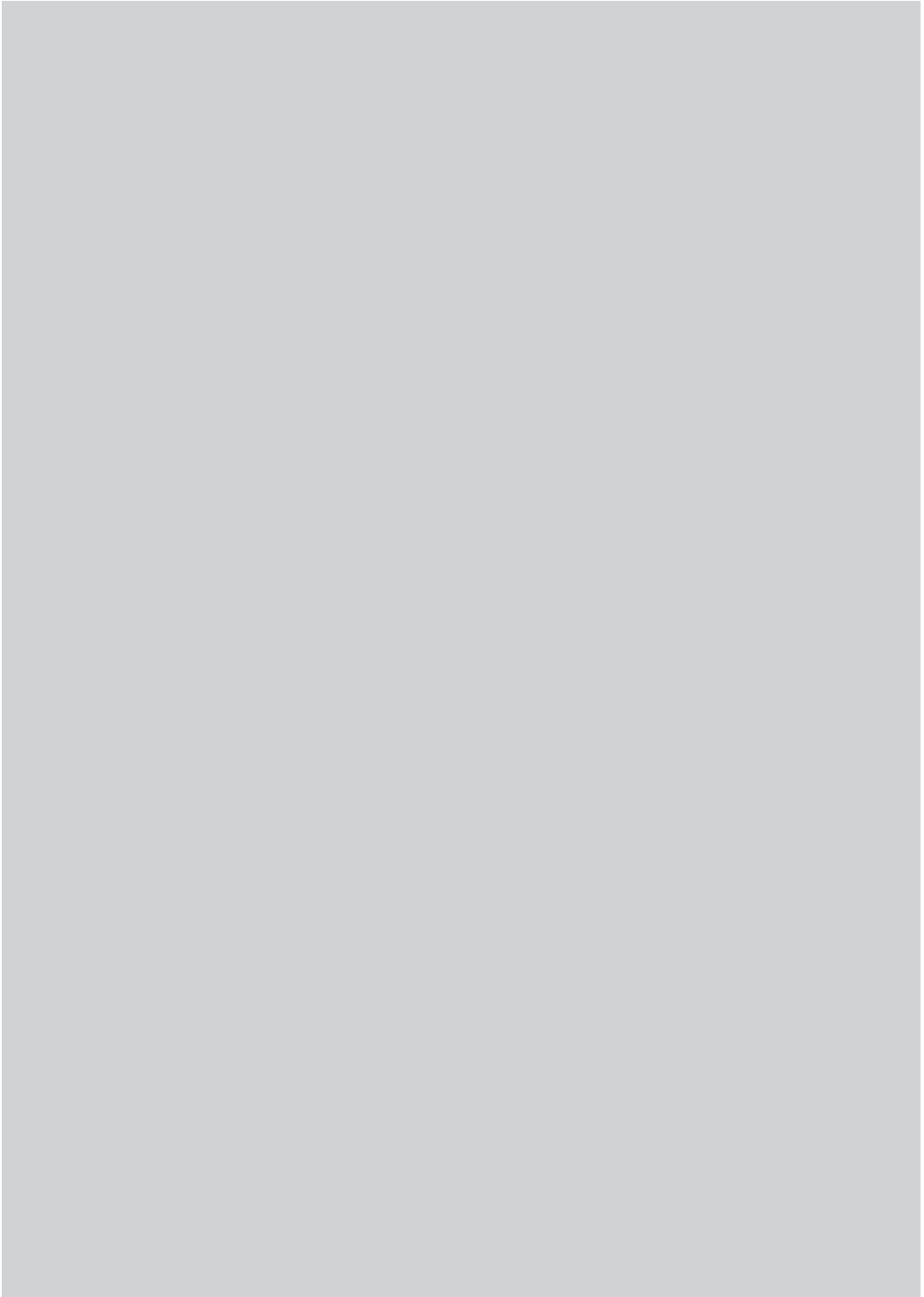
SSAF:s arkiv finns tillgängligt på ARAB kod 1874

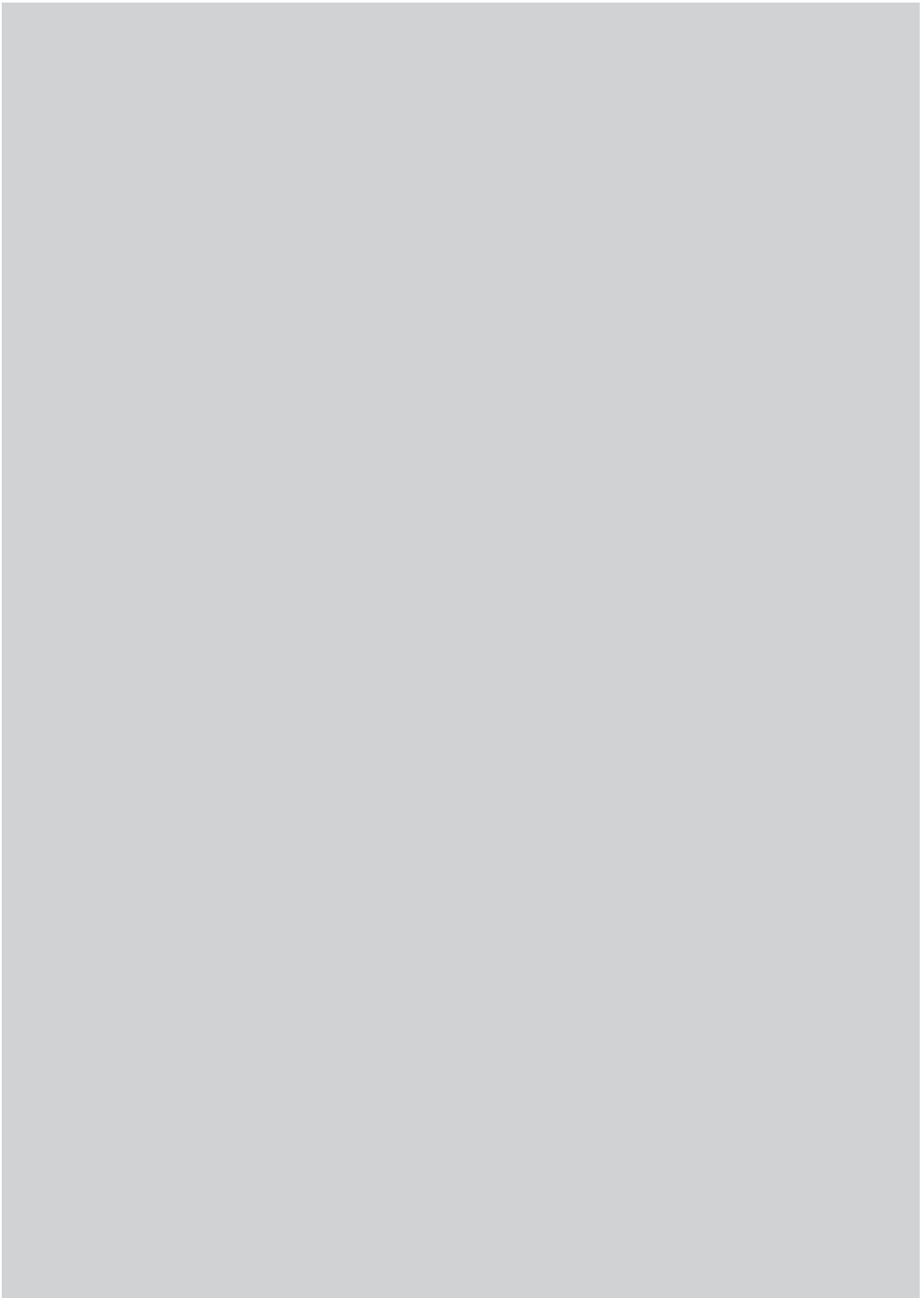
NÄR »TEXAS» RESTE TILL SVENSK-AMERIKA

På följande sidor visas bilder från Einar »Texas» Ljungbergs turné igenom Svensk-Amerika. Ljungberg startade sin amerikavistelse 1916 i New York och reste sedan genom sjutton stater. Ljungberg engagerades av Skandinaviska Socialistförbundet, vilket inte sågs med blida ögon av konkurrerande, mer radikala organisationer. På sin resa höll han 79 föredrag inför cirka sexton tusen åhörare och bildade tretton klubbar. Här ses Einar Ljungberg, till vänster, tillsammans med Ole Hjelt, också han resetalare för Skandinaviska Socialistförbundet.

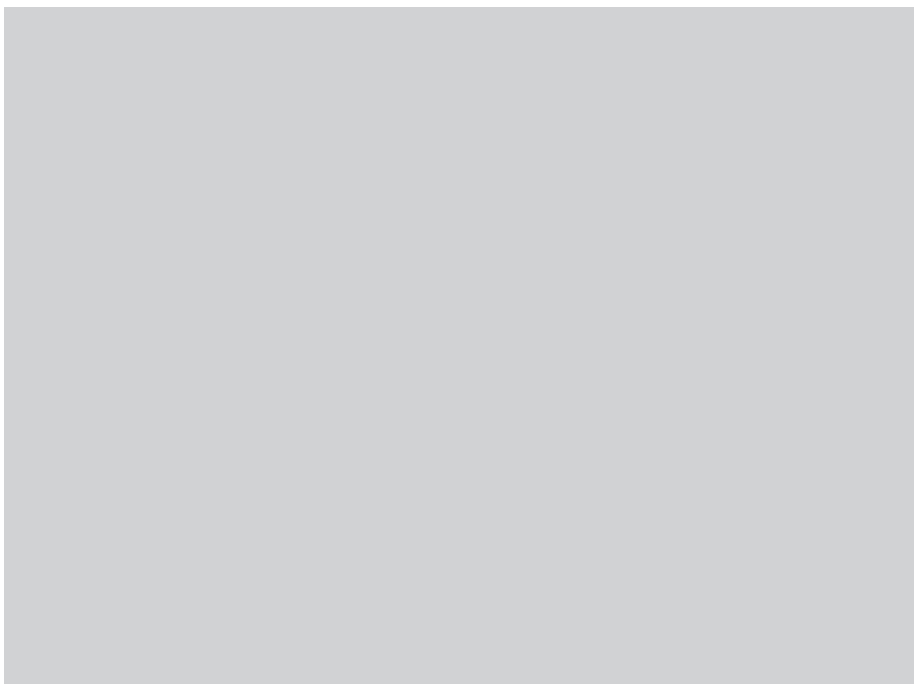
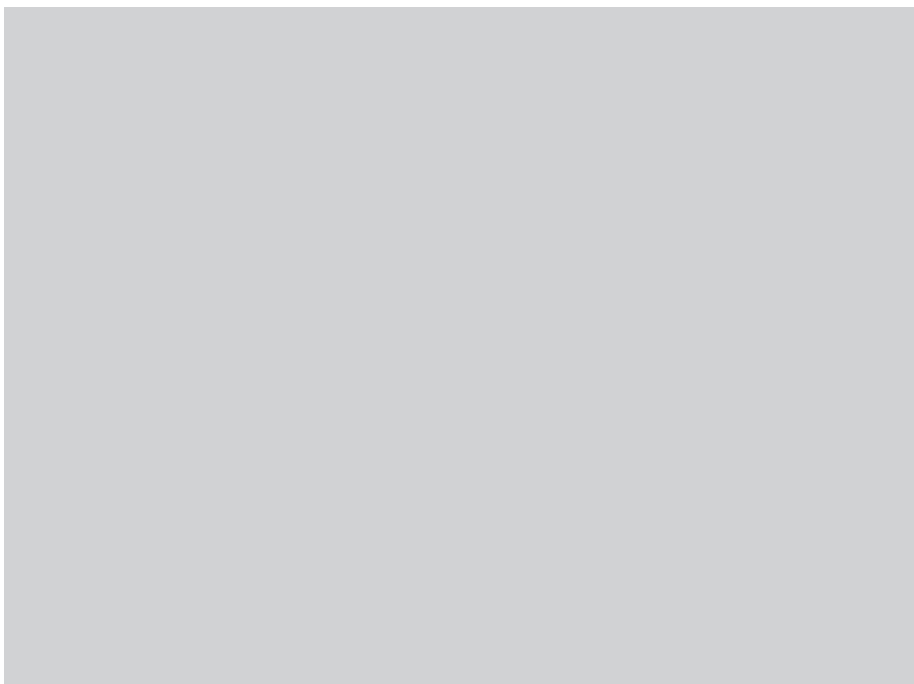
NÄR »TEXAS» RESTE TILL SVENSK-AMERIKA

NÄR »TEXAS» RESTE TILL SVENSK-AMERIKA

Hyresgästernas styrelse 1937. Stående: Leonard Fredriksson, Malmö; Ragnar Andersson, Göteborg; Otto Andersson, Örebro; Vilhelm Johansson, Göteborg. Sittande: Gustav Larsson, Stockholm; Oscar Bengtsson, Göteborg; Martin Andersson, Göteborg.

»Från kamp- till intresseorganisation» – centralisering och homogenisering inom Hyresgästernas Riksförbund fram till 1942

Den svenska Hyresgästföreningen är unik i sitt slag och har ingen internationell motsvarighet vad gäller anslutningsgrad, marknadsinflytande och politisk makt.¹ Vägen dit gick genom en homogenisering av en från början heterogen rörelse. I denna artikel redogör Hannes Rolf för den tidiga delen av denna process och för den tidiga hyresgäströrelsens roll i bostadspolitiken. De två organisationer som lyfts fram, Stockholms Hyresgästförening och Hyresgästernas Centralförsamling i Göteborg, representerar två olika organisationsmodeller inom hyresgäströrelsen.

Av Hannes Rolf

Den svenska hyresgäströrelsen växte fram under mellankrigstiden i en transformativ fas för både

svensk politik och bostadsmarknad där rum fanns för nya organisationer att verka. Som sociologerna Göran Ahrne och Apostolis Papakostas har påpekat växer nya organisationer ofta fram i ett skuggat utrymme som gränsar till äldre organisationers verksamhetsområden, där de både skyddas, begränsas av och kan dra nytta av de äldre organisationernas resurser.² Hyresgäströrelsen var delvis begränsad av äldre, starkare organisationer, men man kunde även dra nytta av dessas resurser. Arbetarrörelsens disciplinerade medlemmar, starka centraliserade organisationsform och ökande politiska makt var viktiga tillgångar. Men hyresgäströrelsen kunde även i hög grad dra nytta av det behov av nya institutioner som fanns på bostad-

Martin Andersson och John Larsson med ett nytt nummer av *Hyresgästen* på 1930-talet.

smarknaden. Hyresgästernas Riksförbund kunde, i och med mellankrigstidens bostadssituation, agera som problemformulerare och som förmedlare av storskaliga lösningar.

Efterkrigstidens bostadsprogram och tilltagande korporatism stärkte ytterligare organisationen. På Hyresgästernas Riksförbunds kongress 1964 påpekade förbundssekreterare Bengt Hallberg att organisationen hade gått från att vara en »kamporganisation» till att bli en »serviceorganisation» och en »intresseorganisation».³ Riksförbundet, som precis var i stånd att fatta beslut om en ny, mer centraliserad organisationsmodell, befann sig då i stark uppgång, dels medlemsmässigt men också vad gäller ökat inflytande inom bostadspolitiken och som partsorganisation på den allt mer korporativt ordnade bostadsmarknaden. Inflytandet kom dock med ett pris, som betalades av de hyresgästföreningar som eftersträvade lokal autonomi. Först genom likriktning och centralisering kunde dock Hyresgästernas Riksförbund kliva fram som en av de, för Sverige så typiska, stora och starka folkrörelseorganisationerna.

En ny organisationsform

Hyresgästföreningar uppstod i flera industristäder i Europa och USA under andra halvan av 1800-talet. Hyresgästföreningarna bildades ur ett behov av att förbättra hyresgästernas situation. I takt med den ökade urbaniseringen under 1800-talet förändrades de sociala förhållandena i städerna. Efterfrågan på hyresbostäder steg kraftigt över utbudet, vilket innebar en utsatthet för hyresgästerna som på många håll övergick i ren nöd. De sjukdomsutbrott som drabbade städerna under 1800-talet visade på behov av ökad sanitet, vilket politiserade bostadsfrågan och öppnade upp för politiska organisationer.⁴

Tanken föddes att hyresgäster skulle ägna sig åt kollektiv organisering likt den som redan hade tillämpats på andra håll, genom associationer, kooperativ och fackföreningar. Flera försök att bilda hyresgästföreningar gjordes på olika håll i Sverige från 1886, men det skulle dröja till 1915 innan en lyckad hyresstrejk gjorde Nynäshamns hyresgästförening till en bestående organisation som 2015 kunde fira hundraårsjubileum. 1917 bildades bestå-

Martin Andersson talar vid Invigning av HSB:s egnahemsområde i Sävedalen 1934.

ende hyresgästföreningar både i Stockholm och bland arbetare i Göteborg.

Den svenska hyresgäströrelsen kom under mellankrigstiden att domineras av organisationerna i Stockholm och Göteborg. Tillsammans utgjorde deras medlemmar en överväldigande majoritet av Hyresgästernas Riksförbunds alla medlemmar. De hade i absoluta tal ungefär lika många medlemmar, vid mellankrigstidens slut strax över 20 000 var. Hyresgäströrelsen var dock, sett till befolkningsmängden, ungefär dubbelt så stor i Göteborg.⁵

Den äldsta föreningen i Göteborg, Gamlestadens Hyresgästförening, uppstod bland de arbetare hos AB Svenska Kullagerfabriken som även hyrde bostad av företaget. Föreningen drev, likt en fackförening, dagsaktuella krav mot företaget. De lokalt

förankrade göteborgska hyresgästföreningarna kom också att efterlikna fackföreningar till form och metod och många av de aktiva medlemmarna kom från den radikala fackföreningsrörelsen. Efter fackföreningsmodell bildade man Hyresgästernas Centralförsamling i Göteborg, en federativ organisation av självständiga hyresgästföreningar.⁶

Flera hyresgästföreningar bildades i och omkring Stockholm från 1917, men den dominerande föreningen som även de andra med tiden skulle komma att uppgå i var Stockholms Hyresgästförening. Föreningen, som hade bildats på initiativ av Stockholms Arbetarekommun, skilde sig något från de lokalt förankrade hyresgästföreningar som dök upp på andra ställen.⁷ Det politiska reformarbetet spelade tidigt en viktig roll för

föreningen. På grund av de i krigstid hastigt ökande hyrorna hade en tillfällig stopplag för hyreshöjning införts 1917. Lagen avskaffades 1923 och mycket av arbetet i Stockholms Hyresgästförening gick ut på att återfå lagen och göra den permanent, samt komplettera den med besittningsskydd. Man uppvaktade kommunala myndigheter och statliga råd, samlade in namnunderskrifter och 1923 ordnade man en första bostadskonferens med 400 ombud från 150 fackliga och politiska organisationer.⁸

Liknande politiska sammanslutningar har beskrivits av statsvetaren Pär-Erik Back. Sammanslutningarna representerade olika intressegrupper i samhället och riktade in sig på att påverka politiska beslut. Genom att se till att få platser i kommittéer, välja in för de egna ändamålen sympatiska representanter i parlamentariska församlingar och genom att få verka som remissinstanser kunde de vinna gehör för sina önskemål.⁹ Stockholms Hyresgästförening skulle också, enligt stadgarna, verka för att »sådana personer, som befordra hyresgästernas intressen» lyftes fram i valtider. Hyresgästernas Centralförsamling i Göteborg hade inte något liknande inskrivet i stadgarna, däremot skulle man uttryckligen, till skillnad från stockholmarna, besluta om stridsåtgärder.¹⁰

Hyresgästföreningarna som partsorganisationer

Redan från början kämpade hyresgästföreningarna för att bli erkända som partsorganisationer på hyresmarknaden. Fastighetsägarnas kollektiva organisering föregick hyresgästernas med flera årtionden. Under det sena 1800-talet började fastighetsägareföreningar dyka upp i flera svenska städer. Dessa var från början framför allt inriktade på att föra fastighetsägarnas talan inför de kommunala myndigheterna, men när hyresgästföreningarna dök upp började man kollektivt agera mot dessa.¹¹ De vräkningar som redan hade varit vanliga mot enskilda hyresgäster började användas som stridsåtgärder vid kollektiva konflikter.

Det dagliga arbetet i hyresgästföreningarna verkar framför allt ha handlat om att hjälpa hyresgäster på olika sätt. Tvister om vem som skulle stå för reparationer, renoveringar och andra åtgärder i fastigheten var återkommande frågor. Andra stridsfrågor var plötsliga och omotiverade kontraktsuppsägningar, rätten att betala månadsvis hyra och rätten att överlåta kontrakt på annan hyresgäst. Efter att hyresnämnderna försvann 1923 led hyres-

gästföreningarna av en brist på reella maktmedel för att driva igenom avtal. På vissa håll började man tillämpa stridsåtgärder för att tvinga fram avtal. Den absolut vanligaste stridsåtgärden under mellankrigstiden var bostadsblockaden, som tillämpades i mycket högre grad i Göteborg än i Stockholm. Mellan 1923–1939 sattes åtminstone 1266 adresser i blockad i Göteborg, medan motsvarande tal var åtminstone 68 adresser i Stockholm. Ett okänt antal blockader ska utöver detta ha utförts i Stockholm av de under delar av mellankrigstiden självständiga Södra Förstäder, Huvudstas och Sundbybergs hyresgästföreningar.

Skillnaden mellan städerna var dock fortfarande mycket stor, vilket skulle kunna förklaras av den starkt polariserade hyresmarknaden i Göteborg. En militant partsorganisation, Fastighetsägarnas Garantiförening bildades där 1931 med syfte att genom enighet dra ut på hyreskonflikter till dess att hyresgästföreningarna av ekonomiska skäl tvingades ge sig. Någon liknande organisation bildades aldrig av de organiserade fastighetsägarna i Stockholm. Om man ser till de av hyresgästföreningarna rapporterade hyressänkningarna verkar dock Stockholms Hyresgästförening ha fått ett bättre resultat.¹² En hög militansnivå gav alltså inte entydigt bättre resultat för hyresgästföreningarna.

En del blockader riktade sig mot nyuthyrning hos en viss fastighetsägare, medan andra blockader var bojkottsaktioner mot exempelvis en fastighetsägares livsmedelsbutik. Den senare verkar ha varit särskilt kännbar och oroande för Sveriges Fastighetsägareförbunds medlemmar.¹³ Blockaderna följdes ibland av andra stridsåtgärder, som hyresstrejker. Ibland rörde det sig om partiella hyresstrejker, där hyresgäster som motsatte sig en hyreshöjning bara betalade den summa som hyran hade varit innan. En variant av hyresstrejk var att hyresgästerna höll inne med hyran och istället deponerade den i en gemensam kassa som betalades in när konflikten var löst. Hyresstrejk satte dock den enskilde i en juridiskt utsatt position och förmodligen var det detta som gjorde att blockaden som stridsåtgärd var vanligare.

Under 1930-talet, då bostadsutbudet hade ökat tack vare ett ökat byggande, förekom även massuppsägningar som stridsåtgärd. Dessa innebar att hyresgästerna kollektivt sa upp sina kontrakt efter laga fardag vilket kunde följas av blockad.¹⁴ Mass-

Längst till vänster i andra raden sitter Otto Grimlund, ordförande för hyresgästerna mellan 1925–1936. Framför honom Martin Andersson.

uppsägning tillämpades flera gånger i Stockholm under 1930-talet och förefaller ha varit en effektiv stridsåtgärd. De mest dramatiska massvräkningarna och massuppsägningarna skedde dock under den så kallade Olskrokenkonflikten mellan Centralförsamlingen och Garantiföreningen 1936–1937. De vräkta familjerna kunde dock, tack vare ett ökat bostadsutbud och stöd från olika delar av arbetarrörelsen, få nya bostäder och i slutet av konflikten kunde hyresgästföreningarna få igenom många av sina krav. Olskrokenkonflikten kan ses som klimax för militansen på hyresmarknaden, som avtog mot slutet av 1930-talet.

På den nationella nivån förekom dragkamp mellan städernas organisationer. Hyresgästföreningarnas Riksförbund bildades 1923 på Göteborgskt initiativ, men bytte ett par år senare namn till Hyresgästernas Riksförbund och förlades till Stockholm. Om man studerar stadgarna tycks den ursprungliga tanken ha varit att riksförbundet

skulle vara en fackföreningsliknande landsfederation för hyresgästföreningar, men det kom istället att påminna mer om en bostadsreformistisk politisk sammanslutning.¹⁵ Under 1930-talet märks en ökad strävan mot likriktning och centralisering inom riksförbundet. Under 1933 blossade en konflikt upp då de lokala hyresgästföreningarna i Göteborg såg sig påtvingade en fast förhandlingsordning av riksförbundet. Man ansåg att Stockholms Hyresgästförening och riksförbundet var dominerade av HSB.¹⁶ Konflikten mellan Stockholm och Göteborg knöt an till en bredare konflikt inom arbetarrörelsen, där den radikala Göteborgska fackföreningsrörelsen var i konflikt med Landsorganisationen, LO, centralt.¹⁷

LO visste inte riktigt hur man skulle hantera den Göteborgska hyresgäströrelsen, där radikala socialdemokrater och kommunister samlades. Man ansåg att hyresgästföreningarna, om de skulle bete sig som fackföreningar, borde underordna sig cen-

Stockholmshyresgästernas kvinnoklubbs teatergrupp.

trala beslut och inte agera på ett sätt som sågs som skadligt för arbetarrörelsens långsiktiga intressen. Konflikten trappades dock ned i slutet av 1930-talet och i samband med Olskrokenkonflikten fick Centralförsamlingen stöd från breda delar av arbetarrörelsen.¹⁸ De radikala hyresgästaktivisterna i Göteborg tappade trots detta mycket mark under tiden som följde i och med Socialistiska Partiets upplösning och uteslutningskampanjerna mot kommunister inom arbetarrörelsen under 1940-talet.¹⁹

Precis som LO under samma period gick Hyresgästernas Riksförbund mot en mer centraliserad ordning. 1939 delades hyresgästföreningarna in i fem nationella distrikt. Samma år infördes även normalstadgar för hyresgästföreningar.²⁰ Dessa var i början frivilliga för föreningarna men förebådade en mer centraliserad och likriktad rörelse. Efter hyresregleringens införande 1942 förändrades även villkoren för föreningarna då tvister skulle behand-

las i hyresnämnder. Hyresnämndernas roll som medlare vid hyrestvister i och med denna lagstiftning påverkades av stridigheterna i Göteborg och det fanns en vilja att få ordning på hyresmarknaden.²¹ Stridsåtgärderna hade spelat ut sin roll men andra vägar återstod.

Bostadsreformistiskt arbete

Från starten bedrev hyresgästföreningarna ett utpräglat bostadsreformistiskt arbete. Genom att påverka beslutfattare på lokal och på nationell nivå försökte man driva igenom lagstiftning som syftade till hyresreglering och besittningsskydd för hyresgästerna.²² Framförallt riktade man in sig på socialdemokratin, för vilka bostadsfrågan inte hade någon större roll som politisk fråga fram till det tidiga 1930-talet.²³ 1932 års riksdagsval är ett intressant exempel. De båda kommunistiska partierna hade bostadspolitiska krav som liknade Hyresgästernas Riksförbunds program medan bostadsfrå-

Mot slutet av 1930-talet fördjupades samarbetet med socialdemokratin. Här delar Masthuggets och Oscar Fredriks Hyresgästförening lokal med den socialdemokratiska valbyrån.

gan i socialdemokraternas program enbart berörde lantarbetarna.²⁴ Detta förändrades dock ganska snart efter valet och bostadsfrågan kom att få en framträdande roll inom den socialdemokratiska konjunkturpolitiken. Här skulle både hyresgäströrelsen och HSB komma att spela en viktig roll. Bostadsfrågan lyftes fram genom att Hyresgästernas Riksförbund ordnade bostadspolitiska kongresser 1930, 1935 och 1938. Mot slutet av 1930-talet fördjupades även samarbetet med socialdemokratin.²⁵ Hyresgästernas Riksförbund fick 1936 en representant i den bostadspolitiska utredningen, som 1938 presenterade ett slutbetänkande om en ny hyreslagstiftning.²⁶ Den senare drevs igenom 1942 med stöd av LO och även om det rörde sig om en krigsåtgärd så bestod lagen, med hyrestak, ett visst besittningsskydd och hyresnämnder även efter krigets slut.²⁷

En annan viktig fråga för hyresgäströrelsen var bostadsutbudet. Här hade man både krav på att stat och kommuner skulle ta ett ökat ansvar för bostadsfrågan och egna initiativ, främst i form av HSB, som bildats genom Stockholms Hyresgästförening 1923. Förhållandet mellan HSB och hyresgästföreningarna förtjänar en egen, längre behandling vid ett annat tillfälle, men det är ett intressant faktum att en organisation som byggde individuellt ägda lägenhe-

ter initierades av en hyresgästförening. Som ekonomhistorikern Eva Jacobsson har visat var förmodligen det ursprungliga syftet att bygga hyreslägenheter efter SKB:s modell.²⁸ Detta ändrades dock i takt med att HSB växte och blev allt mer självständig från hyresgästföreningarna. Samtidigt kom HSB att ha kvar ett tätt samarbete med Stockholms Hyresgästförening och Hyresgästernas Riksförbund.

Hyresgästföreningarna hade en legitimerande roll för HSB:s bostadsprogram och HSB:s goda ekonomi var en tillgång för framför allt Stockholms Hyresgästförening och Hyresgästernas Riksförbund. En tydlig skillnad är även antalet kollektivanslutna HSB-medlemmar, som var betydligt fler i Stockholms Hyresgästförening än i Göteborgsföreningarna.²⁹ HSB hade också en svagare position i Göteborg och ett problematiskt förhållande till hyresgästföreningarna i där. Efter en initialt positiv period under 1920-talet blev den Göteborgska hyresgäströrelsen under 1930-talet allt mer skeptiskt inställd till HSB:s »hälsobostäder», som man såg som oåtkomliga för många hyresgäster. Man föredrog större, kommunala lösningar på bostadsbristen.³⁰ Detta skulle även bli den huvudsakliga bostadslinjen under efterkrigstiden, även om bostadskooperation fortsatt skulle komma att spela en viktig roll. ■

Summary

This article is a comparative study of the two largest individual tenant associations in Sweden during the interwar period. Stockholms Hyresgästförening largely resembled a political association. Combining political lobbying with housing co-operative projects, the organization tried to reform the institutional foundation of the Swedish housing market. Hyresgästernas Centralförsamling i Göteborg had a more trade union-like organizational structure, frequently employing rent strikes and blockades against the organised landlords. The merging of these two organizations within the national federation Hyresgästernas Riksförbund was not conflict-free. After the purging of radicals within the tenants' movement, and after rents were regulated in 1942, the tenants' movement abandoned militancy and Hyresgästernas Riksförbund became an increasingly centralised and eventually influential actor in the Swedish corporative system that was to emerge after the Second World War.

Referenser: »Från kamp- till interesseorganisation» – centralisering och homogenisering inom Hyresgästernas Riksförbund fram till 1942

1 Bo Bengtsson, »Sverige – kommunal allmännyttan och korporativa särintressen», Bo Bengtsson (red.), *Varför så olika? Nordisk bostadspolitik i jämförande historiskt ljus*, Malmö 2013, s. 119f

2 Göran Ahrne & Apostolis Papakostas, *Organisationer, samhälle och globalisering*, Lund 2014, s. 97–107

3 Michael Ivarsson & Ulla Tengling, *Ett hem i folkhemmet*, Stockholm 1988, s. 122

4 Ola Nylander, *Svensk Bostad 1850–2000*, Lund 2013, s. 17–36

5 Hannes Rolf, »Bostadskooperativ eller blockad? En komparativ studie av Stockholms Hyresgästförening och Hyresgästernas Cen-

tralförsamling i Göteborg 1923–1939», s. 37–38, hämtat från <http://esh.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A903464&dswid=-7486>. Publicerat 16 februari 2016. Hämtat 10 mars 2016

6 Håkan Forsell, *Hus och hyra: fastighetsägande och stadstillväxt i Berlin och Stockholm 1860–1920*, Stockholm 2003, s. 252; Hans Wallengren, *Hyresvärlden: maktrelationer på hyresmarknaden i Malmö ca. 1880–1925*, Malmö 1994, s. 289–298

7 Wallengren 1994, s. 291–294

8 Victor Olssons anteckningar, 1927, s. 21–24, Hyresgästernas Riksförbund 1907–1992, Vol. F 13:1, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB)

9 Pär-Erik Back, *Sammanlutningarnas roll i politiken 1870–1910*, Skellefteå 1967, s. 215–220

10 Stadgar för Hyresgästernas Centralförsamling i Göteborg 1929 samt för Stockholms Hyresgästförening 1929, Hyresgästernas Riksförbund 1907–1992, Vol. F 1:1, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB).

11 Wallengren 1994, s. 327–338

12 Rolf 2016, s. 47f

13 Hildebrand, Karl, *Sveriges fastighetsägareförbund under kvartseket 1914–1939*, Uppsala 1940, s. 154–155

14 För några exempel, se *Vår Bostad* nr.7 1931, s.9 samt nr.1 1932, s. 13

15 Stadgar för Hyresgästföreningarnas Riksförbund 1924 samt för Hyresgästernas Riksförbund 1925, Hyresgästernas Riksförbund 1907–1992, Vol. F 1:1, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB)

16 Kongressprotokoll 1933, s. 24–37, Hyresgästernas Riksförbund 1907–1992, Vol. A 1:1, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB)

17 Sten O Karlsson, *Arbetsfamiljen och det nya hemmet*, Stockholm 1993, s. 225–296

18 Facklig korrespondens, mötesprotokoll 15 december 1933 och

brev från Fackliga Central till HCF 2 november 1936, Hyresgästernas Centralförsamling i Göteborg 1922–1982, Vol E7:1, Region- och Stadsarkivet Göteborg med Folkrörelsernas Arkiv

19 Se *Hyresgästen* 1 januari 1941, s. 1

20 Kongressprotokoll 1939, s. 21–23, 25–27, Hyresgästernas Riksförbund 1907–1992, Vol. A 1:1, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB)

21 Se cirkulär från 4 oktober 1938, HRF B2:1 Hyresgästernas Riksförbund 1907–1992, Vol. B 2:1, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB)

22 Otto Grimlund, *Fastighetsägareväldet eller lagstadgat skydd åt hyresgästerna?* Stockholm 1926

23 Thord Strömberg, »Sweden» ur Colin G Pooley (red.) *Housing Strategies in Europe 1880–1930*, London och New York 1992, s. 23

24 Partiernas valprogram 1932, Utgivet av Socialdemokratiska partistyrelsens informationsavdelning, Stockholm 1932

25 Se till exempel Gunnar Myrdals prisande över hyresgäst-rörelsen i artikeln »En i ledet i vårt lands stora folkrörelser», *Hyresgästen* nr. 24 1937, s.8

26 Ivarsson & Tengling 1988, s. 194

27 Johansson, Stella, *Vår historia, häfte 4. Kamp mot fastighetsägareväldet: hyreslagstiftning för hyresgästerna*, Stockholm 1993, s. 32–42

28 Eva Jacobsson, *Till eget gagn – till andras nytta: en komparativ studie av allmännyttigt byggande i Sverige fram till år 1940*, disputationssupplaga, Stockholm 2000, s. 255.

29 Rolf 2016, s. 32–35

30 Se till exempel kongressprotokoll 1933, s. 93f, Hyresgästernas Riksförbund 1907–1992, Vol. A 1:1, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB)

Hagar Olsson (1893–1978), finlands-svensk författare, litteraturkritiker, dramatiker och översättare. Kanske mest känd för nyskapande dramatik och djärv kritikerröst. Även för sin nära vänskap med Edith Södergran.

Om hon verkligen är mannen underlägsen: Proletärförfattare och kvinnosyn i början av nittonhundratalet

Det är något speciellt med att läsa gamla brev i arkiven. Människor, konversationer, text och tankar får åter liv efter att ha varit tysta, ibland i hundratals år. Många forskare som arbetar i arkiv upplever dem som en av de mest inspirerande platser att arbeta på. Tankarna leder lätt vidare till varandra och det blir ofta svårt att hålla sig till den uppgift som var anledningen till att en kom till arkivet från början.

I Eva-Karin Josefsons text får en tidigare idé liv igen när författaren Artur Lundkvist dyker upp i ett brev från författaren och kritikern Hagar Olsson till kollegan Ulla Bjerne.

Denne leder sedan vidare in på andra manliga proletärförfattare och deras syn på kvinnor; som oförnuftiga, fräcka, tidsfördriv, irrationella väsen, omsorgsgivare och kanske till slut också faktiskt, en förtrogen kamrat.

Av Eva-Karin Josefson

I ett forskningsprojekt på 80-talet studerade jag svenska proletärförfattares kvinnosyn. Under arbetets gång gick jag på seminarier som handlade om svenska tjugo- och trettioårsförfattare. Ett av dem hade arrangerats av Artur Lundkvistsällskapet och förflöt väl tills en forskare började kommentera författarens intryck av fjärran kontinenter. Med den uppenbara förtjusning Lundkvist visade i sin gestaltning av den exotiska kvinnans yttre företrädaren visade han tecken på en imperialism, vilken jag dittills hade förknippat med europeiska kolonisationskrig sekelskiftet nittonhundra.¹ Forskarens anförande verkade inte falla i god jord.

Jag beslöt mig för att försöka göra mig en bild av hur författaren uppfattade kvinnor inom mer närliggande regioner, men som så ofta trängdes denna

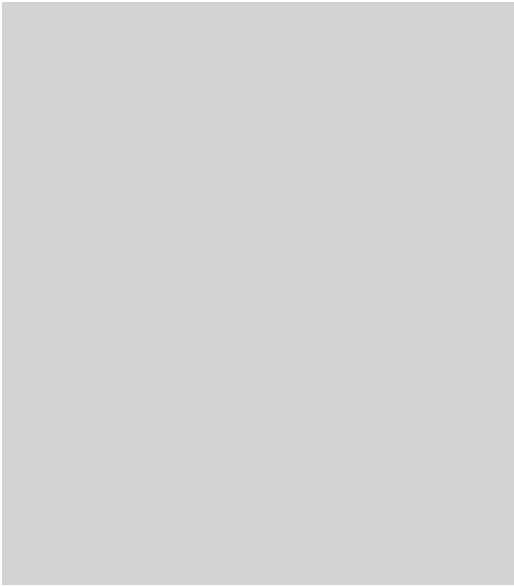
ambition undan av åtaganden som jag bedömde som mer angelägna.

Och så plötsligt, trettio år senare, dök denna idé upp på nytt och i ett helt annat sammanhang. Äntligen hade jag fått tillfälle att i Åbo Akademis universitetsbibliotek närmare sätta mig in i Hagar Olssons verksamhet som kritiker, något som länge intresserat mig. I ett brev försöker Olsson trösta sin författarkollega Ulla Bjerne, som känner sig marginaliserad av det rikssvenska kulturetablissermanget: »Bry dig nu inte om detta. Farbror ritar och berättar.» Och det gjorde farbror, även mera privat skulle det visa sig, när jag började studera Ulla Bjernes arkiv.

Möjligen något oförsiktigt hade Ulla Bjerne kontaktat sin betydligt yngre kollega, Artur Lundkvist, och stämt träff med honom i Stockholm 1929. Han svarar med entusiasm på inviten: »Ni var något tusand jävligt till kvinna, ni struntade i det konventionellt passande – det tyckte jag var pampigt!» Han syftar här på Bjernes erotiskt frispråkiga romaner, som väckte en viss uppståndelse när Artur var i tioårsåldern.

Efter att ha fått ta del av ett romanmanus skickar tjugotreåringen Lundkvist två månader senare sina välmentade råd till sin författarkollega (tuppkammen har växt):

Mitt omdöme – som du inte behöver bry dig om, men det är rakt på sak och kallt som en bit stål: den har en viss humor som dock är alltför anekdotisk, även själva berättelsen verkar uppbyggd på anekdotiska episoder. Brisiter framför allt: avsaknad av psykologisk

Rudolf Värnlund vars romanhjärte Elis betecknar kvinnan som ett irrationellt väsen.

fördjupning. En ansats ditåt tycker jag finns i slutstycket – det stygga barnets första kärlek. Vill du inte skriva om boken? Du kan säkert göra mycket mera av materialet som förefaller givande och tacksamt. Och: tänk på Proust – så blir den på trehundra sidor och kanske ett starkt verk.

Ynglingen Lundkvist framstår här möjligen som lätt paternalistisk, men till hans försvar måste sägas att han redan i unga år var mycket beläst. Innan Proust ens hade blivit översatt till svenska kunde han till sin författarkollega förmedla information om dennes författarskap. Detta tips måste Ulla Bjerne till fullo ha uppskattat.

Hon får motta fler goda råd, bland annat av konstnären, Gösta Adrian-Nilsson, mer känd som GAN, som framför allt är helt betagen i hennes specifikt kvinnliga egenskaper och färdigheter, men som dessutom hjälper henne till rätta i skrivandet: han råder henne gång på gång att fördjupa sig i Dostojevskis samlade verk. Däremot är det mycket ovisst om han läst vad hon skrivit. Efter en kort genomgång vågar jag sammanfatta de svenska kollegernas råd till Ulla Bjerne, oftast uttryckta i imperativer: »Gör si, gör så! Tänk om, lilla stumpan!»

Och Hagar Olsson? När hon på tjugotalet publicerat sin intressanta berättelse *Mr Jeremias söker en*

illusion (1926) konstaterar en författarkollega att hon i lite väl stor utsträckning inspirerats av Hamsuns *Sult*. Detta kan inte förebrås honom: en ung konstnärssjäl kan ju inte behärska allt här i världen. Men hade han läst Olssons lysande introduktion av unanimiten i Frankrike, publicerad i essäsamlingen *Ny generation* (1925), skulle han eventuellt förstått att detta var hennes bidrag till en litterär, kollektivistisk riktning, som hon bedömde som viktig. Hennes berättelse uppmärksammades av den franske författaren Romain Rolland. Det är tack vare mitt arbete i hans arkiv som jag upptäckte Olsson som författare.

När jag satt och arbetade i handskriftsavdelningen i Åbo akademis universitetsbibliotek kom jag att tänka på ett citat ur proletärförfattaren Rudolf Värnlunds tjugotalsroman *Vandrare till intet* (1926). Den unge hjälten Elis försöker förklara för Leo, som är en renlevnadsman, varför han umgås med kvinnor:

Du är en asket. Det är väl inte för ros skull heller som du har tycke av Calvin. Du vet till exempel inte hur en flicka kan locka en. Och ännu mindre vet du hur hon kan locka en sådan mänska som mig. Här går man omkring som en riktig encyklopedi i samhällskunskap, sprängfylld och tom i huvudet av historia, etnologi, psykologi, siffror, statistik, teorier, hypoteser och fan vet allt! Och så möter man henne. Hon är det oförnuftiga självt. Hon kan inte säga ja eller nej, hon krånglar in allt, sig själv och andra, hon är full av inbillningar och de allra sötaste dumheter, hon vrider och vänder, snor och slingrar sig och försöker kolla bort en annan också, hon ler och tjuvar, försvinner och kommer tillbaka igen och har hela tiden inte den blekaste aning om varför hon gör allting. Hon kan döda en människa och ändå vara oskyldig som ett lamm. Hon är blind, Leo, och det är därför hon lockar en. Det är en vila att möta henne. Man blir själv, om inte riktigt blind, så åtminstone en smula skumögd, man leker ett tag, man går som i en dimma, man pratar som en drucken. Ja, det är skönt för en intelligent mänska att det verkligen finns kvinnor.

Inte sällan medför dock den välbehövliga avkopplingen komplikationer. Det visar sig att kvinnor har

Artur Lundkvist – med kolonistörens blick
på »den exotiska kvinnans yttre företräden».

en olycklig benägenhet att plötsligt och utan förvarning gå och bli gravida, vilket givetvis ställer till det för en ung tänkare. Detta tema är ofta förekommande hos Värnlund, vars hjältar tvingas inse att den helt oväntat gravida dessutom säkert är ute efter att sätta bo.

Det finns naturligtvis anledning att fråga sig vad som egentligen ligger till grund för den minst sagt märkliga gestaltningen av kvinnan i *Vandrare till intet*. Av Värnlunds brevväxling med Eyvind Johnson framgår att han var förtrogen med Nietzsches och Schopenhauers idéer. Ekon av läsningen är förnimbara, exempelvis när hans romanhjältar betecknar kvinnan som ett alltigenom irrationellt väsen och ser sig själva som isolerade övermänniskor. Betydelsen av Schopenhauers idéer för Dan Andersson har påvisats av Göran Greider i arbetet *Det gångna är som en dröm och det närvarande förstår jag icke. En bok om Dan Andersson* (2008).

Värnlunds tjugotalsroman och mottagandet av den ger intressanta inblickar i vänstersinnade mäns syn på kvinnan. De socialdemokratiska kvinnorna opponerade sig i *Morgonbris* i början av nittonhundratalet mot männens benägenhet att sätta upp mycket snäva gränser för deras verksamhet, vilket de ansåg vara en följd av männens underskattning av deras kompetens. Värnlunds gestaltning av arbetarkvinnan inte bara bekräftar den bild av manlig »konservatism» som kvinnorna förmedlar i *Morgonbris*, den ger knivskarpa konturer åt manschauvinismen. Trots att de flesta manliga recensenter i arbetarpresen är kritiskt inställda till romanen har de uppenbarligen inget att invända mot gestaltningen av den underkuvade arbetarkvinnan – den kommenteras över huvud taget inte.

Med tanke på att Artur Lundkvist redan i unga år var Frankrikeorienterad, ligger det nära till hands att fråga sig om han möjligen var förtrogen med den starkt misogynna attityd som är ett genomgående inslag bland de franska vänsterintellektuella. Anarkisten Pierre-Joseph Proudhon, verksam kring mitten av artonhundratalet, var en av få teoretiker på vänsterkanten ur arbetarmiljö. Han är avbildad som den perfekta familjefadern av konstnären Gustave Courbet och möjlig att beskåda, omgiven av sina små döttrar, på Petit Palais i Paris. Proudhon har väckt en hel del franska feministers vrede genom franka uttalanden av följande typ: »Jag vet inte om en kvinna skulle bli stucken av påståendet att det för hennes del är fullt tillräckligt

om hon kan laga en skjorta och steka en biff. Jag räknas till de män som anser detta.»²

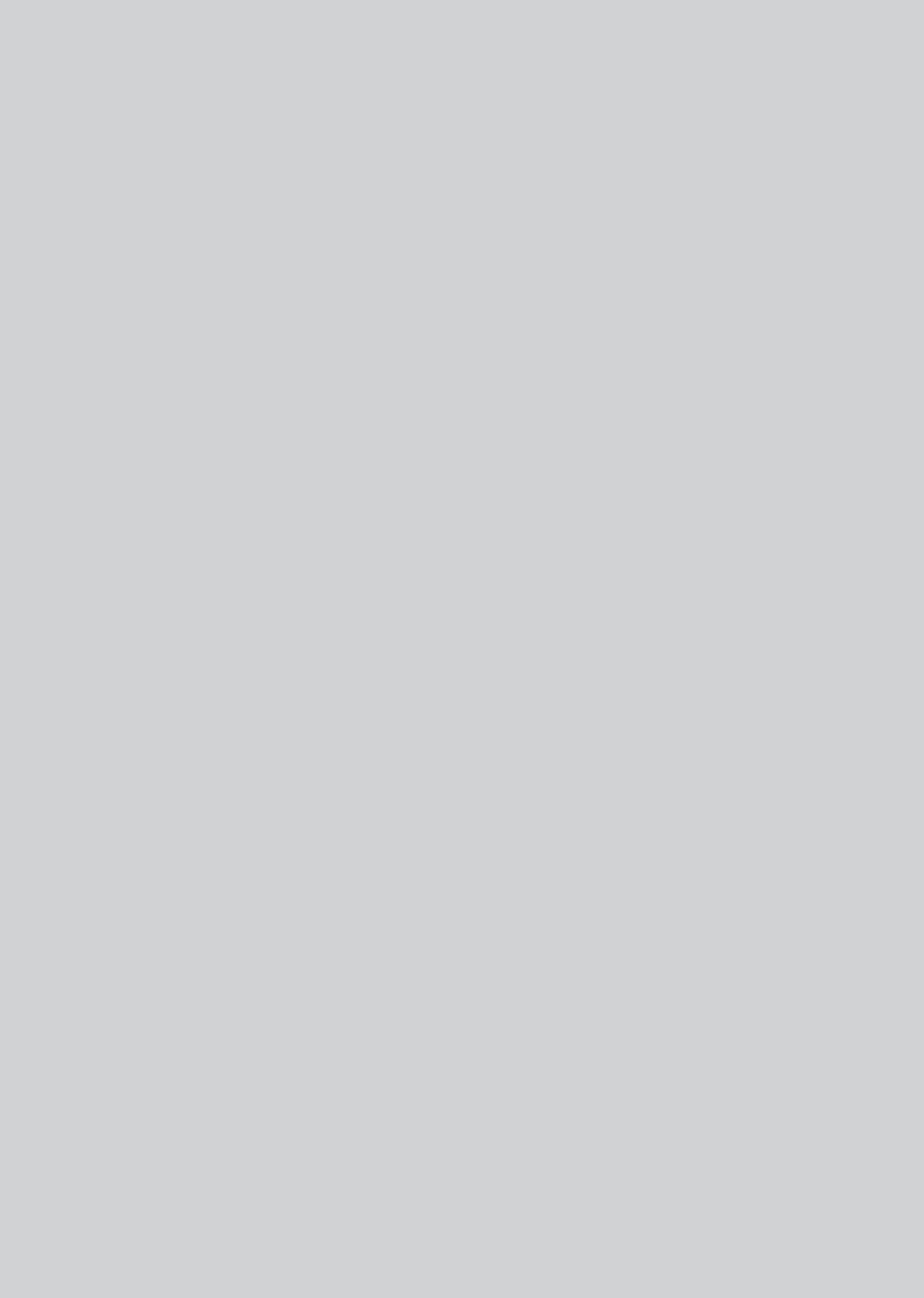
Den brinnande socialisten Bernard Lazare tvekar inte att på 1880-talet förmedla sina reflektioner kring kvinnans eventuella möjligheter till frigörelse: »När kvinnan blir fri om några sekler kommer vi att kunna konstatera om hon verkligen är mannen underlägsen.»³

När feministen, journalisten och agitatorn Paule Minck, som deltog i Pariskommunen och liksom författaren, historikern och arbetslivsforskaren Georges Renard tvingats gå i landsflykt i Schweiz skrev hon honom brev efter brev. Renard var under 1890-talet chefredaktör för tidskriften *Revue socialiste*, och i breven bad hon om att få redovisa den forskning hon genomfört kring Code Napoléon och dess ödesdigra konsekvenser för kvinnor. Svaret blev dock ständigt detsamma: området var en gång för alla inmutat av socialisten René Viviani och artikeln blev aldrig publicerad. När hon under samma period accepteras som kandidat i kommunalvalen i Paris förstår hon väl, att hon bör ägna sig åt de för en kvinna passande sysselsättningarna. Hon vänder sig till de medsystrar hon representerar för att understryka just detta:

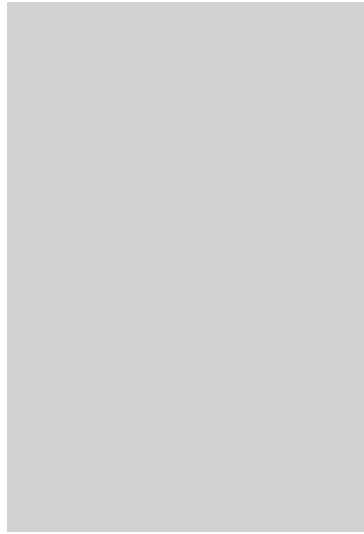
Kvinnor är framför allt mödrar och barnuppfostrare, de är utrustade med en starkare ömhetskänsla och det mer utvecklade sinne för sparsamhet, som erfarenheten att stå för ett hushåll har utrustat dem med. Alltså har alla frågor rörande uppfostran, sjukvård och välgörenhet bara att vinna på att kvinnors närvaro i skilda församlingar.⁴

Författaren Lars Ahlin var väl förtrogen med fransk teoribildning. I sitt författarskap visar han dock inte samma inställning till kvinnor som flera av de franska intellektuella. Redan i sin debutroman *Täbb med manifestet* (1943) visar han sin särart i förhållande till andra arbetarförfattare. Hans romanhjärte tror på en möjlig gemenskap mellan man och kvinna och mötet med Anna föder hos honom drömmar som förmodligen skulle ha varit Värnlunds romanhjältar främmande:

Han drömde att hon var hans kvinna, hans hustru och arbetskamrat. Han drömde att han just kommit hem från jobbet, och att det här var hans hem. [...]

Författaren Lars Ahlin, här med hustru och barn. Ahlins romanhjärte Tåbb stävar efter att leva i en total, social och verkande gemenskap med en kvinna. En gemenskap där den fysiska föreningen inte motsätter en själslig och intellektuell.

Hon satt där mitt emot honom och talade både vasst och mjukt. Det var en glädje att tala till henne, men det var nästan en ännu större glädje att lyssna på henne. Hon var en allvarlig mans fröjd.

I Tåbbs vision av gemenskapen med en kvinna ingår att denna söker vidga sina kunskaper för att aktivt delta i det sociala arbetet och åta sig förtroendeuppdrag. Tåbb har inte tagit intryck av Marx' kvinnoosyn, som reducerar kvinnan till historiens objekt. Han strävar efter att leva i en »total, social och verkande gemenskap» med en kvinna – för honom utesluter den fysiska föreningen på intet sätt en själslig och intellektuell gemenskap.

Ett genomgående tema i Lars Ahlins författarskap är att romanhjältarna blir bekräftade som människor först i mötet med en kvinna. Detta illustreras i romanen *Jungfrun i det gröna* (1947). Den i mina ögon grovt underskattade romanen *Din livsfrukt* (1987) förefaller ha satt myror i huvudet på många kritiker och kan ge oss en förklaring till detta ofta återkommande tema. Huvudpersonen Johannes föds in i ett känslomässigt vacuum till följd av att hans mor absolut inte kan tåla hans fysiska närvaro, vilken hon uppenbarligen upplever som pockande eftersom hon inte är i stånd att erbjuda honom någon kärlek (detta öde drabbade författaren själv). Johannes räddning blir att han träffar Lisbet och att deras förhållande präglas av

en varm innerlighet, en kroppslig gemenskap och delade intressen. Men detta räcker inte, visar det sig. De har båda fallit offer för den värdeterror som präglar ett ultraliberalistiskt samhälle, där förmågan att göra klipp och i alla avseenden framstå som vällyckad paralyserar viljan att arbeta för ett bättre och rättvisare samhälle. De visioner som Lars Ahlin förmedlade i sina tidigare verk har i våra dagar visat sig vara ohållbara och det är med sorg i hjärtat han avslutar sin roman, som har karaktären av ett testamente.

Referenser: Om hon verkligen är mannen underlägsen

¹ För en längre diskussion kring detta se <http://www.svd.se/den-exotiska-kvinnan-vackte-kolonial-aptit>

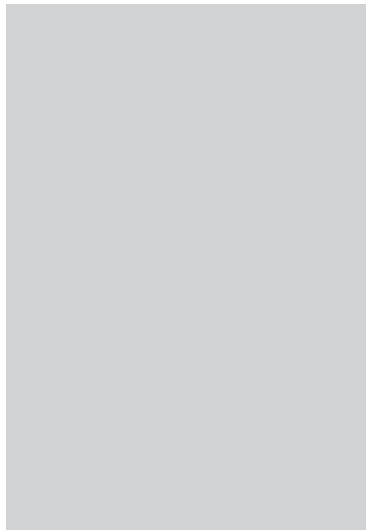
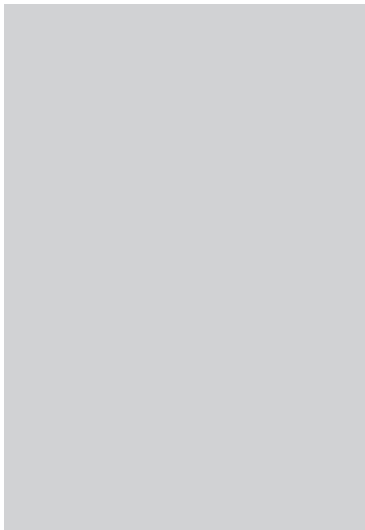
² *Pornocratie ou les Femmes dans les temps modernes* 1875, s. 204. (Pornokrati eller kvinnorna i modern tid)

³ 14 AS 183 d, Archives nationale

⁴ »Citoyennes», Internationale Institut für Sozialgeschichte, Amsterdam.

De brev som jag studerat finns i Hagar Olssons och Ulla Bjernes samlingar i Åbo Akademis universitetsbibliotek. (Artur Lundkvists brev till Ulla Bjerne i handskriftssamlingen, volym 16).

Forskningen kring Hagar Olsson finansieras av Kulturfonden för Sverige och Finland.

OMLÄSNINGEN

Marx + Foucault =

Hans Larsson återvänder i denna litteraturrefleksion till boken *Övervakning och straff* och följer Foucault in i bibliotekets rika flora av socialistisk, kommunistisk och samhällsvetenskaplig teoretisk litteratur. Den här gången får vi träffa Marx, Deleuze och Harvey, och fundera på om Foucault verkligen varit så frigjord från Marx som vissa verkar tro.

Av Hans Larsson

Hösten 1987 åkte jag och Lena och två katter till en stuga vi hyrt på Ingmarsö. Med i bagaget fanns Michel Foucaults *Övervakning och straff*, som utkommit på svenska det året, tretton år efter dess utgivning i Frankrike, och som jag inhandlat i Citybokhandeln i ABF-huset på Sveavägen just innan avfärden. Detta var vid en tid då jag av olika anledningar upplevde en frustration inför samtiden. Jag fann det rådande intellektuella klimat grått och trist, de akademiska produkterna alltför försiktiga och välkammade och tyckte mig se hur nöjesindustrin sköljde över allt och alla och hotade dränka allt i ytlighet.

Den här texten handlar om den boken. Den handlar även om Karl Marx. Foucault sätts ofta i motsats till Marx. Men trots allt var han en gång kommunist och Marx fungerar som en samtalspartner, en mer eller mindre väl dold sådan, i många av hans texter. Det kan sägas att Foucault

ägnade en hel del tid åt att »frigöra» sig från Marx, men han finns ändå med i hans resonemang. En tanke i denna artikel kan på ett icke-ambitiöst sätt sägas vara att man bör passa sig för att alltför lätt-sinnigt kasta ut barnet med badvattnet.

Foucault fängade min uppmärksamhet från allra första sidan och jag kan nu inte låta bli att undra över om jag alls var sällskaplig under de där två veckorna på ön. Boken inleds med en detaljerad redogörelse för den tortyr och grymma publika avrättning som en misslyckad kungamördare utsätts för 1757. Detta kontrasteras mot ett långt citat ur en föreskrift för ett ungdomsfängelse 75 år senare – det grymma och publika har ersatts av ett mödosamt utarbetat och minutiöst inrättat regelsystem för ett liv bakom murar.

»Den sobra bestraffningens tidevarv tar sin början.»¹

Sker då detta på grund av någon form av förändrad mentalitet eller uppkommen välvilja från de styrandes sida? Foucault uppvisar en befriande mistro gentemot festtalen och den högstämda retoriken och menar att reformerna mer handlar om »en ansträngning att finjustera det maktmaskineri inom vilket de enskilda individernas existens utspelas» och införandet av »en ny politik (...) i han-

Som spökfigurer tycks fångar vandra fram genom korridorerna. Fram myllrar psykologer och den andliga ortopedins små tjänstemän. En hel armé av tekniker spränger fram: vakter, läkare, fängelsepräster, psykiatriker, psykologer, uppfostrare, som omger rättvisan med de lovsånger den behöver.

teringen av den mångfald av kroppar och krafter som en befolkning utgör»; kort sagt »en utveckling i riktning mot en mera tätmaskig kontroll av samhällskroppen (...)»²

Samtidigt sker ett utvecklande av ett vetande och ett tillhörande engagerande av vetenskapsmän inom detta vetandefält, ett vetande lojalt med det maskineri som initierat det. Som i andra delar av denna bok, går det här att urskilja ett visst mått av fradga i Foucaults mungipor: Fram »myllrar psykologerna och den andliga ortopedins små tjänstemän» och »en hel armé av tekniker» spränger fram: »vakter, läkare, fängelsepräster, psykiatriker, psykologer, uppfostrare», som »omger (...) rättvisan med de lovsånger den behöver.»³

Till detta kommer även ett specifikt språkbruk hos Foucault.⁴ Detta, att det ytterst handlar om »att nå tanken eller rättare sagt, det gäller att diskret men oundvikligt och uppenbart få en uppsättning av föreställning och tecken att cirkulera i allas tankar»,⁵ finner Foucault *utsagt*, vilket om inget annat visas av den mängd källor han tagit i anspråk. Det är också något som Gilles Deleuze pekade på i sin bok om filosofkollegan: »politiken döljer inget (...) även om varje utsageregim förutsätter ett visst sätt att fläta samman orden, fraserna och propositionerna»:

Det räcker med att kunna läsa, även om detta kan vara svårt nog. Hemligheten finns bara för att bli förrådd, för att förråda sig själv. Varje epok utsäger med fullständig klarhet det mest cyniska i sin politik och det mest råa i sin sexualitet, och detta i så hög grad att förbrytelserna har föga värde. (...) Att allt alltid sägs, i varje epok, är kanske Foucaults stora historiska princip: det finns inget att se bakom slöjan, men det är desto viktigare att beskriva slöjan, eller sockeln, eftersom det inte finns något bakom eller under.⁶

Det räcker med att kunna läsa ... Någonstans bör det förstås sägas att det handlar om *hur* man läser. Misstänksamt eller inte. På sätt och vis kan det sägas, att Foucaults historia berättas ur ett ovanifrånperspektiv, i så måtto att handlingarna som läggs fram som grund för berättelsen härstammar från de som makten haver eller de som är beroende av makten för sin karriär och sitt uppehälle. Men Foucault ser på dem och läser dem utifrån, med en tydlig sympati med dem som de riktar sig mot, dem dess författare önskar kontrollera och styra.

En sorts spioneriverksamhet från någon som borde varit lojal.

Det finns förstås en förbindelse mellan bestraffningspolitiken och en omgivande samhällsutveckling. Foucault ser tydligt att sociala oroligheter, som exempelvis »den stora sociala rädsla som präglade åren 1820–1848»,⁷ har en tendens att återinföra de stränga kroppsstraffen. Han pekar även på ett klart samband mellan teorierna om och kraven på »att göra makten att straffa till en bättre integrerad del av samhällskroppen»⁸ och borgerlighetens uppstigande. Nya former för kapitalackumulation, produktion och juridiskt ägande, ledde till en förändrad syn på laglösheten – från att tidigare varit åtminstone delvist tolererad, kom den att ses som ett direkt hot mot själva *ägandet* och uttrycka en tydlig klassmotsättning.⁹

Möjligen kan bestraffningspolitiken ses som varande överst i en disciplinär hierarki. Under den finns resten av samhället. Ytterst handlar det här om det ekonomiska utnyttjandet av kroppen, om att införliva den i ett tvångssystem för att på så sätt göra den till en produktionskraft, en arbetskraft. Genom en styrning av »själen» uppnås kontroll över kroppen, av dess utnyttjbara kraft; själen görs således till kroppens fängelse.¹⁰

Disciplinen är, skriver Foucault, »den enhetliga tekniska metod genom vilken kroppens kraft på billigast möjliga sätt reduceras i sin egenskap av 'politisk' kraft och drivs till ett maximum i sin egenskap av nyttig kraft.»¹¹ Detta har pågått sedan länge påpekar Foucault. Och här handlar det inte enbart, kanske inte ens huvudsakligen, om en i allt vetenskapligt genomtänkt och inrättad teknik, utan även om en viss sorts småaktighet, de små detaljernas tyranni, »futtiga lister och knep»¹²: Det är inte det upphöjda Förnuftet, som är verksamt till och med när det slumrar och ger en mening åt det meningslösa, som har upfunnit alla dessa knep, utan snarare en vaksam »illvilja» som drar fördel av allt.¹³ Kapitalackumulationen och disciplineringen och ordnandet av de underlydande, »ackumulatio- nen av människor», går hand i hand när västerlandet börjar sitt »ekonomiska uppsving»:

(...) det skulle inte varit möjligt att lösa det problem som ackumulationen av människor utgjorde, om inte en produktionsapparat hade vuxit ut som gjorde det möjligt både att

försörja dem och att utnyttja dem; den teknik som gör det möjligt att utnyttja den ackumulerade mångfalden av människor påskyndar å andra sidan kapitalackumulationen.¹⁴

Karl Marx blev allt mindre populär under det där 80-talet. Det går i vilket fall som helst att se likheter mellan honom och Foucault, Foucault talar med Marx i detta och andra sammanhang. I sin bok *A companion to Marx's Capital* finner David Harvey dem framförallt i Kapitalets kapitel åtta, Arbetsdagen.¹⁵ Kapitlet inleds med en matematisk formel, men är annars i huvudsak en noggrann och detaljrik redogörelse för hur arbetstiden förändrats historiskt och hur det ser ut under den kapitalistiska tid under vilken Marx samlar uppgifter och skriver.¹⁶ Kapitalisten är kapitalet personifierat, hans »själ är kapitalistsjälen». Och kapitalet har bara ett enda syfte, en enda »livsdrift»: att förökas, att skapa mervärde, att genom ägandet av produktionsmedlen kapa åt sig mesta möjliga profit. Kapitalet liksom dess tjänsteförrättare är en vampyr som ut- och insuger levande arbete.¹⁷

»Den kapitalistiska produktionen förlänger arbetarens produktionstid under en given tidsperiod genom att förkorta hans livstid.»¹⁸ skriver Marx i en mening som är ovanligt torr i förhållande till hur han i övrigt skriver i detta kapitel – ilsket, sarkastiskt, emellanåt nästintill vildsint.

Den kapitalistiska produktionens jakt på mervärde och profit, utsträcker arbetstiden i det oändliga, den roffar åt sig tiden för återhämtning, vila och sömn, tiden för social samvaro, tiden för kunskapsinhämtande; i ett uttryck liknande den illvilja och småsint-het som Foucault berör, snålar den in på matrasterna »och försöker införliva dem med själva produktionsprocessen, så att arbetarna matas som ett produktionsmedel», som vilken maskin som helst.¹⁹ Inte heller tar kapitalismen några hänsyn till vare sig miljö eller livet i stort: *Aprés nous le déluge!* (Efter oss syndafloden) »är valspråket för varje kapitalist och varje kapitalistnation» enligt Marx.²⁰

Detta förhållande genomsyrar de samtida samhällsförhållanden, från produktionen av järnmalm till produktionen av lyxartiklar. Så kan Marx exempelvis berätta historien om den tjugoåriga modisten Mary Anne Walkley, anställd i »en mycket respektabel hovmodeateljé». En genomsnittlig arbetsdag på 16,5 timmar, men tvingas arbeta 30 tim-

mar utan avbrott under högsäsong, utfordrad med sherry, portvin eller kaffe. Sommaren 1863 är det just högsäsong, tillsammans med 60 andra flickor sliter Mary Anne Walkley i en arbetslokal utan ventilation för att tillverka »lyxkläder, som skulle trolas fram åt ädla ladies och användas på hyllningsbalen för den nyss importerade prinsessan av Wales.» Mary Anne Walkley faller samman och dör strax därefter.²¹

Lika lite som något annat föll kapitalismen ned från himlen någon dag i oktober eller maj. Det finns förstås en förhistoria och det kan sägas att det är den Marx föresätter sig att skriva. Disciplineringen av arbetskraften ingår i den historien och det är här som Foucault närmar sig Marx enligt David Harvey.²² Marx visar exempelvis på »dessa detaljerade bestämmelser, som reglerade arbetets längd, gränser och pauser på ett så militäristiskt och likformigt sätt efter klockan»²³ och ser tydligt en koppling mellan de arbetsanstalter som skulle »lära» de fattiga att arbeta med hjälp av hårdför disciplin och de fabriker som växte fram senare:

Det »skräckens hus» för fattiga, som kapitalisten endast drömde om 1770, reste sig få år senare som ett jättelikt 'arbetshus' för industriarbetarna själva. Det kallas fabrik. Och denna gång förbleknade idealet i jämförelse med verkligheten.²⁴

Kampen om arbetsdagen, om arbetstidens längd, om nyttjandet av tiden, om andelen mervärde och profit kontra hälsa, fri tid, bildning; även ytterst om förhållandet mellan profit och planetens överlevnad. Två parter, den ena säljer (sin arbetskraft), den andra köper; »två motsatta principer, rätt mot rätt, bägge i lika hög grad stödda på varubytets lag:

Men mellan lika rätt avgör makten. Därför uppkommer i den kapitalistiska produktions historia en kamp om normalarbetsdagen, om arbetsdagens gränser – en kamp mellan kapitalist eller kapitalistklassen och arbetaren eller arbetarklassen.²⁵

Kapitlet i *Kapitalet* avslutas med följande rader:

Till skydd mot 'sina kvals orm' måste arbetarna sluta sig samman och som klass framtvunga en statlig lag, en samhällelig barriär,

som hindrar dem själva att genom frivilligt kontrakt med kapitalet sälja sig och sitt släkte till död och slaveri. I stället för den fina listan över 'omistliga människorättigheter' kommer den lagliga begränsade arbetsdagens anspråkslösa Magna charta, som 'äntligen klargör när den tid som arbetaren säljer är slut, och när den tid som tillhör honom själv börjar. Quantum mutatus ab illo! [Vilken förändring från denna tidpunkt].²⁶

Denna artikel väcktes till liv av Harveys tanke om att Foucault använder sig av kapitlet om arbetsdagen som en av sina inspirationskällor när han skriver sina tidigare böcker, däribland *Övervakning och straff*. Som Harvey påpekar finns det en tendens att framställa Foucault som någon som går på tvärs mot Marx, något som alltså han själv inte gör; istället vill han se honom som någon som »generaliserar Marx' argument och ger det substans.»²⁷ Det är inte min avsikt att argumentera vare sig för eller emot. Däremot finns det förstås ingen anledning att sätta något likhetstecken mellan de båda. Som många andra påpekar även Harvey att Foucault knappast kan sägas sätta någon kamp i högsätet, vilket Marx gör mer eller mindre genomgående. Å andra sidan kan Foucault hävda att Marx och

»marxisterna» förvisso talar mycket om klasskamp, men ägnar det mesta av sin tid åt att definiera klassen, vad den är och vad den icke är, medan själva kampen faller vid sidan av. Som undantag nämner Foucault Marx' mer historiska, icke-teoretiska skrifter.²⁸ Vilket har sin bäring naturligtvis, det är när det händer, när det *konkreta* inträffar, som teorin har en möjlighet att sätta sig i förbindelse med praktiken, det som håller på att hända (eller redan skett). Men jag inbillar mig att valet av information (för eller emot) beror på vilka förberedelser som vidtagits, vilket kunskapsinhämtande och vilka erfarenheter och vilken tolkning av kunskapen som skett tidigare.

Det-som-är, det-som-räder, råder inte för att det är *naturligt*, av Gud eller någon annan storhet givet och förutbestämt; det manglades fram, slogs och bultades fram. Det om än ingenting annat kan läras utav Marx.

Här skulle Foucault och Marx kunna mötas. Åtminstone den Foucault som i sin allra sista intervju talar om att skriva en »problematiseringarnas historia»²⁹ och hävdar att »funktionen av varje diagnos av nutidens karaktär» inte består »i ett enkelt karaktäriserande av vad vi är utan (...) att förmå att begripa varför och hur-det-som-är inte längre skulle kunna vara det-som-är.»³⁰

Referenser: Marx + Foucault =

1 Michel Foucault, *Övervakning och straff*, Lund, 1987, s. 21
 2 Foucault, 1987, s. 92
 3 Foucault, 1987, s. 17, 18
 4 Se exempelvis James C. Scott, *Domination and the arts of resistance*, New Haven, 1990, s. 55: I ett kapitel som behandlar stigmatisering och eufemismer (förskönande omskrivningar) skriver han: »Foucault has shown with great force how, with the rise of the modern state, this process is increasingly medicalized and made impersonal. Terms like deviance, delinquency, and mental illness appear to remove much of the personal stigma from the labels but they can succeed, simultaneously, in marginalizing resistance in the name of science.»

5 Foucault, 1987, s. 120
 6 Gilles Deleuze, *Foucault*, Stockholm/Steinbock, 1990, s. 91
 7 Foucault, 1987, s. 22
 8 Foucault, 1987, s. 97
 9 Foucault, 1987, s. 103
 10 Foucault, 1987, s. 35–40
 11 Foucault, 1987, s. 258
 12 Foucault, 1987, s. 261
 13 Foucault, 1987, s. 164
 14 Foucault, 1987, s. 258
 15 David Harvey, *A companion to Marx's Capital*, London, 2010, s. 149
 16 Kan förtjäna att påpekas att första bandet av *Kapitalet* kom ut 1867 och att en stor del av uppgifterna i kapitel 8 härstammar från 1860-talet.
 17 Karl Marx, *Kapitalet. Första boken*, Lund, 1974, s. 199–200
 18 Marx, 1974, s. 228
 19 Marx, 1974, s. 228

20 Marx, 1974, s. 232
 21 Marx, 1974, s. 218–219
 22 Harvey, 2010, s. 147–149
 23 Marx, 1974, s. 244
 24 Marx, 1974, s. 239
 25 Marx, 1974, s. 201
 26 Marx, 1974, s. 261. »Marx menar här lagarna för begränsning av arbetsdagen, vilka Englands arbetarklass hade erövrat efter en lång och hårdnackad kamp.» (not 98, s. 770)
 27 Harvey, 2010, s. 149
 28 Michel Foucault, *Politics, philosophy, culture*, New York, 1990, s. 123
 29 Michel Foucault, *The Foucault reader*, Harmondsworth, 1984, s. 381ff
 30 Michel Foucault, »Strukturalism och poststrukturalism», *Res Publica* 1985:3, s. 70

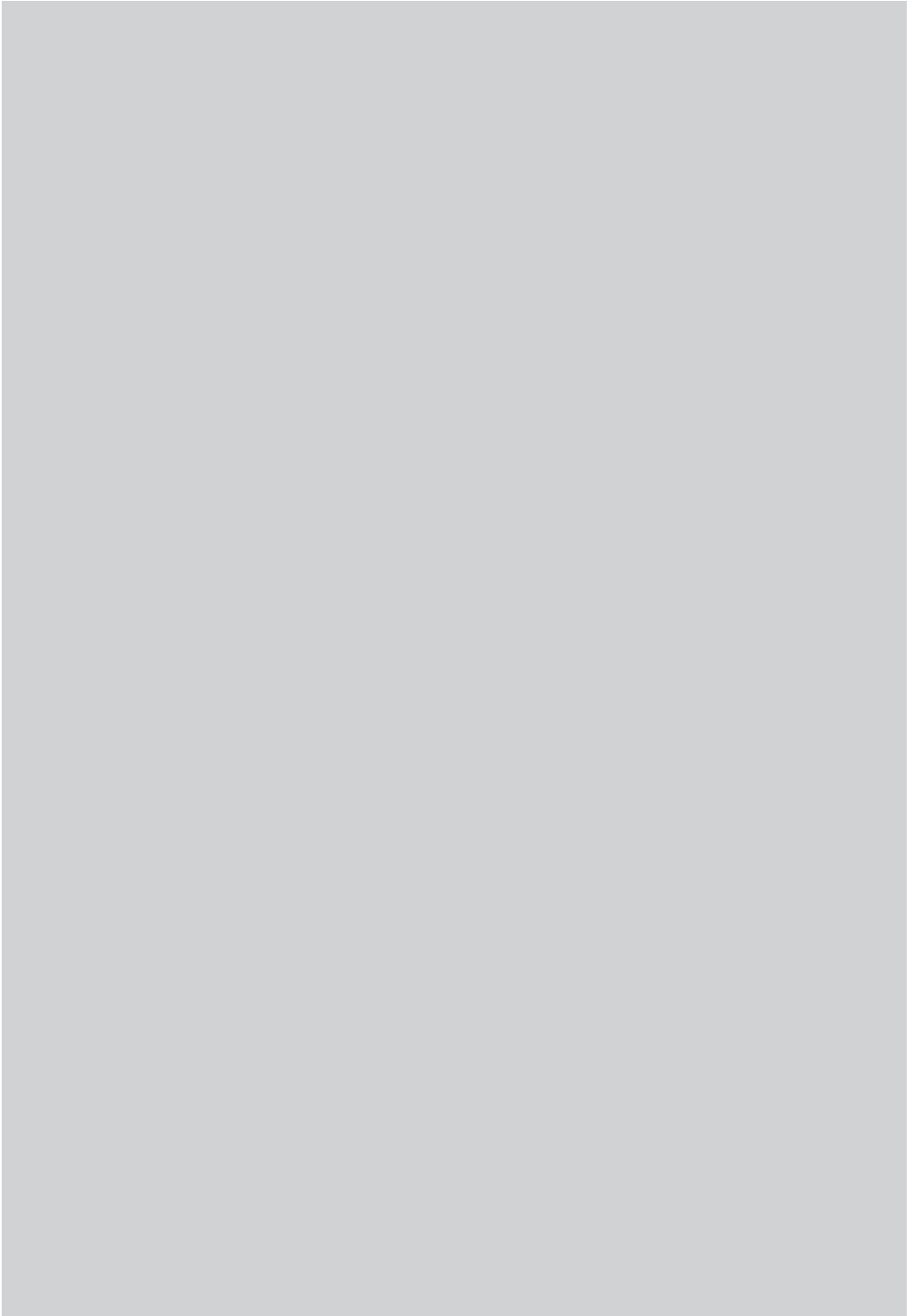
PÅ GÅNG

Arbetarhistoria på Textilmuseet i Borås

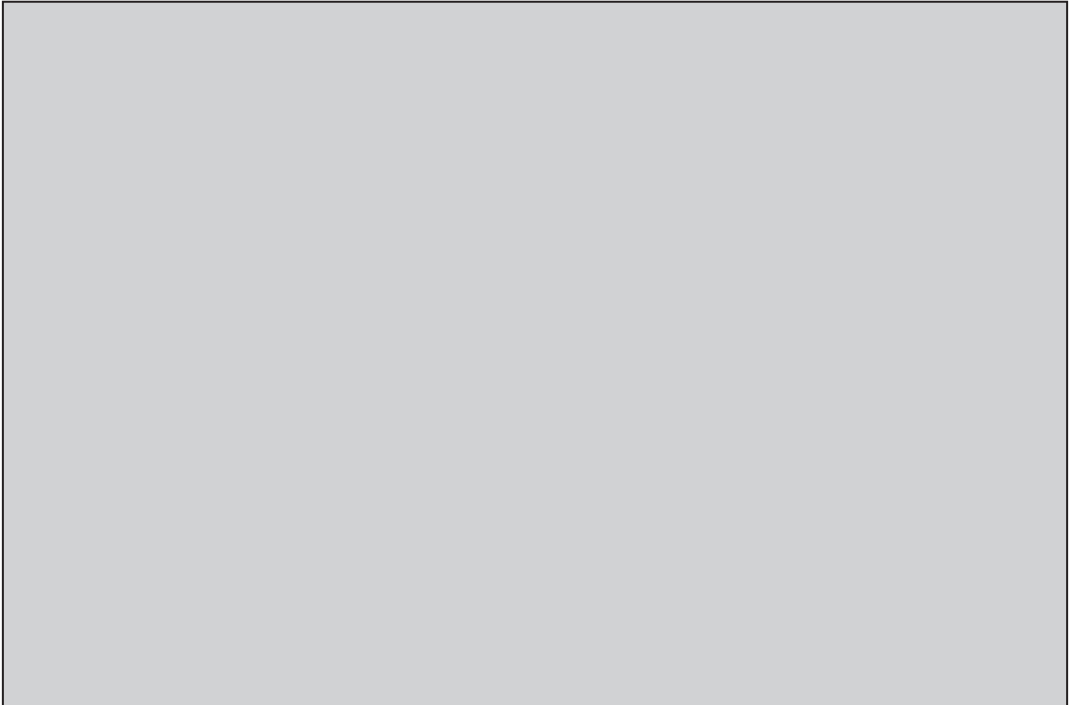
Textilmuseet i Borås öppnade före sommaren en ny permanent utställning, Textil kraft, om textilindustrins utveckling sedan industrialiseringen. Fokus ligger på den svenska, och särskilt västsvenska erfarenheten, men museet behandlar även delar av utvecklingen i Sverige efter att textilindustrin lämnat landet.

Textil kraft är allmänt hållen och behandlar

breda teman som konsumtion, innovation och samhällsomvandling. Framförallt två saker gör den sevärd ur ett arbetarhistoriskt perspektiv. Först, mängden bilder av textilindustrin och människorna som arbetat där under 1900-talet. Museet har använt fotografier från stadsarkivet i Borås som visas i både digital och fysisk form. Men det är maskinparken som utgör hjärtat i utställningens

Algots i Borås på 1970-talet.

Skärm ur Riksutställningars "Det är möjligt", en utställning om den alternativa produktionen i Skellefteå 1982.

berättelse. Här får man som besökare följa processen från fiber till färdig textil genom fungerande maskiner från 1700-talet och framåt. Ett planerat besök med guidad visning där maskinerna används är att rekommendera.

Det breda anslaget gör naturligtvis att många perspektiv faller bort. Vi saknade särskilt berättelser om den industriella textil- och beklädnadsproduktion som fanns utanför fabriksgolven. Trots en omfattande hemindustriproduktion i området kring Borås, långt in på 1900-talet, finns inte detta arbete representerat i utställningen.

En annan del, där någon form av fördjupning eller problematisering hade varit att föredra, är den som behandlar dagens textilarbetare. De skildras huvudsakligen genom en uppbyggd arbetarbostad i form av ett korrugerat plåtskjul från Bangladesh. Denna del och dess fokus på en enskild familj i ett slumområde skapar tyvärr en uppdelning av vi och

dem, istället för att visa på den kontinuitet som finns mellan textilarbetare i dagens Bangladesh och textilarbetare i Sverige i början av 1900-talet. Det är en god intention att vilja visa hur socialt utsatta många textilarbetare är idag. Men detta hade även gått att visa genom att fokusera på deras produktions- och arbetsförhållanden, och inte minst organisering, som man gjort för de svenska arbetarna.

Utställningen är dock väl värd ett besök. Särskilt om det inkluderar visning av maskinerna. När *Arbetshistoria* var där på pressvisning var det inte helt klart med tider och dagar för visningarna, men information finns på Textilmuseets hemsida. Om man ändå är i trakten och är intresserad av textilhistoria, rekommenderas även Rydals museum och brukssamhälle.

Malin Nilsson

Vallokal, stadsfullmäktige-
valet i Stockholm 1927.

NYTT FORSKNINGSPROJEKT

»Fattigvården och valsedeln: rösträttens ekonomiska skiktning efter 1921»

År 2021 är det hundra år sedan Sverige införde, och för första gången praktiserade vad som brukar benämnas allmän rösträtt. Beslutet till trots utstängdes ett stort antal vuxna invånare med svenskt medborgarskap från rösträtten under ytterligare drygt två decennier. Majoriteten av dessa på grund av att de regelbundet erhöll fattigvårdsunderstöd (ungefär socialbidrag).

I detta projekt utforskas begränsningarna i fattigvårdsunderstöddas politiska medborgarskap i Sverige efter det demokratiska genombrottet. Genom att undersöka hur diskvalificeringen av fattigvårdsunderstödda från rösträtten har legitimerats, praktiserats, utmanats och slutligen avskaffats kan viktiga empiriska bidrag genereras om dels den svenska rösträttens utveckling efter 1921 års reform, dels hur samhällets ekonomiskt utsatta har begrippliggjorts av lagstiftare och samtida debattörer under en socialt, ekonomiskt och politiskt turbulent period i svensk historia.

Delar av projektet kommer att bedrivas i samarbete med Arbetarrörelsens arkiv- och bibliotek med start hösten 2016.

Projektledare: Fia Sundevall.

Forskningsfinansiärer: Torsten Söderbergs stiftelse, Åke Wibergs stiftelse och Byggmästare Olle Engkvists stiftelse.

Fia Sundevall

Kö utanför fattigvårdsbyrå i Stockholm 1930-tal.

BIBLIOGRAFI

Bibliotekets nyförvärv år 2015

Under år 2015 katalogiserade bibliotekets personal 2435 skrifter i Libris, Sveriges nationella bibliotekskatalog. 1950 av dessa 2435 skrifter står vi i skrivande stund som ensamma ägare till. I sammanhanget kan nämnas att av de 5627 skrifter som har katalogiserats i Libris sedan år 2013, fanns 3782 endast vid vårt bibliotek vid katalogiseringsstillfället.

851 av de 2435 skrifterna är skrivna på svenska, 490 på engelska, 706 på tyska, 201 på franska. Vad gäller ämnesfördelning faller 1299 stycken inom samhälls- och rättsvetenskap, 361 inom historia, 254 inom ekonomi- och näringsväsen, 191 inom biografi med genealogi, 72 inom uppfostran och

undervisning.

I biografien nedan saknas en stor del av dessa 2435 skrifter. Vårt organisationstryck finns inte med, så inte heller äldre skrifter som kommit till oss som gåvor eller som katalogiserats i onlineresurser utifrån äldre katalogkort.

Under året som gick inköptes 335 skrifter till bibliotekets samlingar. 240 av dessa var skrivna på engelska, 51 på svenska, 44 på tyska.

Titlarna är sorterade under tre avdelningar: Filosofi, ideologi, politiska åskådningar, Skönlitteratur och Historia, samhälle, biografi. Den sistnämnda avdelningen är även indelad geografiskt.

FILOSOFI, IDEOLOGI, POLITISKA ÅSKÅDNINGAR

Adorno, Theodor W, *Briefe und Briefwechsel. Bd 8, Briefwechsel 1939–1969*. Theodor W. Adorno, Gershom Scholem; hrsg. von Asaf Angermann. Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 2015. 559 s.

AG (Post)autonome Handlungsweisen Körperschaft, *Organisation & Praxis ein politisches Handbuch*. Münster Unrast-Verl., 2014, 198 s.

Anarchism and utopianism. Edited by Laurence Davis and Ruth Kinna. Manchester: Manchester University Press, 2009. - xvi, 285 s.

»Antisemit, das geht nicht unter Menschen»: *anarchistische Positionen zu Antisemitismus, Zionismus, und Israel*. Bd 1, Von Proudhon bis zur Staatsgründung. Herausgegeben von Jürgen Mümken und Siegbert Wolf. Lich/Hessen: Edition AV, 2013, 295 s.

»Antisemit, das geht nicht unter Menschen»: *anarchistische Positionen zu Antisemitismus, Zionismus, und Israel*.

Bd 2, Von der Staatsgründung bis heute. Herausgegeben von Jürgen Mümken und Siegbert Wolf. Lich/Hessen: Edition AV, 2014, 268 s.

Arnqvist Engström, Frida, *Gerillaslöjd: garngraffiti, DIY och den handgjorda revolutionen*. Stockholm: Hemslöjden, 2014, 135 s.: ill.

Badiou, Alain, *The age of the poets: and other writings on twentieth-century poetry and prose*. London: Verso, 2014, xxxv, 215 s.

Bakunin, Michail Aleksandrovic, *Die Politik der Internationale*. Michael Bakunin; herausgegeben, eingeleitet und mit Anmerkungen versehen von Philippe Kellermann. Münster: Unrast, 2015, 186 s.

Barthes, Roland, »The Scandal of Marxism» and other writings on politics. London: Seagull Books, 2015, 131 s.

Becker-Ho, Alice, *A game of war. Alice Becker-Ho & Guy Debord*; translated by Donald Nicholson-Smith. London : Atlas Press, c2007, 156 p. + 1 board game.

- Becker-Ho, Alice, *The essence of jargon*. New York: Autonomedia, 2015, 176 s.
- Berardi, Franco, *Heroes: mass murder and suicide*. Brooklyn: Verso, 2015, 231 s.
- Birkner, Martin, *Lob des Kommunismus 2.0*. Wien Mandelbaum 2013, - 107 s.
- Boltanski, Luc, *The new spirit of capitalism*. Luc Boltanski & Ève Chiapello. London: Verso, 2007, xlvii, 601 s.
- Brown, Wendy, *Undoing the demos: neoliberalism's stealth revolution*. New York: Zone Books, 2015, 292 s.
- Brynjolfsson, Erik, *Den andra maskinåldern: arbete, utveckling och välbefinnande i en tid av briljant teknologi*. Erik Brynjolfsson och Andrew McAfee. Göteborg: Daidalos, 2015, 338 s.
- Butler, Judith, *Senses of the subject*. New York: Fordham University Press, 2015, 217 s.
- Carver, Terrell, *Marx and Engels's »German ideology» manuscripts: presentation and analysis of the »Feuerbach chapter»*. Terrell Carver and Daniel Blank, New York, NY: Palgrave Macmillan, 2014, 389 s.
- Carver, Terrell, *A political history of the editions of Marx and Engels's »German ideology» manuscripts*. By Terrell Carver, Daniel Blank. New York: Palgrave Macmillan, 2014, 213 s.
- Chomsky, Noam, *Masters of mankind: essays and lectures, 1969–2013*. Illinois: Haymarket Books, 2014, 167 s.
- Chomsky, Noam, *Powers and prospects: reflections on nature and the social order*. Chicago: Haymarket, 2015, xiii, 316 s.
- Cockshott, Paul, *Arguments for socialism*. Paul Cockshott and David Zachariah. [s. l.]: [s.n.], 2012, 225 s.
- Crary, Jonathan, *24/7: late capitalism and the ends of sleep*. London; Brooklyn, New York: Verso, 2013, 133 s.
- CrimethInc., *Days of war, nights of love: crimethink for beginners*. Composed and published by the Crime-thinc. Workers' Collective Crimethink for beginners. Atlanta: Crime thinc, 2001, 281, [5] s.
- Cummins, Ian, *Marx: Engels and national movements*. Oxon: Routledge, 2015, 205 s.
- D'Amato, Paul, *The meaning of Marxism*. Chicago: Haymarket, 2014, 344 s.
- Dauvé, Gilles, *Eclipse and re-emergence of the communist movement*. Gilles Dauvé and François Martin. Oakland: PM Press, 2015, 162 s.
- Davidshofer, William J, *Marxism and the Leninist revolutionary model*. Palgrave Macmillan, 2014, x, 191 s.
- Deleuze, Gilles, *Tusen platåer: kapitalism och schizofreni*. Gilles Deleuze & Félix Guattari. Stockholm: Tankekraft Förlag, 2015, 855 s.
- Dixon, Chris, *Another politics: talking across today's transformative movements*. Chris Dixon; with a foreword by Angela Y. Davis. Oakland, California: University of California Press, 2014, xx, 363 s.
- F.K., *Den kommande katastrofen*. Hågersten: Tankekraft, 2014, Ca 130 s.
- Foucault, Michel, *Modet till sanning: styrandet av sig själv och andra II, Collège de France 1983–1984*. Hågersten: Tankekraft Förlag, 2015, 397 s.
- Foucault, Michel, *Styrandet av sig själv och andra: Collège de France 1982–1983*. Hågersten: Tankekraft Förlag, 2015, 417 s.
- Friedman, Lawrence Jacob, *The lives of Erich Fromm: love's prophet*. New York: Columbia University Press, 2013, xxxv, 410 s.
- Fuchs, Christian, *Culture and economy in the age of social media*. London: Routledge, 2015, 418 s.
- Fuchs, Christian, *Reading Marx in the information age*. New York: Routledge, 2015, x, 401 s.
- Gelley, Alexander, *Benjamin's passages: dreaming, awakening*. New York: Fordham University Press, 2015, xiii, 210 s.
- Georg Lukács: *the fundamental dissonance of existence: new essays on social, political and aesthetic theory*. Edited by Timothy Bewes and Timothy Hall. London: Continuum, cop. 2011, 239 s.
- Gines, Kathryn T, *Hannah Arendt and the Negro question*. Bloomington: Indiana University Press, 2014, xvi, 174 s.
- Global activism: art and conflict in the 21st Century*. Edited by Peter Weibel. - Karlsruhe: ZKM; London: MIT Press, 2015, [15]: 717, [19] s.: ill.
- Gordon, Lewis R. *What Fanon said: a philosophical introduction to his life and thought*. New York: Fordham University Press, 2015. xix, 191 s.
- Harnecker, Marta, *A world to build: new paths toward twenty-first century socialism*. New York: Monthly Review Press, 2015, 224 s.
- Harootunian, Harry D., *Marx after Marx: history and time in the expansion of capitalism*. New York: Columbia University Press, 2015, xii, 292 s.
- Haug, Frigga, *Der im Gehen erkundete Weg: Marxismus-Feminismus*. Hamburg: Argument, 2015, 384 s.
- Hazan, Eric, *First measures of the coming insurrection*. Eric Hazan and Kamo. London: ZedBooks, 2015, 136 s.
- Henning, Christoph, *Philosophy after Marx: 100 years of misreadings and the normative turn in political philosophy*. Leiden: Brill, 2014, xvi, 660 s.
- Hermann, Christoph, *Capitalism and the political economy of work time*. Abingdon, Oxon; Routledge, 2014, xviii, 236 s.
- Historisch-kritisches Wörterbuch des Marxismus. Bd 8/2, Links/Rechts bis Maschinenstürmer*. Hrsg. von Wolfgang Fritz Haug. Hamburg: Argument, 2015, iv s., sp. 1153 - 2040, [29] Bl.

Hjärpe, Jan, *Bilden av profeten: berättelserna om Muhammed och deras funktion förr och nu*. Stockholm: Leopard, 2011, 160 s.

Hudis, Peter, *Frantz Fanon: philosopher of the barricades*. London: Pluto Press, 2015, 165 s.

Jacobs, Jack Lester, *The Frankfurt school, Jewish lives, and antisemitism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, viii, 268 s.

Jameson, Fredric, *The ancients and the postmoderns*. London; New York: Verso, 2015, 306 s.

Jordan, Tim, *Information politics: liberation and exploitation in the digital society*. London: Pluto Press, 2015, viii, 232 s.

Kelemen, János, *The rationalism of Georg Lukács*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2014, x, 144 s

Korczynski, Marek, *Songs of the factory: pop music, culture, and resistance*. Ithaca and London: ILR Press, an imprint of Cornell University Press, 2014, x, 223 s.

Künzli, Arnold. *Tradition und Revolution Pläydoyer für einen nachmarxistischen Sozialismus*. Basel Schwabe 2011, 202 s.

Lazzarato, Maurizio, *Signs and machines: capitalism and the production of subjectivity*. Los Angeles: Semiotext(e), 2014, 279 s.

Lebowitz, Michael A, *The socialist imperative: from Gotha to now*. New York: Monthly Review Press, 2015, 264 s.

Liedman, Sven-Eric, *Karl Marx: en biografi*. Stockholm: Bonnier, 2015, 817 s.

Marx and film activism: screening alternative worlds. Edited by Ewa Mazierska and Lars Kristensen. New York : Berghahn Books, 2015, vii, 281 s.: ill.

Luxemburg, Rosa, *The complete works of Rosa Luxemburg. Vol. 2. 2, Economic writings*. Edited by Peter Hudis and Paul LeBlanc. London; New York: Verso, 2015, xxvii, 542 s.

Marx, Karl, *Gesamtausgabe: (MEGA). Abt. 3. Bd. 12. Text, Briefwechsel. Januar 1862 bis September 1864*. Karl Marx, Friedrich Engels; bearbeitet von Galina Golovina [et alt.]; [Hrsg. von der Internationalen Marx-Engels-Stiftung Amsterdam]. Berlin: Akad.-Verl, 2013, XXI, 655 s.: Ill., Faks + Diakritische Zeichen und Siglen

Marx, Karl, *Gesamtausgabe: (MEGA). Abt. 3. Bd. 12. Apparat, Briefwechsel. Januar 1862 bis September 1864*. Karl Marx, Friedrich Engels.; bearbeitet von Galina Golovina [et alt.]; [Hrsg. von der Internationalen Marx-Engels-Stiftung Amsterdam], Berlin: Akad.-Verl, 2013, S. 661–1529

Marx, Karl, *Gesamtausgabe: (MEGA). Abt. 3. Bd 30, Briefwechsel. Briefwechsel Oktober 1889 bis November 1890. Text*. Friedrich Engels; bearbeitet von Gerd Callesen. Berlin: Akademie Verlag, 2013, 640 s.: faks.

Marx, Karl, *Gesamtausgabe: (MEGA). Abt. 3. Bd 30,*

Briefwechsel. Briefwechsel Oktober 1889 bis November 1890. Apparat. Friedrich Engels; bearbeitet von Gerd Callesen. Berlin: Akademie Verlag, 2013, s. 645–1512: faks.

Marx, Karl, *Gesamtausgabe: (MEGA). Abt. 3. Bd 11, Briefwechsel. Briefwechsel Juni 1860 bis Dezember 1861*. Bearbeitet von Rolf Dlubek und Vera Morozova. Berlin: Akademie Verlag, 2005, xxi, 638 s.

Marx, Karl, *Gesamtausgabe: (MEGA). Abt. 3. Bd 11, Briefwechsel. Briefwechsel Juni 1860 bis Dezember 1861. Apparat*. Bearbeitet von Rolf Dlubek und Vera Morozova. Berlin: Akademie Verlag, 2005, 643–1467 s.

Marx, Karl, *Gesamtausgabe: (MEGA). Abt. 2. Bd 4. T. 3, »Das Kapital« und Vorarbeiten. Karl Marx Ökonomische Manuskripte 1863–1868. Apparat*. Bearbeitet von Carl-Erich Vollgraf; unter Mitwirkung von Larisa Miskevic. Berlin: Akademie Verlag, 2012, s. 409–1065.

Marx, Karl, *Gesamtausgabe: (MEGA). Abt. 2. Bd 4. T. 3, »Das Kapital« und Vorarbeiten. Karl Marx Ökonomische Manuskripte 1863–1868. Text*. Bearbeitet von Carl-Erich Vollgraf; unter Mitwirkung von Larisa Miskevic. Berlin: Akademie Verlag, 2012, 403 s.

Marxism and feminism. Edited by Shahrzad Mojab. London: Zed Books, 2015, 392 s.

McKenna, Tony, *Art, literature and culture from a Marxist perspective*. New York: Palgrave Macmillan, ix, 215 s.

Meltzer, Albert, *Anarchism: arguments for and against*. San Fransisco: AK Press, 2000, 96 s.

Mészáros, István, *The necessity of social control*. New York: Monthly Review Press, 2015, 326 s.

Memos, Christos, *Castoriadis and critical theory: crisis, critique and radical alternatives*. London: Palgrave Macmillan, 2014, ix, 183 s.

(Mis)readings of Marx in continental philosophy. Edited by Jernej Habjan and Jessica Whyte. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2014, ix, 229 s.

Människa, stat, utopi: en antologi om det möjligas konst. Redaktörer: Mårten Björk, Jon Wittrock. Hägersten: Tankekraft, 2015, 261 s.

Nie wieder Kommunismus?: zur linken Kritik an Stalinismus und Realsozialismus. Gruppe INEX (Hg.). Münster Unrast, 2012, 228 s.

Prevent and tame, protest under (self-)control. Rosa-Luxemburg-Stiftung. Florian Hessdörfer ... (eds.). Berlin: Dietz, 2010, 120 s.

Piketty, Thomas, *Kapitalet i tjugoförsta århundradet*. Stockholm: Karneval förlag, 2015, 672 s.

PolyluxMarx: Bildungsmaterial für Einführungen ins Kapital. Bd 2. Valeria Bruschi ... - Berlin: Dietz, 2015, 68 s: ill.

Pouget, Émile, *Die Revolution ist Alltagsache: Schriften zur Theorie und Praxis des revolutionären Syndikalismus*. Lich: Verl. Ed. AV, 2014, 299 s.

Priftis, Marcus, *Det otäcka könet: en bok om manlighet*. Stockholm: Leopard, 2014, 303 s.

Radical democracy: politics between abundance and lack. Edited by Lars Tønder and Lasse Thomassen. Manchester: Manchester University Press, 2005, ix, 268 s.

Rancière, Jacques, *The intervals of cinema*. London: New York, 2014, 154 s.

Reconsidering value and labour in the digital age. Edited by Eran Fisher, Christian Fuchs. New York: Palgrave Macmillan, 2015, xiii, 268 s.

Ree, Erik van, *Boundaries of utopia : imagining communism from Plato to Stalin*. London : Routledge ,xiii, 234 s.

Returns of Marxism: marxist theory in a time of crisis. Edited by Sara R. Farris. Amsterdam: IIRE, 2014, 393 s.

Ridener, John, *From Polders to postmodernism: a concise history of archival theory*. Duluth, Minn: Litwin Books, 2009, xix, 184 s.

Rosengarten, Frank, *The revolutionary Marxism of Antonio Gramsci*. Chicago: Haymarket Books, 2015, viii, 197 s.

Samtida politisk teori. Red. Stefan Jonsson. Stockholm: Tankekraft Förlag, 2015, 399 s.

Sveland, Maria, *Hatet: en bok om antifeminism*. Stockholm: Leopard, 2013, 175 s.

Tiqun, *Cybernetikens hypotes*. Göteborg: Korpen Koloni, 2013, 140 s.

Tombazos, Stavros, *Time in Marx: the categories of time in Marx's Capital*. Chicago: Haymarket, 2014, xxiii, 327 s.

Utopian pulse: flares in the darkroom. Ines Doujak & Oliver Ressler (eds.). London: Pluto Press, 2015, 285 s.: ill.

Utvägar: feministiska allianser för en solidarisk framtid. Red. Edda Manga och Rebecca Vinthagen. Stockholm: Ordfront, 2015, 213 s.

Weisman, Tama, *Hannah Arendt and Karl Marx: on totalitarianism and the tradition of western political thought*. Lanham: Lexington Books, 2014, xiv, 173 s.

Wark, McKenzie, *Molecular red: theory for the Anthropocene*. London: Verso, 2015, 280 s.

Was tun mit Kommunismus?!: Kapitalismus: »realexistierender Sozialismus»: konkrete Utopien heute. Selbsthilfegruppe Ei des Kommunismus. Münster: Unrast, 2013, 388 s.

Weil, Simone, *Om de politiska partiernas allmänna avskaffande*. Umeå: h:ström - Text & Kultur, 2014, 58 s.

Williams, Raymond, *Politics and letters: interviews with New Left Review*. Raymond Williams; with an introduction by Geoff Dyer. London: Verso, 2015, xiv, 444 s.

Wood, Ellen Meiksins, *The retreat from class: a new »true» socialism: with a new introduction by the author*. London: Verso, 1998, xv, 202 s.

Wright, Erik Olin, *Understanding class*. London: Verso, 2015, 260 s.

Zeilig, Leo. *Frantz Fanon: the militant philosopher of third world revolution*. London [etc.]: I.B. Tauris, cop. 2016 [i.e. 2015], xv, 279 s.

Zizek, Slavoj, *Trouble in paradise: from the end of history to the end of capitalism*. London: Allen Lane, 2014, 233 s.

HISTORIA

Allmänt, världshistoria

Abramsky, Sasha, *The house of twenty thousand books*. London: Halban., 2015. 321 s.: ill.

An alternative labour history: worker control and workplace democracy. Edited by Dario Azzellini, London: Zed Books, 2015, 347 s.

Anievas, Alexander, *How the West came to rule: the geopolitical origins of capitalism*. Alexander Anievas and Kerem Nisancoglu. London: Pluto Press, 2015, 386 s.

Aufstand in den Städten Krise, Proteste, Strategien. Wolf Wetzel (Hg.). Münster: Unrast-Verl. 2012, 255 s.

Beckert, Sven, *Empire of cotton: a new history of global capitalism*. London: Allen Lane, 2014, xxii, 615 s.

Blood and fire: toward a global anthropology of labor. Edited by Sharryn Kasmir and August Carbonella. New York: Berghahn Books, 2014, 298 s.

Bonoli, Giuliano, *The origins of active social policy: labour market and childcare policies in a comparative perspective*. Oxford: Oxford University Press, 2013, viii, 219 s.

Cohn, Jesse, *Underground passages: anarchist resistance culture, 1848–2011*. Oakland, CA: AK Press, 2014, 421 s: ill.

Communist International. Congress, (3rd: Moscow, Russia: 1921). *To the masses : proceedings of the Third Congress of the Communist International, 1921*. Edited and translated by John Riddell. Leiden: Brill, 2015, x, 1299 s.

Company towns: labor, space, and power relations across time and continents. Edited by Marcelo J. Borges and Susana B. Torres. New York: Palgrave Macmillan, 2012, x, 266 s.

Constable, Nicole, *Born out of place: migrant mothers and the politics of international labor*. Berkeley: University of California Press, 2014, xvii, 259 s.

Cope, Zak, *Divided world divided class: global political economy and the stratification of labour under capitalism*. Montreal: Kersplebedeb, 2015, 457 s.

Della Porta, Donatella, *Voices of valley, voices of the straits: how protest creates communities*. Donatella Della Porta, Gianni Piazza. Oxford: Berghahn, 2008, vi, 128 s.

Dyer-Witheford, Nick, *Cyber-proletariat: global labour in the digital vortex*. London: Pluto Press, 2015, 248 s.

- Ehern, tapfer, vergessen: die unbekannte Internationale. Andreas W. Hohmann (Hg.). Lich/Hessen: Verl. Ed. AV, 2014, 282 s.
- Flesher Fominaya, Cristina, *Social movements and globalization: how protests, occupations and uprisings are changing the world*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014, xviii, 230 s.
- Frank, Andre Gunder, *ReOrienting the 19th century: global economy in the continuing Asian age*. Boulder, CO: Paradigm Publishers, c2014, xiii, 352 s.
- George, Susan, *WTO bakom fasaden*. Stockholm: Ordfront, 2001, 96 s.
- Graham, Robert, *We do not fear anarchy, we invoke it: the First International and the origins of the anarchist movement*. Oakland: AK Press, 2015, 319 s.
- Guffey, Elizabeth E., *Posters: a global history*. London: Reaktion Books, 2015, 319 s: ill.
- Hatherley, Owen, *The Landscapes of Communism: a history through buildings*. London: Penguin Books, 2015, 612 s.
- A history of the workplace: environment and health at stake*. Edited by Lars Bluma and Judith Rainhorn, Oxon : Routledge, 2015, x, 144 s.
- Huws, Ursula, *Labor in the global digital economy: the cybertariat comes of age*. New York: Monthly Review Press, 2014, 208 s.
- The International after 150 Years: labor vs capital, then and now*. Edited by George C. Conminel, Marcello Musto and Victor Wallis. Oxon: Routledge, 2015, 324 s.
- Komlosy, Andrea, *Arbeit eine globalhistorische Perspektive; 13. bis 21. Jahrhundert*. Wien: Promedia-Verl., 2014, 204 s.
- Labour in the circuits of global markets: theories and realities*. Edited by Ursula Huws. London: Analytica Publications Ltd., i08 s.
- Last call for solidarity Perspektiven grenzüberschreitenden Handelns von Gewerkschaften*. Sarah Bormann (Hrsg.). Hamburg VSA Verl. 2015, 221 s.
- Lloyd, Anthony, *Labour markets and identity on the post-industrial assembly line*. Farnham: Ashgate, 2013, viii, 196 s.
- Longhi, Vittorio, *The immigrant war: a global movement against discrimination and exploitation*. Bristol: Policy, 2013, x, 156 s.
- Lorey, Isabell, *State of insecurity: government of the precarious*. Brooklyn, NY: Verso, 2015, xi, 136 s.
- Losurdo, Domenico, *War and revolution: rethinking the twentieth century*. London: Verso, 2015, 359 s.
- Marxist historiographies: a global perspective*. Edited by Q. Edward Wang and Georg G. Iggers. New York: Routledge, 2015, ix, 263 s.
- Migration, precarity, and global governance: challenges and opportunities for labour*. Edited by Carl-Ulrik Schie-
rup, Ronaldo Munck, Branka Likic-Brboric and Anders Neergaard. – Oxford: Oxford University Press, [2015], ix, 302 s.
- Ness, Immanuel, *Southern insurgency: the coming of the global working class*. London: Pluto Press, 2015 [2016], ix, 226 s.
- Notz, Gisela, *Theorien alternativen Wirtschaftens Fenster in eine andere Welt*. Stuttgart Schmetterling Verl. 2012, 192 s.
- O'Carroll, Aileen, *Working time, knowledge work and post-industrial society: unpredictable work*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; Palgrave Macmillan, 2015, viii, 183 s.
- Osterhammel, Jürgen, *The transformation of the world: a global history of the nineteenth century*. Princeton: Princeton University Press, 2014, xxii, 1167 s.
- The Oxford handbook of social movements*. Edited by Donatella Della Porta and Mario Diani. Oxford: Oxford University Press 2015, xv, 835 s.
- Perspectives on the entangled history of communism and nazism: a comnaz analysis*. Edited by Klas-Göran Karlsson, Johan Stenfeldt, and Ulf Zander. Lanham: Lexington books, 2015, 203 s.
- The politics of ecosocialism: transforming welfare*. Edited by Kajsa Borgnäs, Teppo Eskelinen, Johanna Perkiö and Rikard Warlenius. Abingdon, Oxon; Routledge, 2015, x, 212 s.
- Precarious lives: forced labour, exploitation and asylum*. Hannah Lewis, Peter Dwyer, Stuart Hodgkinson and Louise Waite. Bristol: Policy Press, 2015, 221 s.
- Precarious worlds: contested geographies of social reproduction*. Edited by Katie Meehan and Kendra Strauss. Athens: University of Georgia Press, 2015, xv, 183 s.
- Saccarelli, Emanuele, *Imperialism past and present*. Emanuele Saccarelli and Latha Varadarajan. New York, NY: Oxford University Press, 2015, 256 s.
- Smith, Sharon, *Women and socialism: class, race, and capital*. Chicago: Haymarket, 2015, xiii, 248 s.
- Struggle in a time of crisis*. Edited by Nicolas Pons-Vignon and Mbuso Nkosi. London: Pluto Press, 2015, xix, 186 s.
- Studer, Brigitte, *The transnational world of the Cominternians*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015, 227 s.
- Testa, M., *Militant antifascism: a hundred years of resistance*. Oakland, CA: AK Press, 2015, 347 s.
- Thompson, Willie, *Work, sex and power: the forces that shaped our history*. London: Pluto Press, 2015, xi, 276 s.
- Towards a global history of domestic and caregiving workers*. Edited by Dirk Hoerder, Elise van Nederveen

Meerkerk, Silke Neunsinger. Leiden: Brill, 2015, xvi, 568 s.

Turner, Katherine Leonard, *How the other half ate: a history of working class meals at the turn of the century*. Berkeley: University of California Press, 2014, xvi, 201 s.

Workers and labour in a globalised capitalism: contemporary themes and theoretical issues. Edited by Maurizio Atzeni. Basingstoke: Palgrave Macmillan, xi, 254 s.

Working through the past: labor and authoritarian legacies in comparative perspective. Edited by Teri L. Caraway, Maria Lorena Cook, and Stephen Crowley. Ithaca: ILR Press, an imprint of Cornell University Press, 2015, 286 s.

Afrika

Branch, Adam, *Africa uprising: popular protest and political change*. Adam Branch and Zachariah Mampilly. London: Zed, 2015, xi, 251 s.

Egypten

Ghonim, Wael, *Revolution 2.0: folkets makt är större än människorna vid makten: minnen*. Stockholm: Natur & kultur, 2012, 344 s.

Thunander, Tina, *Doktor Nasser har ingen bil: Kairo i omvälvningens tid*. Stockholm: Leopard, 2014, 276 s.

Sydafrika

Herbstein, Denis, *White lies: Canon Collins and the secret war against apartheid*. Cape Town; Oxford, 2004, xxi, 386 s.

Asien

al-Saleh, Asaad, *Voices of the Arab Spring: personal stories from the Arab revolutions*. York: Columbia University Press, 2015, xxiv, 244 s.

Cockburn, Patrick, *The rise of Islamic State: ISIS and the new Sunni revolution*. London: Verso, 2015, xx, 172 s.

The Gulf: high culture/hard labor. Edited by Andrew Ross (for Gulf Labor). New York: London: OR-Books, 2015, 358 s.: ill.

Taking to the streets: the transformation of Arab activism. Edited by Lina Khatib and Ellen Lust. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press, 2014, xiii, 351 s.

Transit states: labour, migration and citizenship in the Gulf. Edited by Abdulhadi Khalaf, Omar AlShehabim and Adam Hanieh. London: Pluto Press, 2015, 266 s.: ill.

Walter Benjamin and the demands of history. Edited by Michael P. Steinberg. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996, 252 s.: ill.

Bangladesh

Krasmjö, Bosse, *Bangladesh i förändringens tid*. Lund: Celanders, 2014, 217 s.: ill.

Indien

Behal, Rana Partap, *One hundred years of servitude: political economy of tea plantations in colonial Assam*. New Delhi: Tulika Books, 2014, xiii, 387 s.: ill.

Bhushan, Ranjit, *Maoism in India and Nepal*. Abingdon: Routledge, 2015 [2016], 251 s.

Chakrabarty, Bidyut, *Left radicalism in India*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2015, xviii, 244 s.

Kranz, Susanne, *Between rhetoric and activism: marxism and feminism in the Indian women's movement*. Wien: LIT, 2015, v, 289 s.

Pawar, Urmila, *We also made history: women in the Ambedkarite movement*. Urmila Pawar and Meenakshi Moon. New Delhi: Zubaan, 2014, 358 s.: ill.

Roy, Anaradha, *Cultural communism in Bengal, 1936–1952*. Delhi: Primus Books, 2014, 415 s.

The RSS defined – deceit, lies and conspiracy: a collection of essays. New Delhi: Citizens in Defense of Democracy, 2000, 62 s.: ill.

Israel

De Vries, David, *Strike action and nation building: labor unrest in Palestine/Israel, 1899–1951*. New York: Berg-hahn Books, 2015, xii, 170 s.

Kina

Nilsson, Anders, *Vart är Kina på väg?* [Elektronisk resurs]. Göteborg: Tankeverksamheten, 2015, 28 s.

Phillion, Stephen E., *Workers' democracy in China's transition from state socialism*. New York: Routledge, 2012, xii, 166 s.

Korea

Park, Sunyoung, *The proletarian wave: literature and leftist culture in colonial Korea, 1910–1945*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Asia Center, 2015, xiv, 333 s.

Nepal

Adhikari, Aditya, *The bullet and the ballot box: the story of Nepal's Maoist revolution*. London: Verso, 2014, 304 s.

Pakistan

Ali, Kamran Asdar, *Communism in Pakistan: politics and class activism 1947–1972*. London: I.B.Tauris, 2015, xiv, 298 s.

Qatar

Andersen, Ivar, *Läktarvåld i Qatar: ett reportage om fattigdom, fotboll och modernt slavarbete*. Ivar Andersen & Jonas Grätzer. Stockholm: Telegram, 2015, s.: ill.

Vietnam

Turse, Nick, *Döda allt som rör sig: det verkliga Vietnamkriget*. Stockholm: Karneval, 2014, 351 s.

Turse, Nick, *Kill anything that moves: the real American war in Vietnam*. New York: Metropolitan Books, Henry Holt and Co, 2013, 370 s., [16] pl.-s : ill.

Europa

All well in the welfare state?: welfare, well-being and the politics of happiness. Edited by Carl Marklund. Helsinki: Nordic Centre of Excellence NordWel, 2014, 233 s.

Allvin, Rikard, *I frihandelns goda namn [Elektronisk resurs]: en genomlysning av debatten och forskningsläget om konsekvenserna av TTIP: en rapport från Cogito och Katalys*. Rikard Allvin, Markus Larsson. Göteborg: Cogito, 2015, 101 s.

Andersson, Ruben, *Illegality, inc: clandestine migration and the business of bordering Europe*. Berkeley: University of California Press, 2014, 338 s.

Antifa Gençlik eine Dokumentation (1988–1994). AK Wantok (Hg.), Münster Unrast-Verl. 2014, 164 s.

The crisis of social democracy in Europe. Edited by Michael Keating and David McCrone. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013, x, 270 s.

Crouch, Colin, *Governing social risks in post-crisis Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, 2015, 306 s.

Demokrati eller kapitalism?: Europa i kris. Elmar Altvater [och fem andra]. Göteborg: Daidalos, 2015, 166 s.

Dramstad, Kalle, *Spelplan i förändring [Elektronisk resurs]: facklig styrka i Europa efter krisen*. Stockholm: Tankesmedjan Tiden, 2015, 36 s.: ill.

Ghodsee, Kristen Rogheh, *The left side of history: World War II and the unfulfilled promise of communism in Eastern Europe*. Durham: Duke University Press, 2015, xx, 231 s.

Gumbrell-McCormick, Rebecca, *Trade unions in Western Europe: hard times, hard choices*. Rebecca Gumbrell-McCormick and Richard Hyman. Oxford: Oxford University Press, 2013, xx, 242 s.

Hall, Valerie G., *Women at work, 1860–1939: how different industries shaped women's experiences 1860–1939*. Woodbridge: Boydell Press, 2013, ix, 202 s.

The history of labour intermediation: institutions and finding employment in the nineteenth and early twentieth centuries. Edited by Sigrid Wadauer, Thomas Buchner, and Alexander Mejschke. New York: Berghahn Books, 2015, 434 s.

Hudson, Kate, *The new European left: a socialism for the twenty-first century?* London: Palgrave Macmillan, 2012, viii, 211 s.

The left in Europe: political parties and party alliances between Norway and Turkey. Cornelia Hildebrandt, Birgit Daiber (ed.). Brussels: Rosa Luxemburg Foundation, 2009, 220 s. .

Lightfoot, Simon, *Europeanizing social democracy?: the rise of the Party of European Socialists*. London; New York: Routledge, 2005, xiv, 177 s.

Lodenus, Anna-Lena, *Krutdurk Europa: arbetarrörelsen och högerpopulismen*. författare: Anna-Lena Lodenus och Mats Wingborg; foto: Camilla Cherry.

Stockholm: Bilda förlag i samarbete med ABF, 2011, 207 s.: ill.

Mazierska, Ewa *From self-fulfilment to survival of the fittest: work in European cinema from the 1960s to the present*. [New York]: Berghahn, 2015, 303 s.

Meyer, Frank, *Tyskerleirene: tyske flyktninger i Norge, Danmark og Sverige 1938–1945*. Oslo: Unipub, 2009, 172 s.: ill.

Parties of the radical left in Europe: analysis and perspectives. Michael Brie and Cornelia Hildebrandt [eds.]. Berlin: Dietz: Rosa Luxemburg Foundation, 2005, 342 s.

Pelling, Lisa, *Lagliga vägar över medelhavet [Elektronisk resurs]: en färdplan*. Stockholm: Arena idé, 2015, 43 s.

The political economy of public debt and austerity in the EU. Edited by Elena Papadopoulou and Gabriel Sakellariadis. Athens: transorm!, 2012, 290 s.

Remembering communism: private and public recollections of lived experience in Southeast Europe. Edited by Maria Todorova, Augusta Dimou and Stefan Troebst. Budapest: Central European University Press, 2014, vii, 626 s.

Social democracy in neoliberal times: the left and economic policy since 1980. Edited by Andrew Glyn. Oxford: Oxford University Press, 2001, 374 s.

Spaltende Integration der Triumph gescheiterter Ideen in Europa – revisited; zehn Länderstudien. Steffen Lehndorff (Hrsg.). Hamburg VSA-Verl. 2014, 348 s.

Stanziani, Alessandro, *Bondage: labor and rights in Eurasia from the sixteenth to the early twentieth centuries*. New York: Berghahn Books, 2014, vii, 258 s.

Svensson, Tommy, *Som vodka och kaviar [Elektronisk resurs]: om nationalismen som förenar Europas radikala höger och Putins Ryssland*. Stockholm: Tankesmedjan Tiden, 2015, 11 s.

Tamás, Gáspár Miklós, *Kommunismus nach 1989: Beiträge zu Klassentheorie, Realsozialismus und Osteuropa*. Wien: Mandelbaum, 2015, 251 s.

Wirtén, Per, *Søren Krarup [Elektronisk resurs]: konservatismens tredje våg*. Stockholm: Arena idé, 2015, 29 s.

Zimmerwald und Kiental Weltgeschichte auf dem Dorfe. Bernard Degen, Julia Richers (Hg.). Zürich Chronos 2015, 279 s.

Zizek, Slavoj, *What does Europe want?: the Union and its discontents*. Slavoj Zizek, Srecko Horvat; [foreword, Alexis Tsipras]. New York: Columbia University Press, 2015, xxxii, 204 s.

Finland

The Finnish Civil War 1918: history, memory, legacy. Edited by Tuomas Tepora, Aapo Roselius. Leiden: Brill, [2014], xii, 454 s.

International influences in Finnish working-class literature

and its research. Guest editors Kirsti Salmi-Niklander and Kati Launis. Huntsville: Journal of Finnish Studies, Sam Houston State University, 2015, 220 s.

Kaihovirta, Matias, *Oroliga inför framtiden: en studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs ca 1900–1920*. Åbo: Åbo akademi, Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi, 2015, 452 s.

Frankrike

Char, René, *Hypnos: notes from the French resistance: 1943–44*. London: Seagull, 2014, xi, 82 s.

Generations of social movements: remembering the left in the US and France. Edited by Héléne Le Dantec-Lowry and Ambre Ivol. Boulder: Paradigm Publishers, 2015, 225 s.

Goebel, Michael, *Anti-imperial metropolis: interwar Paris and the seeds of Third-World nationalism*. New York, NY: Cambridge University Press, 2015, xiii, 344 s.

Hazan, Éric, *A people's history of the French Revolution*. London: Verso, 2014, 432 s.

Jaurès, Jean, *A socialist history of the French revolution*. Jean Jaurès; abridged and translated by Mitchell Abidor; introduction by Henry Heller. London: Pluto Press, 2015, xxvi, 259 s.

Merriman, John M, *Massacre: the life and death of the Paris Commune of 1871*. New Haven: Yale University Press, [2014], x, 324 s.

Ross, Kristin, *Communal luxury: the political imaginary of the Paris Commune*. London: Verso, 2015, viii, 148 s.

Grekland

Ovenden, Kevin, *Syriza: inside the labyrinth*. London: Pluto Press, 2015, xxi, 181 s.

Papadogiannis, Nikolaos, *Militant around the clock?: left-wing youth politics, leisure, and sexuality in post-dictatorship Greece, 1974–1981*. New York: Berghahn Books, 2015, x, 329 s.

Italien

Antonio Gramsci. Edited by Mark McNally. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015, xiii, 247 s.

Hoare, George, *An introduction to Antonio Gramsci: his life, thought and legacy*. George Hoare and Nathan Sperber, London: Bloomsbury Academic, 2015, ix, 257 s.

Rota, Emanuel, *A pact with Vichy: Angelo Tasca from Italian socialism to French collaboration*. New York: Fordham University Press, 2013, xii, 217 s.

Sagnet, Yvan, *Ålska din dröm: Italiens osynliga slavarbetare i strejk*. Lund: Celander, 2014, 140 s.

Santucci, Antonio, *Antonio Gramsci 1891–1937: intellektuell och politisk biografi*. Lund: Celander, 2014, 205 s.

Jugoslavien

Batinic, Jelena, *Women and Yugoslav partisans: a history of World War II resistance*. New York: Cambridge University Press, 2015, x, 287 s.: ill.

Kroatien

Razsa, Maple, *Bastards of utopia: living radical politics after socialism*. Bloomington: Indiana University Press, 2015, 291 s.: ill.

Welcome to the desert of post-socialism: radical politics after Yugoslavia. Edited by Srecko Horvat, Igor Stiks. Brooklyn, NY: Verso, 2015, 280 s.

Norge

Elstad, Lotta, *En såkalt drittjobb*. Oslo: Forlaget Manifest, 2008, 216 s.

Helsvig, Kim G, *Pax forlag 1964–2014: en bedrift*. Oslo: Pax, 2014, 381 s.: ill.

Steen, Rune Berglund, *Svartebok over norsk asylpolitikk*. Oslo: Forlaget Manifest AS, 2013, 349 s.

Ryssland/Sovjetunionen

Brandist, Craig, *The dimensions of hegemony: language, culture and politics in revolutionary Russia*. Leiden: Brill, 2015, viii, 300 s.

Fitzpatrick, Sheila, *A spy in the archives: a memoir of Cold War Russia*. London: I.B. Tauris, 2014, 346 s.

Fitzpatrick, Sheila, *On Stalin's team: the years of living dangerously in Soviet politics*. Princeton: Princeton University Press, 2015, xi, 364 s.: ill.

Hamburger, Rudolf, *Zehn Jahre Lager: als deutscher Kommunist im sowjetischen Gulag; ein Bericht*. München: Siedler, 2013, 239 s.

Hartnett, Lynne Ann, *The defiant life of Veraigner: surviving the Russian Revolution*. Indiana University Press, [2014], xvii, 324 s.

Jangfeldt, Bengt, *En rysk historia*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2015, 496 s.

King, David, *Die Kommissare verschwinden: die Fälschung von Fotografien und Kunstwerken in Stalins Sowjetunion*; Fotografien und Grafik aus der David King Collection. Berlin: Dietz, 2015, 231 s.

Krausz, Tamás, *Reconstructing Lenin: an intellectual biography*. New York: Monthly Review Press, 2015, 552 s.: ill.

LeBlanc, Paul, *Leon Trotsky*. London: Reaktion Books, 2015, 224 s.

Mullin, Richard, *The Russian Social-Democratic Labour Party, 1899–1904: documents of the »Economist» opposition to Iskra and early Menshevism*. Leiden: Brill, 2015, xiv, 602 s.

Preobrazenskij, Evgenij Alekseevic, *The Preobrazhensky papers: archival documents and materials. Vol. 1, 1886–1920*. Edited by Richard B. Day and Mikhail M. Gorinov. Chicago: Haymarket, 2015, liv, 860 s.

Rupprecht, Tobias, *Soviet internationalism after Stalin: interaction and exchange between the USSR and Latin America during the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, x, 334 s.

Shearer, David R, *Stalin and the Lubianka: a documentary history of the political police and security organs in the Soviet Union, 1922–1953*. David R. Shearer and Vladimir Khaustov. New Haven: Yale University Press, [2015], – xvii, 368 s.

Spanien

Iglesias Turrión, Pablo, *Politics in a time of crisis: Podemos and the future of European democracy*. Brooklyn: Verso, 2015, xv, 237 s.

Kirschenbaum, Lisa A., *International communism and the Spanish civil war: solidarity and suspicion*. New York: Cambridge University Press, 2015, xii: 278 s.

Mass killings and violence in Spain, 1936–1952: grappling with the past. Edited by Peter Anderson and Miguel Ángel del Arco Blanco. New York, NY: Routledge, 2015, viii, 234 s.

Preston, Paul, *The last Stalinist: the life of Santiago Carrillo*. London: William Collins, 2014, xiii, 432 s.

Ruiz, Julius, *The »Red Terror« and the Spanish Civil War: revolutionary violence in Madrid*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 385 s: ill.

Storbritannien

Bidisha, *Asylum and exile: the hidden voices of London*. Calcutta: Seagull Books, 2014, x, 133 s.

Boston, Sarah, *Women workers and the trade unions*. London: Lawrence & Wishart, 2015, ix, 466 s.

Braybon, Gail, *Women workers in the first world war*. London: Routledge, 2013, 244 s.

Falke, Cassandra, *Literature by the working class: English autobiographies, 1820–1848*. Amherst: Cambria Press, 2013, 234 s.

Ferrall, Charles, *Writing the 1926 general strike: literature, culture, politic*. Charles Ferrall, Dougal McNeill. New York: Cambridge University Press, 2015, 225 s.

Hunt, C. J, *The National Federation of Women Workers, 1906–1921*. Basingstoke Palgrave Macmillan, 2014, viii, 240 s.

Jones, Owen (Owen Peter), *Etablissemanget och hur de kommer undan med allt*. Stockholm: Ordfront, 2015, 431 s.

Miliband, Ralph, *Classwar conservatism and other essays*. Ralph Miliband; [introduction by Tariq Ali]. London: Verso, 2015, xx, 358 s.

Morgan, Kevin, *Bolshevism and the British left. Part 3, Bolshevism, syndicalism and the general strike: the lost internationalist world of A. A. Purcell*. London: Lawrence & Wishart, 2013, 334 s.

Ryley, Peter, *Making another world possible: anarchism, anti-capitalism and ecology in late 19th and early 20th century Britain*. New York: Bloomsbury Academic, 2013, xxviii, 233 s.

Scotland's road to Socialism: time to choose. Edited by Gregor Gall. Biggar : Scottish Left Review Press, 2013, xi, 196 s.

The socialist way : social democracy in contemporary Britain. Edited by Roy Hattersley and Kevin Hickson. London : I.B.Tauris, 2013, 225 s.

Tate, Ernest, *Revolutionary activism in the 1950s & 60s: a memoir. Britain 1965–1970*, Vol. 2. London: Resistance books, 2014, xvi, 402 s.

Tate, Ernest, *Revolutionary activism in the 1950s & 60s: a memoir. Canada 1955–1965*, Vol. 1. London: Resistance books, 2014, xvi, 274 s.

Vague, Tom, *King Mob echo: from 1780 Gordon riots to Situationists, Sex Pistols and beyond: incomplete works of King Mob*. London: Dark Star, 2000, 81 s.: ill.

Welshman, John, *Underclass: a history of the excluded since 1880*. London: Bloomsbury, 2013, 302 s.

Sverige

Asp, Jon, *Film för folket: om Folkets Hus och filmen*. Stockholm: Premiss, 2014, 232 s.

Axelsson, Lisbeth, *Örebro pappersbruk 1901–2001: ett bruk och dess människor*. Lisbeth Axelsson, Ullabritt Jonsson. Örebro: Frantschach Coating Sweden, 2001, s.: ill.

Bergh, Andreas, *Sweden and the revival of the capitalist welfare state*. Cheltenham: Edward Elgar, 2014, x, 154 s.

Bevara alliansfriheten: nej till Nato-medlemskap! [en antologi om Sveriges säkerhetspolitik]. Anders Björnsson & Sven Hirdman (red). Lund: Celanders, 2014, 222 s.

Bjereld, Ulf, *Och jag är fri: Lennart Geijer och hans tid*. Stockholm: Atlas, 2015, 327 s., [8] pl.–s: ill.

Biörnstad, Margareta, *Kulturminnesvård i efterkrigstid: med Riksantikvarieämbetet i centrum*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets, 267 s.: ill.

Brolin, David, *Omprövningar: svenska vänsterintellektuella i skiftet från 70-tal till 80-tal*. Lund: Celanders, 2015, 279 s.

Broström, Lovisa, *En industriell reservarmé i välfärdsstaten: arbetslösa socialhjälpstagare 1913–2012*. Göteborg: Unit for Economic history, Department of Economy and Society, School of Business, Economics and Law, University of Gothenburg, 2015, 295 s.

Civilsamhället i samhällskontraktet: en antologi om vad som står på spel. Redaktör: Filip Wijkström. Stockholm: European Civil Society Press, 2012, 312 s.

Clayhills Hedemann, Ragnvald, *Tisteln i rosenrabatten: från revolution till ruin*. Uppsala: Ragnvald Clayhills Hedemann; Stockholm: Vulkan, 2015, 374 s.: ill.

Den cyklande humanisten: historiker, arkieman, stockholmare: en vänbok till Ulf Söderberg. Redaktion: Bo Lundström och Maria Gussarsson Wijk, textredaktörer; Bo Berg, teknisk redaktör; Jan Dahlström, bildredaktör; Björn Gäfvert, adm.; fotografi, repro och bildbehandling där ej annat anges: Jenny Odell och

- Bertil Olofsson. Stockholm: Krigsarkivet, 2009, 301 s: ill.
- Dahlin, Sara, *Det löser sig jämt: om föräldraledighet och jämställdhet i vardagen*. Sara Dahlin och Johanna Lauri. Enskede: Sara Dahlin, 2013, 79 s.
- Dalström, Kata, *Resor i framtidslandet: reseberättelser 1900–03*. Stockholm: Murbruk, 2015, 90s.: ill.
- Dahlström, Malin, *Konkurrens, samarbete och koncentration: kalkstens- och cementindustrin i Sverige 1871–1982*. Göteborg: Unit for Economic history, Department of Economy and Society, School of Business, Economics and Law, University of Gothenburg, 2015, 295 s.: ill.
- Dammeyer, Manfred, *Handsclag: Eyvind Johnson, Torolf Elster und Willy Brandt und ihre Widerstandszeitung Händslag aus Schweden für das von den Nationalsozialisten besetzte Norwegen*. Marburg: Schüren, 2015, 426 s.
- Edebalk, Per Gunnar, *Socialminister Gunnar Sträng och arvet efter Gustav Möller*. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan, 2014, 44 s.
- Edgren, Anders, *Smålands folkblad: en bok om en tidning*. Anders Edgren och Lennart Pettersson. Jönköping: Edgreene communication, 2015, 177 s.: ill.
- Edin, Per-Olof, *Så tänkte vi på LO – och så tänker vi nu*. Per-Olov Edin, Leif Hägg, Bertil Jonsson. Stockholm: Hjalmarson & Högberg, 2012, 287 s.
- Elmbrant, Björn, *Innan mörkret faller: ska 30-talet hinna i kapp oss?* [Stockholm]: Atlas, 2015, 388 s.
- Ericsson, Martin, *Exkludering, assimilering eller utrotning?: »tattarfrågan» i svensk politik 1880–1955*. Lund: Historiska institutionen, Lunds Universitet, 2015, 289 s.
- Gesser, Bengt, *Utbildning, jämlikhet, arbetsdelning*. Lund: Arkiv, 2015, 398 s: ill.
- Hamark, Jesper, *Ports, dock workers and labour market conflicts*. Göteborg: Department of Economy and Society, School of Business, Economics and Law, University of Gothenburg, 2014, 171 s: ill.
- Hegelund, Erik, *Från massarbetslöshet till full sysselsättning [Elektronisk resurs]: Om sambanden mellan jobbpolitik, statsskuld och privata lån*. Rapportförfattare: Erik Hegelund och Daniel Suhonen. Stockholm: Katalys, 2015, 57 s.
- Hirdman, Yvonne, *Medan jag var ung: ego-historia från 1900-talet*. Stockholm: Ordfront, 2015, 367s.: ill.
- Holmqvist, Kalle, *Fred med Norge: arbetarrörelsen och unionsupplösningen 1905*. Stockholm: Murbruk, 2015, 183 s.
- Kara, Sirin, *Delade städer [Elektronisk resurs]: om integration och etableringshinder på bostadsmarknaden*. Sirin Kara, Tora Färnström. Stockholm: Tankesmedjan Tiden, 2015, 27s.: ill.
- Kjellgren, Torsten, *Sverigedemokraternas budbärare [Elektronisk resurs]: borgerliga ledarsidors stegrande anpassning till Sverigedemokraterna sedan valet 2014*. Stockholm: Tankesmedjan Tiden, 2015, 26 s.
- Klein, Helle, *Folkbildningens 90-tal*. Stockholm: Bilda, 2012, 100 s.
- Kornhall, Per, *Barnexperimentet: svensk skola i fritt fall*. Stockholm: Leopard, 2014, 271s.
- Krutmeijer, Malin, *När operan kom till byn*. Stockholm: Premiss, 2013, 155 s: färgill.
- Lapidus, John, *Social democracy and the Swedish welfare model: ideational analyses of attitudes towards competition, individualization, privatization*. Göteborg: Unit for Economic history, Department of Economy and Society, School of Business, Economics and Law, University of Gothenburg, 2015, 189 s.
- Larsson, Allan, *Bryta ny mark*. Burgsvik: Gotlandsboken, 2014, 174 s.
- Ljunggren, Jens, *Den uppskjutna vreden: Socialdemokratisk känslopolitik från 1880- till 1980-talet*. Lund: Nordic Academic Press, 2015, 331 s.
- Malm Lindberg, Henrik, *Drömmen om jämlikhet: socialdemokratin radikalisering och den svenska modellens fall*. Stockholm : Atlantis, 2014, 183 s.
- Malm Lindberg, Henrik, *Från jämlikhet till effektivitet : om lärande socialdemokrati under 1980-talet*. Henrik Malm Lindberg & Stig-Björn Ljunggren. Stockholm: Hjalmarson & Högberg, 2014, 216 s.
- Mann, Curt-Olof, *Kooperation [Elektronisk resurs]: en del av världen*. Curt-Olof Mann och Mats Wingborg. Stockholm: Svensk Kooperation: Arena idé, 2015, 53 s.: ill. .
- Misgeld, Klaus, *Solidaritet & diplomati: svenskt fackligt och diplomatiskt stöd till Polens demokratisering under 1980-talet*. Klaus Misgeld, Karl Molin & Pawel Jaworski. Huddinge: Södertörns högskola, 2015, 520 s.: ill.
- Müller, Arne, *Norrlandsparadoxen: [en utvecklingsdröm med problem]*. Skellefteå: Ord & visor, 2015, 334 s.: ill.
- Nilsson, Magnus, *Literature and class: aesthetic-political strategies in modern Swedish working-class literature*. Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität, 2014, 172 s.
- Nilsson, Malin, *Taking work home: labour dynamics of women industrial homeworkers in Sweden during the second industrial revolution*. Göteborg: Unit for Economic history, Department of Economy and Society, School of Business, Economics and Law, University of Gothenburg, 2015, 202 s.
- Norman, Torbjörn, *Hjalmar Branting, freden och Folkens förbund: samt andra studier i svensk och nordisk 1900-talshistoria*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg, 2014, 410 s.
- Och sen då – vad händer i Glasriket?* Redaktör: Agneta Gustavsson, Oskarshamn: ABF Östra Småland/Öland, 2013, 197 s.: ill.

Ohlsson Al Fakir, Ida, *Nya rum för socialt medborgarskap: om vetenskap och politik i »Zigenarundersökningen» – en socialmedicinsk studie av svenska romer 1962–1965*. Växjö: Linnaeus University Press, 2015, 329 s.

Papper och massa i Skåne, Halland, Blekinge och Gotland: [från handpappersbruk till processindustri]. Per Jerkeman (redaktör). – Stockholm: Skogsindustrierna, 2012, 351 s.: ill.

Paulsen, Roland, *Vi bara lyder: en berättelse om Arbetsförmedlingen*. Stockholm: Atlas, 2015, 192 s.

Reinfeldt, Fredrik, *Halvvägs*. Stockholm: Bonnier, 2015, 379 s.

Schön, Bosse, *Hitlers svenska SS-soldater: brev och dagböcker*. Stockholm: Fischer & Co, 2014, 176 s.

Scott, Andrew, *Northern Lights: the positive policy example of Sweden, Finland, Denmark and Norway*.

Clayton, A: Monash University Publishing, 2014, xi, 205 s.

Siete vidas: historias de chilenos en Suecia. Luis Salas, red.; Angélica Cristina González Tumba: Mångkulturellt centrum, 2013, 516 s.

Stenberg, Lina, *Working poor [Elektronisk resurs]: om arbetande fattigdom och klass i Sverige*. Stockholm: Tanke-medjan Tiden, 2015, 23 s.: ill.

Stenberg, Lisbeth, *I kärlekens namn: om människosynen, den nya kvinnan och framtidens samhälle i fem litteraturdebatter 1881–1909*. Stockholm: Normal, 2009, 416 s.

Stranne, Staffan, *Nytt förbund i en föränderlig värld: Industrifacket 1993–2005*. Stockholm: Industrifacket Metall, 2015, 343 s.: ill.

Thorwaldsson, Karl-Petter, *Ingen ska lämnas efter: en berättelse om solidaritet och vägen till full sysselsättning*. Karl-Petter Thorwaldsson berättat för Mikael Romero. Stockholm: Leopard, 2014, 223 s.

Thörnquist, Annette, *East-West labour migration and the Swedish cleaning industry: a matter of immigrant competition?* Norrköping: REMESO, 2015, 43 s.: ill.

Tolvhed, Helena, *På damsidan: femininitet, motstånd och makt i svensk idrott 1920–1990*. Göteborg: Makadam förlag, 2015, 295 s.

Törnqvist, Ingvar, Oscar Olsson – studiecirkels fader: en historik inför studiecirkels 100-årsjubileum 2002. Stockholm: Bilda, 2002, 117 s.: ill.

Vad staten vill: mål och ambitioner i svensk politik. Red. Daniel Tarschys & Marja Lemne. Möklinta: Gidlund, 2013, 401 s.

Cederström, Carl, *Wellnessyndromet*. Carl Cederström & André Spicer. Hägersten: Tankekraft, 2015, 193 s.

Årman, Patrik, *Livet och lågkonjunkturen: arbete, lön och lån i finanskrisens spår*. Stockholm: Arbetarnas bildningsförbund, 2009, 79 s.

Tyskland

Arps, Jan Ole, *Frühschicht linke Fabrikintervention in den 70er Jahren*. Berlin [u.a.] Assoziation A 2011, 238 s.

Bahr, Egon, »Das musst du erzählen»: *Erinnerungen an Willy Brandt*. Berlin: List, 2014, 237, 16 s.

Barnett, David, *A history of the Berliner Ensemble*. Cambridge: Cambridge University Press, xvi, 507 s.

Der Betrieb als sozialer und politischer Ort: Studien zu Praktiken und Diskursen in den Arbeitswelten des 20. Jahrhunderts. Knud Andresen ... (Hg.). Bonn: Dietz, 2015, 317 s.

Bois, Marcel, *Kommunisten gegen Hitler und Stalin: die linke Opposition der KPD in der Weimarer Republik; eine Gesamtdarstellung*. Essen: Klartext-Verl, 2014, 613 s.

Braskén, Kasper, *The International Workers' Relief, communism, and transnational solidarity: Willi Münzenberg in Weimar Germany*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015, xvii, 319 s.

Brunner, Detlev, *Revolution, Umbruch, Neuaufbau: Erinnerungen gewerkschaftlicher Zeitzeugen der DDR*. Detlev Brunner; Christian Hall. Berlin: bebra wissenschaft, 2014, 143 s.

Döhring, Helge, *Syndikalismus in Deutschland: 1914–1918; »m Herzen der Bestie»*. Lich/Hessen: Verl. Ed. AV, 2013, 231 s.

Edschmid, Ulrike, *Frau mit Waffe: zwei Geschichten aus terroristischen Zeiten*. Berlin: Suhrkamp, 2014, 173 s.

Frommhagen, Rolf, *Die andere Fussball-Nationalmannschaft Bundesauswahl der deutschen Arbeitersportler; 1924–1932*. Göttingen: Verl. Die Werkstatt 2011, 271 s.

Frölich, Paul, *Im radikalen Lager: politische Autobiographie 1890–1921*. Berlin: Basis-Dr, 2013, 415 s.

The German left and the Weimar Republic: a selection of documents. Translated and introduced by Ben Fowkes. Leiden: Brill, 2014, xv, 399 s.

Heresch, Elisabeth, *Geheimakte Parvus: die gekaufte Revolution; Biographie; mit Dokumenten*. München: Herbig, 2013, 400 s.

Hoffrogge, Ralf, *Working class politics in the German Revolution: Richard Müller, the revolutionary shop stewards and the origins of the council movement*. Leiden: Brill, 2014, xiv, 253 s.

Kane, Rosemary H. T. O., *Rosa Luxemburg in action: for revolution and democracy*. New York: Routledge, 2015, xiv, 165 s.

Kessler, Mario, *Grenzgänger des Kommunismus: zwölf Porträts aus dem Jahrhundert der Katastrophen*. Berlin: Karl Dietz Verlag, 2015, 285 s.

Kocka, Jürgen, *Arbeiterleben und Arbeiterkultur: die Entstehung einer sozialen Klasse*. Jürgen Kocka; unter Mitarbeit von Jürgen Schmidt. Bonn: Dietz, J H 2015, 509 s.: ill.

Kopp, Magdalena, *Die Terrorjahre mein Leben an der Seite*. München Dt. Verl.-Anst. 2007, 318 s.

Langer, Bernd, *Antifaschistische Aktion: Geschichte einer linksradikalen Bewegung*. Münster : Unrast-Verl, 2014, 264 s.

Minkin, Helene, *Storm in my heart : memories from the widow of Johann Most*. Oakland, CA: AK Press, 2015, viii, 161 s

Mühsam, Erich, *Die Einigung des revolutionären Proletariats im Bolschewismus*. Erich Mühsam. Hrsg., eingeleitet und mit Anmerkungen versehen von Philippe Kellermann. Münster: Unrast, 2015, 240 s.

Müller, Heiko, *Kinder müssen Klassenkämpfer werden!: der kommunistische Kinderverband in der Weimarer Republik; (1920–1933)*. Marburg: Tectum-Verl., 2013, 307 s.

Ni parlement ni syndicats: les Conseils ouvriers!: les communistes de gauche dans la révolution allemande (1918–1922). Textes présentés par Denis Authier et Gilles Dauvé. [s. l.]: Les nuits rouges, 2003, 323 s.

Noack, Hans-Joachim, *Willy Brandt: ein Leben, ein Jahrhundert*. Hamburg; Rowohlt, 2013, 349 s.

Olsen, Jon Berndt, *Tailoring Truth: Politicizing the Past and Negotiating Memory in East Germany, 1945–1990*. New York: Berghahn Books, 2015, xiv, 262 s.

Ortmeyer, Benjamin, *NS-Propaganda gegen die Arbeiterbewegung 1933–1945: Imitation und Indoktrination*. Benjamin Ortmeyer, Katharina Rhein. Landsberg: Beltz Juventa, 2015, 243 s.

Rosa Luxemburg: or: the price of freedom. Rosa Luxemburg Foundation. Publ. by Jörn Schütrumpf. Berlin: Dietz, 2008, 103 s.

Schmidt, Jürgen, *Arbeiter in der Moderne Arbeitsbedingungen, Lebenswelten, Organisationen*. Frankfurt am Main: Campus-Verl. 2015, 283 s.

Scribner, Charity, *After the Red Army faction: gender, culture, and militancy*. New York: Columbia University Press, 2015, 294 s: ill.

Smaldone, William, *Rudolf Hilferding: the tragedy of a German social democrat*. Northern Illinois University Press, 2015, 270 s.

Stangel, Matthias, *Die Neue Linke und die nationale Frage: deutschlandpolitische Konzeptionen und Tendenzen in der Ausserparlamentarischen Opposition (APO) / Matthias Stangel »... warum ich aber dennoch stolz bin«: die Neue Linke und die Nation; deutschlandpolitische Konzeptionen und Tendenzen in der Ausserparlamentarischen Opposition (APO)*. Baden-Baden: Nomos, 2013, 638 s.

Terhoeven, Petra, *Deutscher Herbst in Europa: der Linksterrorismus der siebziger Jahre als transnationales Phänomen*. München: Oldenbourg, 2014, 712 s.

Weber, Hermann, *Deutsche Kommunisten [...] Supplement zum biographischen Handbuch 1918 bis 1945*.

Hermann Weber; Andreas Herbst. Berlin: Dietz, 2013, 295 s.

Weber, Ines, *Sozialismus in der DDR: Alternative Gesellschaftskonzepte von Robert Havemann und Rudolf Bahro*. Berlin: Links, 2015, 344 s.

Weitz, Ulrich, *Eduard Fuchs: der Mann im Schatten: Sitten-Fuchs, Sozialist, Konspirateur, Sammler*, Mäzen. Berlin: Dietz, 2014, 399 s.: ill.

Zetkin, Clara, *Clara Zetkin: selected writings*. Clara Zetkin; edited by Philip S. Foner; forewords by Angela Y. Davis and Rosalynn Baxandall. Chicago: Haymarket, 2015, 206 s.

Ungern

Bartha, Eszter, *Alienating labour: workers on the road from socialism to capitalism in East Germany and Hungary*. New York: Berghahn, 2013, vi, 362 s.

Latinamerika

Aricó, José, *Marx and Latin America*. Chicago: Haymarket, 2015, lii, 152 s.

Blofield, Merike, *Care work and class: domestic workers' struggle for equal rights in Latin America*. University Park: Pennsylvania State University Press, 2012, x, 185 s.

Bolivia

Bravo Cladera, Elsa Nadezhda, *Elsa Cladera de Bravo: maestra de profesión y revolución*. LaPaz: Correo de la Paz, 2013, 233 s.

Brasilien

Branford, Sue, *Brazil under the Workers' Party: from euphoria to despair*. Sue Branford & Jan Rocha. Bournemouth on Dunsmore : Practical Action Publishing, 2015, 64 s.

Challenging social inequality : the Landless Rural Worker's Movement and agrarian reform in Brazil. Edited by Miguel Carter. Durham : Duke University Press, 2015, xxix, 494 s.

Chile

European solidarity with Chile, 1970s–1980s. Kim Christiaens, Idesbald Goddeeris, Magaly Rodríguez García (eds.). Frankfurt am Main: Peter Lang, 2014, 358 s.

Kuba

Lamrani, Salim, *Cuba, the media, and the challenge of impartiality*. / Salim Lamrani ; foreword by Eduardo Galeano. New York: Monthly Review Press, 2015, 160 s.

Lamrani, Salim, *The economic war against Cuba: a historical and legal perspective on the U.S. blockade*. New York: Monthly Review Press, 2013, 142 s.

Schiller, Margrit, *So siehst du gar nicht aus! eine autobiografische Erzählung über Exil in Kuba und Uruguay*. Berlin; Hamburg Assoziation A 2011, 169 s.

Stout, Nancy, *One day in December: Celia Sanchez and the Cuban Revolution*. New York: Monthly Review Press, 2013, 472 s.: ill.

Nordamerika

Workers in hard times: a long view of economic crises. Edited by Leon Fink, Joseph A. McCartin, and Joan Sangster. Urbana: University of Illinois Press, 2014, 304 s.

Förenta staterna

Black Panthers speak. Edited by Philip S. Foner. Chicago: Haymarket Books, 2014, 274 s.

Caring on the clock: the complexities and contradictions of paid care work. Edited by Mignon Duffy, Amy Armenia, and Clare L. Stacey. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 2015, xviii, 332 s.

Eisenstein, Sarah, *Give us bread but give us roses: working women's consciousness in the United States, 1890 to the First World War*. London: Routledge, 2013, 207 s.

Greider, Göran, *Städerna som minns Joe Hill: en svensk-amerikansk historia*. Stockholm: Bonnier, 2015, 335 s.

Jones, Thai, *A radical line: from the labor movement to the Weather Underground, one family's century of conscience*. New York: Free Press, c2004. 321 s.

Murrell, Gary, »The most dangerous communist in the United States»: a biography of Herbert Aptheker. Amherst: University of Massachusetts Press, 2015, xviii, 444 s.

Norwood, Stephen H, *Strikebreaking & intimidation: mercenaries and masculinity in twentieth-century America*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, c2002, xii, 328 s.

Olsson, Göran Hugo, *The Black power mixtape: 1967–1975*. Chicago: Haymarket Books, 2013. 207 s.: ill.

Paulsson, Berndt Alfred, *En obekvämt politisk sanning: vitboken om nordamerikansk imperialism*. Lidingö: Move Publications, 2014, 958 s.

Schatz, Kate, *Rad american women A-Z*. Written by Kate Schatz, illustrated by Miriam Klein Stahl. San Francisco: City lights books, 2015, Ca 55 s.: ill.

Shirley, Neal, *Dixie be damned: 300 years of insurrection in the American south*. Neal Shirley and Saralee Stafford. Oakland: AK Press, 2015, 293 s.: ill.

Slutsky, Beth, *Gendering radicalism: women and communism in twentieth-century California*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2015. xii, 259 s.

Smith, Jason Scott, *A concise history of the New Deal*. New York: Cambridge University Press, 2014, xi, 211 s.

Vapnek, Lara, *Elizabeth Gurley Flynn: modern American revolutionary*. Boulder, CO: Westview Press, 2015, xiii, 226 s.

Williams, Jay, *Author under sail: the imagination of Jack*

London, 1893–1902. Lincoln: University of Nebraska Press, 2014, x, 600 s.

Zumoff, Jacob A., *The Communist International and US Communism, 1919–1929*. Leiden: Brill, 2014, xi, 443 s.

Kanada

McCallum, Mary Jane, *Indigenous Women, Work, and History, 1940–1980*. Winnipeg: University of Manitoba Press, 2014, xiv, 320 s.

SKÖNLITTERATUR, MUSIKALIER

Boëthius, Gunilla, *Ofri: en passion från 70-talet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2015, 286 s.

Det arbetande folket: en antologi. Av Föreningen Arbetarskrivare; redaktör: Victor Estby. – Sundsvall: Föreningen Arbetarskrivare, 2014, 211 s.: ill.

Eriksson, Kjell, *Att skjuta hästar: [en roman om spanska inbördeskriget]*. Stockholm: Ordfront, 2015, 399 s.

Fri höjd och arton andra noveller: [novelläsning inom fackliga studier]. [Micke Evhammar ...], Stockholm: ABF Västernorrland: En bok för alla, 2015, 158 s.

Furmark, Anneli, *Den röda vintern*. Stockholm: Kartago, 2015, 167 s.: ill.

Jerlinger, Gunilla, *Kassören*. Stockholm: Bilda, ABF, 2010, 72 s.

Karlsson, Elise, *Linjen: roman*. Stockholm: Natur & Kultur, 2015, 215 s.

Kobayashi, Takiji, *The crab cannery ship and other novels of struggle*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2013, xiv, 299 s.

Lundberg, Kristian, *La korto: rakonto*. Stockholm: Esperantoförlaget (Eldona societo esperanto): Eldonita de sveda laborista esperanto-asocio, 2015, 146 s.

Myrdal, Jan, *Resan till Barbarien*. Lund: Celander, 2014, 119 s.

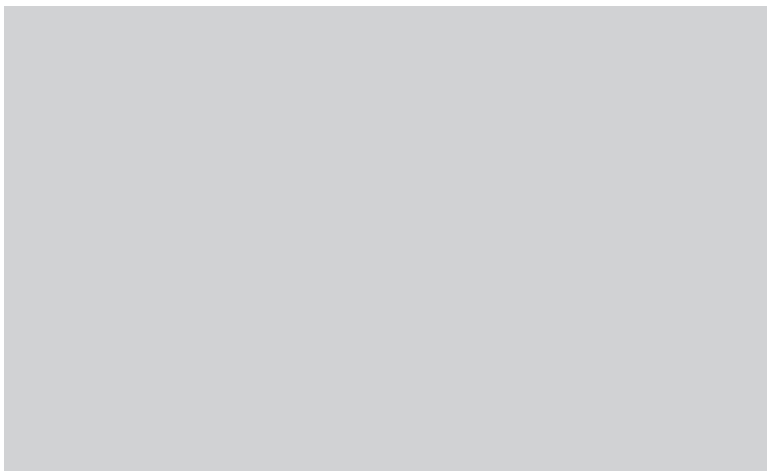
Octavia's brood: science fiction stories from social justice movements. Edited by Walidah Imarisha and Adrienne Maree Brown. Oakland: AK Press, 2015, 296 s.: ill.

Sam, Anna, *En snabbköpskassörskas bekännelser*. Stockholm: Karneval, 2009, 149 s.

Sandel, Maria, *Familjen Vinge och deras grannar: en bok om verkstadspojkar och fabriksflickor*. Stockholm: Murbruk, 2015, 183 s.

Var ligger min arbetsplats i morgon?: och 22 andra noveller av kommunalare. Stockholm: Premiss i samarbete med Kommunalarbetaren, 2013, 160 s.

Wadensjö, Måns, *Förlossningen*. Stockholm: Modernista. 2009. 80 s.

Stig Berggren i en ambulans vid sjukhuset i Mataró. Ambulansen hade skänkts av studenter och anställda vid Harvarduniversitet i USA.

Vandrare, stanna – minns dem med stolthet

I juli 1938 bröt det spanska inbördeskriget ut. Inom några månader tog kommunistiska internationalen upp frågan om att värva frivilliga soldater för att försvara den spanska demokratin. Samordningen skedde i Paris. Totalt lär mellan 32 000 och 35 000 frivilliga ha tjänstgjort i de internationella brigaderna. Från Sverige anslöt sig drygt 600 personer. Av dessa stupade 164.

En av de som gav sig iväg var Stig Berggren. En arbetargrabb på 25 år som i december 1936 satte sig på tåget söderut. Pengar till biljetten hade han fått från Socialistiska partiet.

I Spanien stannade Stig 25 månader och hans huvuduppgift var som ambulansförare. Han deltog i strider vid Jarama, Guadalajara och Brunete. Den sista tiden av kriget arbetade han vid militärsjukhuset i Mataró utanför Barcelona. Minnena från Spanien glömde han aldrig:

– Ibland kan jag inte sova om nätterna, jag drömmer så förbannat mycket och alltid finns det en anknytning till Spanien. Jag återupplever händelser, men de är liksom förvrängda och förstörade.

Stig lämnade sitt fotoalbum och olika handlingar med anknytning till hans tid som medlem i den Internationella brigaden till Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, ARAB, 1994. På följande sidor finns ett urval bilder och dokument från Stigs arkiv.

I vår ljudbandssamling finns även en intervju med Stig Berggren som gjordes av Richard Jändel i samband med skrivandet av *Kämpande Solidaritet*, Arbetarnas kulturhistoriska sälls-kaps och ARAB:s årsbok 1996.

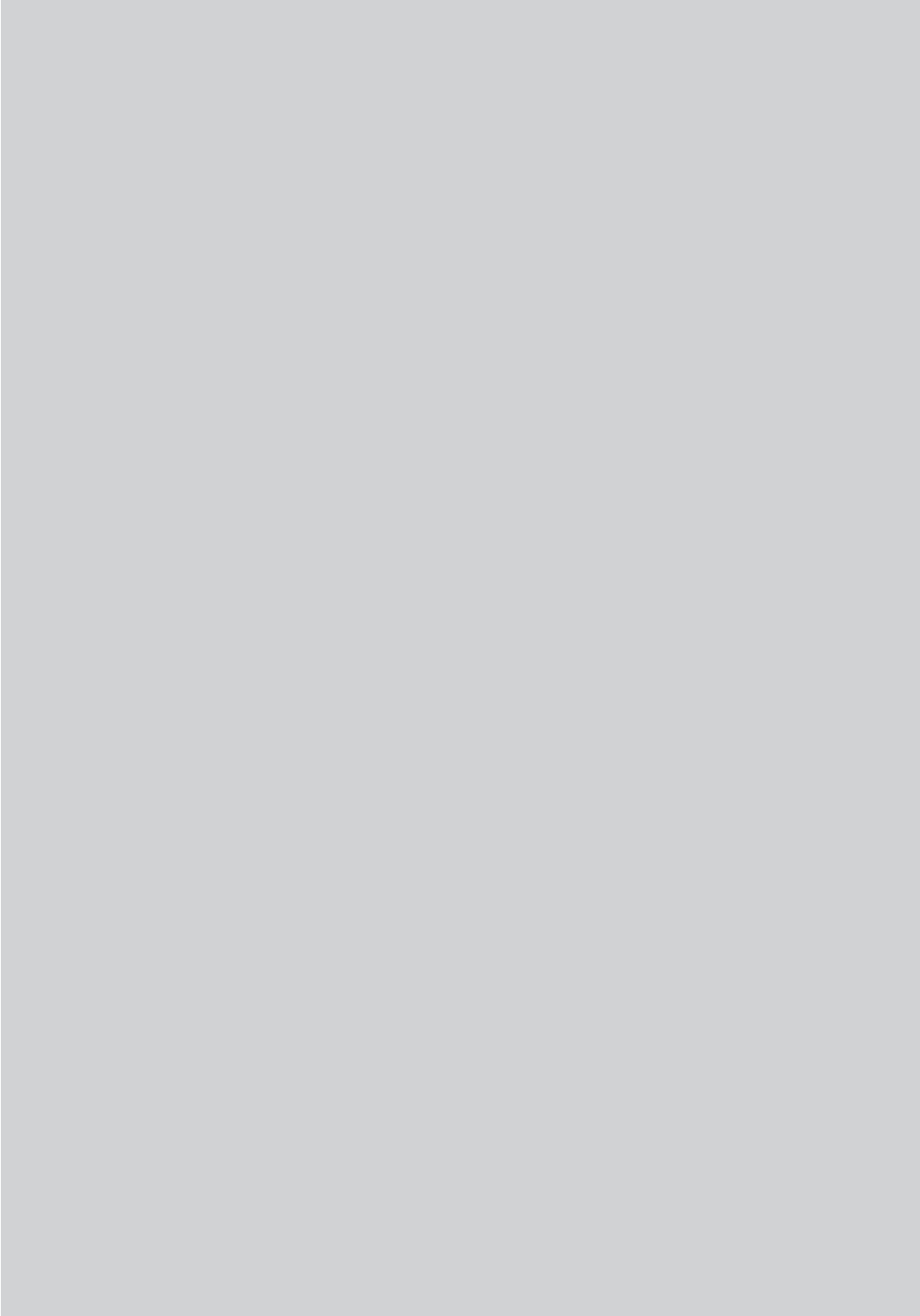
På första maj varje år hålls ett möte anordnat av LO-distriktet av Stockholms län vid Liss Erikssons minnesmärke, La Mano, för att minnas de svenskar som dog under det spanska inbördeskriget.

På minnesmärkets sockel står det:

Av 500 svenskar som år 1936–38 kämpade för Spaniens demokrati stupade var tredje. De gav sitt yttersta vid Madrid, Jarama, Guadalajara, Brunete, Teruel, Aragon, Ebro.

Vandrare, stanna – minns dem med stolthet

Lars Gogman

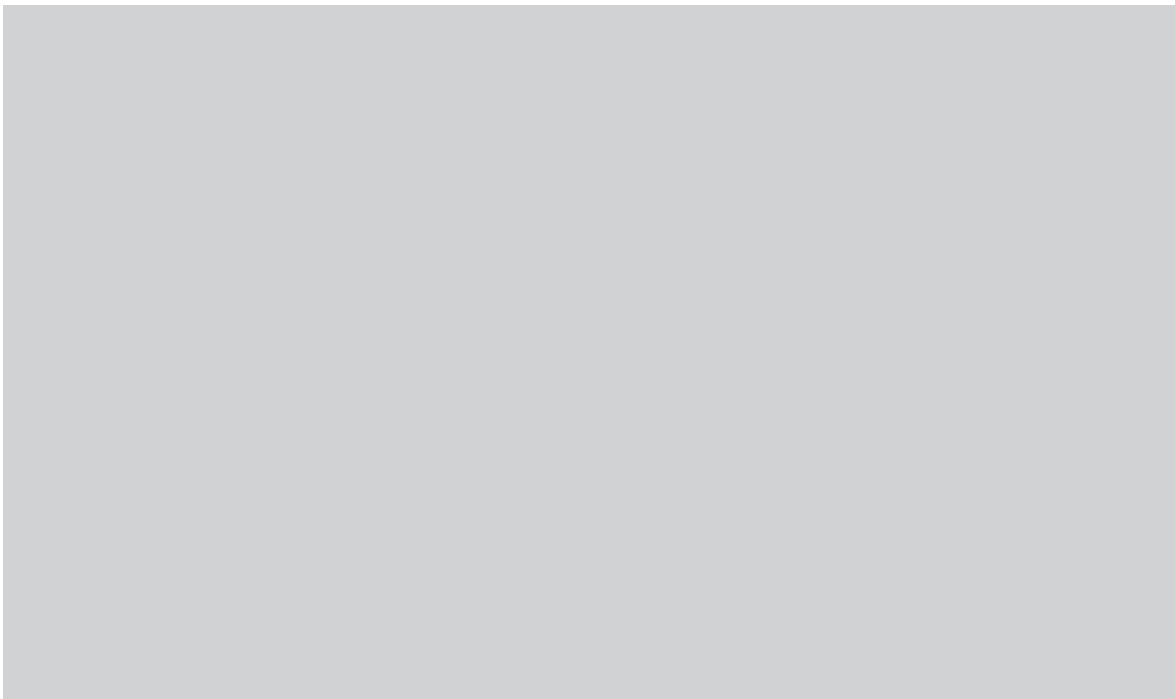

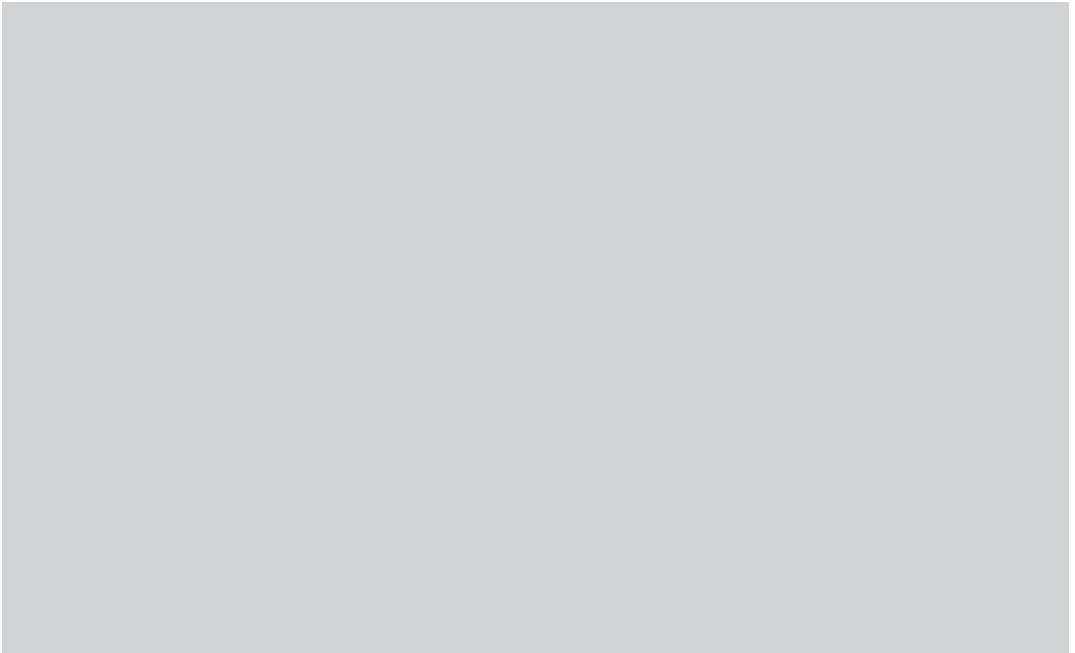
När det spanska inbördeskriget bröt ut 1936 hjälpte Stig Berggren till att samla in pengar för Spanienhjälpen. Mot slutet av året bestämde han sig för att resa ned till Spanien.

Stig Berggren hänger över motorhuven under ett motorstopp på vägen från Madrid.

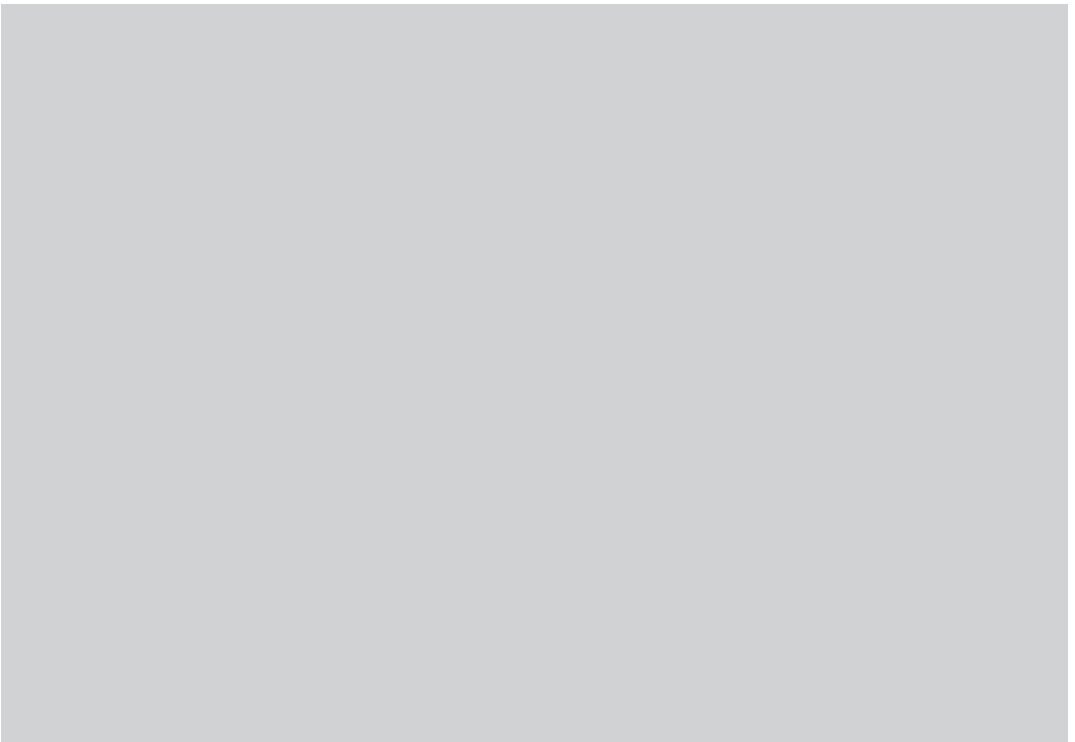
Elfte brigadens sjukvårdspersonal, Guadajaro.

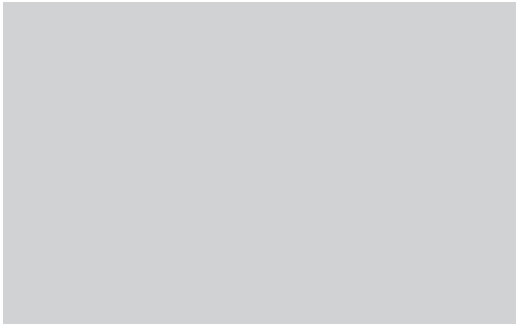

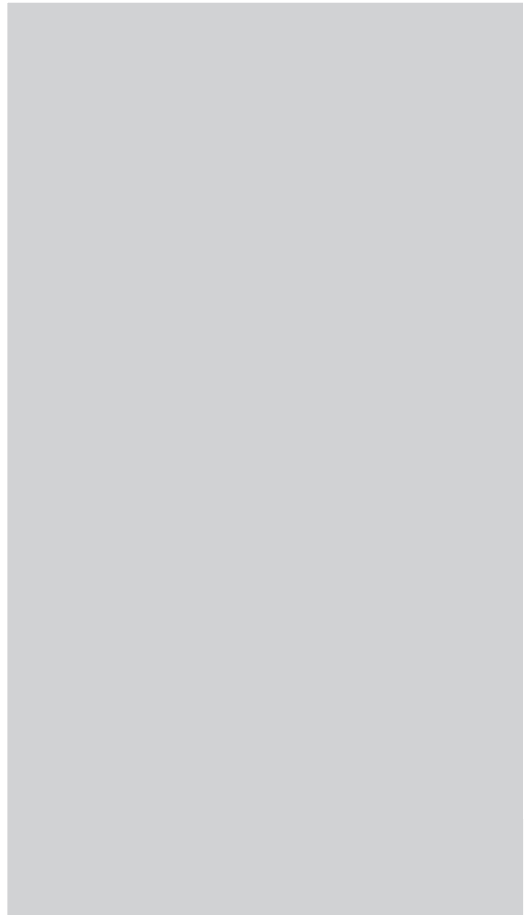
Kökspersonal vid Thälmannbataljonen, Mataró.

Stigs identitetskort vid de internationella brigaderna.

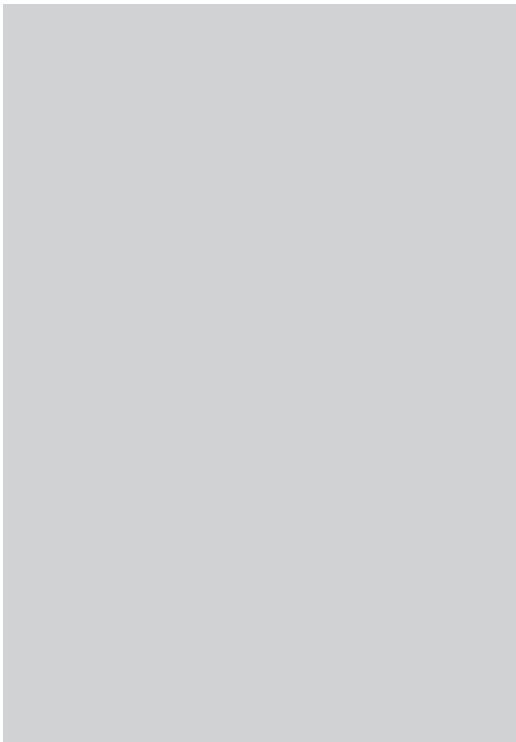

Handskriven vägbeskrivning.

Teckning av Stig Berggren gjord i Madrid 1937.

Första maj 1937 i Carisana, Dolores Ibárruri höll talet.

MEDVERKANDE ARBETARHISTORIA 2016:2

LARS GOGMAN är bildarkivarie på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.
lars.gogman@arbark.se

EVA-KARIN JOSEFSON är litteraturvetare och var professor vid institutionen för nordiska språk, universitetet i Caen fram till 2015.
evakarin.sw@gmail.com

KAJ LANDBERG är historiker, skribent och lagerarbetare
kaj.landberg@gmail.com

HANS LARSSON är bibliotekarie verksam vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.
hans.larsson@arbark.se

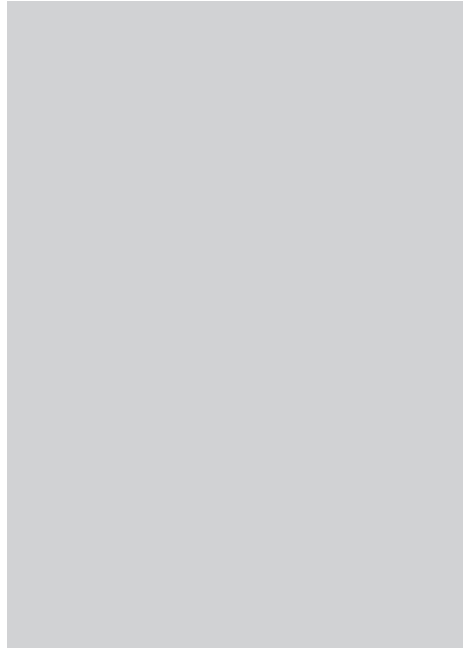
MALIN NILSSON är vikarierande forskningsansvarig på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.
malin.nilsson@arbark.se

HANNES ROLF är doktorand, avdelningen för forskning om det civila samhället, Ersta Sköndal högskola
hannes.rolf@esh.se

FIA SUNDEVALL är forskare vid ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet
fia.sundevall@ekohist.su.se

BILDKÄLLOR ARBETARHISTORIA 2016:2

1	Martin Anderssons arkiv	29	Porträttsamling
2	Stig Berggrens arkiv	31	Foto G Forsberg,
<i>Morgon-Tidningens</i> arkiv
4	Martin Anderssons arkiv	33:1	Porträttsamling
5	Einar Ljungbergs arkiv	33:2	Pressens bild
7-8	Fotosamlingen	34	<i>Lantarbetarens</i> arkiv
10	Ur boken <i>The Socialist Labor Party, 1876-1991: a short history</i> av Frank Girard och Ben Perry	38	Fotosamlingen
13-17	Einar Ljungbergs arkiv	39	Foto Lars Mangs,
<i>Norrskensflammans</i> arkiv
18-22	Martin Anderssons arkiv	40	Foto Kerstin Persson,
<i>Norrskensflammans</i> arkiv
23	Foto Ateljé Adolfsson,
Martin Anderssons arkiv	41:1	<i>Morgontidningens</i> arkiv
24	Martin Anderssons arkiv	41:2	Fotosamlingen.
26	Porträttsamling	55	<i>Ny Dags</i> arkiv
28	<i>Ny Dags</i> arkiv	57-61	Stig Berggrens arkiv

Pariskommunen varade i 72 dagar under år 1871. En stor samling litografiska tryck med direkt anknytning till detta revolutionära utbrott skänktes av Jan Myrdal till Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek 2014. Ett urval av dessa tryck ställs ut på Litografiska museet, Sundby gård, under maj till september 2016. Utställningen invigdes med medverkan av Jan Myrdal den 8 maj och i sam-

band med utställningen såg även boken *När gatan tog mediemakt*, med undertiteln *Pariskommunens bilder*, som baseras på samlingen, dagens ljus. Denna bok utgör Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskaps årsbok 2016.

Bilden på baksidan av *Arbetarhistoria* ingår i boken tillsammans med texten nedan som är skriven av Jan Myrdal.

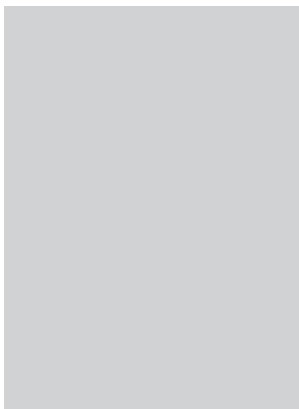
Frimurarna och Kommunen

*Moloch (B. Colomb 1849–1909).
(Serien Prästerna nr 15.)
Förlagt av Derforet och César.
Tryckeri Talons.
Signerat Moloch.*

Under den röda fanan sluter sig Kommunen och Frimureriet till varandra. De bär varsitt kort svärd, Frimureriet därtill logens baner med påskriften: »Låt oss alla enas.»

Paris frimurare var till stor del hantverkare och borgerlig vänster.

Under Kommunens tid agerade de organiserat. Den 8 april för »Frihet, Jämlikhet, Broderskap, Solidaritet», slut på blodspillan, definitiv fred och en ljus

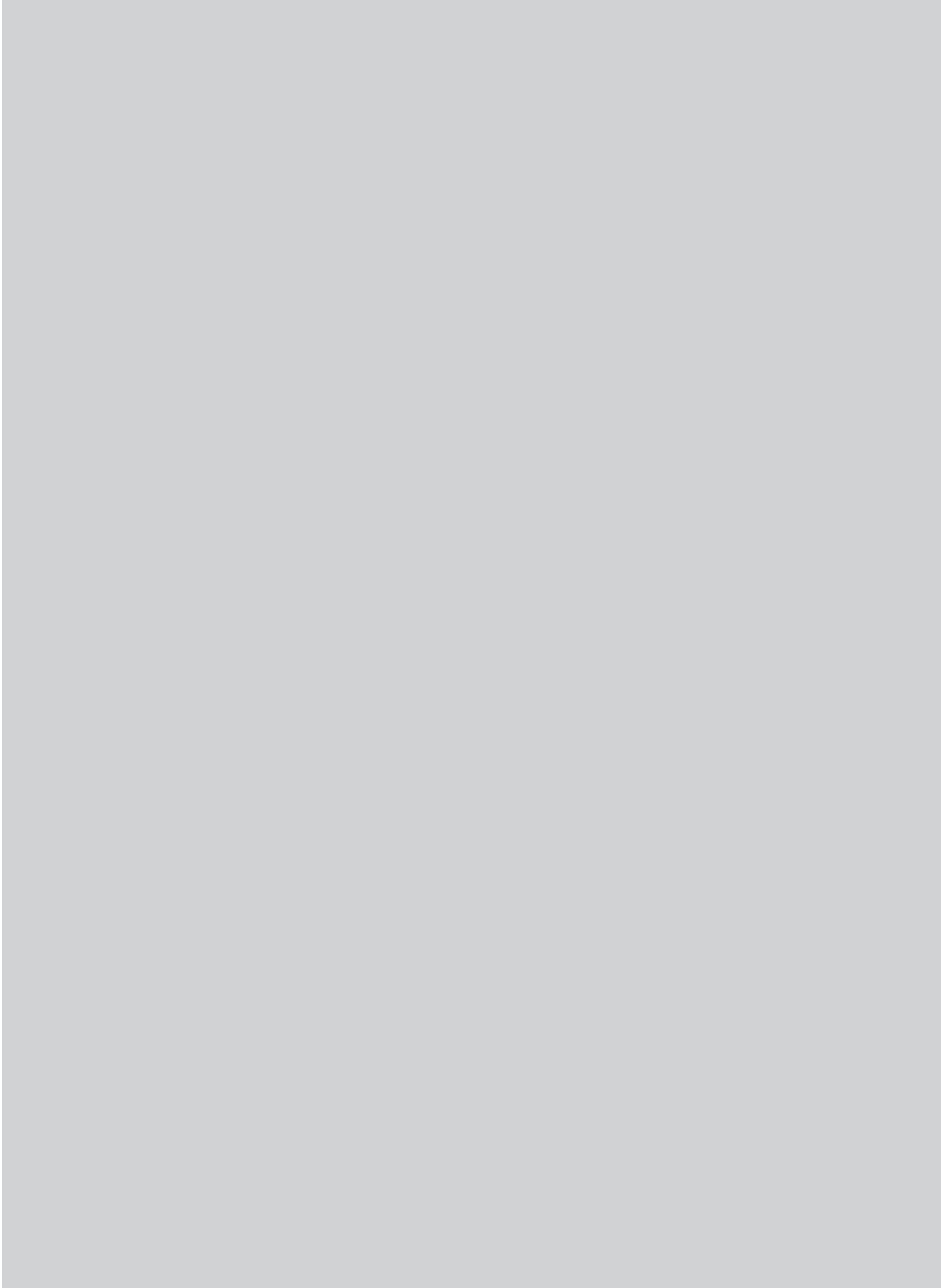
framtid. Detta fick stor spridning i Paris. Den 22 april uppvaktade de med andra republikaner Thiers för att han skulle acceptera vapenstillstånd. Den 26 april beslöt de under applåder från Kommunens ledning att plantera sina logers baner på befästningarna vid fronten. Den 29 april ledde sex tusen frimurarbröder representerande 55 loger en massdemonstration. Thiers vägrade ta emot deras representanter. Versailles trupper besköt deras

baner. Då tog frimurare sin plats i det väpnade försvaret av Paris. Många avrättades under den blodiga veckan. Andra deporterades.

B

Avsändare:
Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek
Elektronvägen 2, 141 49 Huddinge

AKS ÅRSBOK 2016

Denna bild om frimurarna och Pariskommunen ingår i *När gatan tog mediemakt: Pariskommunens bilder* som är AKS årsbok 2016. Läs mer om boken och bilden på näst sista sidan i detta nummer.